

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ТКАЧЕНКО СЕРГІЙ ВАЛЕРІЙОВИЧ

УДК 343.132:343.827

**ДИСЕРТАЦІЯ
ОСОБЛИВОСТІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ
ПРАВОПОРУШЕНЬ, ВЧИНЕНИХ У МІСЦЯХ
ТИМЧАСОВОЇ ІЗОЛЯЦІЇ**

08 – Право

081 – Право

Подається на здобуття ступеня доктора філософії з права

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **С. В. Ткаченко**

Науковий керівник: **Калиновський Олександр Валерійович,**

кандидат юридичних наук,

старший науковий співробітник

Київ–2023

АНОТАЦІЯ

Ткаченко С. В. Особливості досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у місцях тимчасової ізоляції. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2023.

У роботі проаналізовано законодавство України й зарубіжних країн, практику застосування вітчизняного процесуального законодавства, Європейського суду з прав людини, наукові думки та позиції вчених-процесуалістів щодо досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у місцях тимчасової ізоляції.

Дослідницьку увагу зосереджено на тому, що саме в місцях тимчасової ізоляції вчиняють різні кримінальні правопорушення, серед яких незаконний обіг наркотичних засобів і психотропних речовин, незаконний обіг зброї, завдання різного ступеня тілесних ушкоджень, убивства, вимагання, шахрайство із застосуванням засобів зв'язку, що полягає у виманюванні коштів шляхом зловживання довірою (шахрайство з платіжними системами, шахрайство внаслідок використання складних життєвих обставин, наприклад, розшук рідними зниклих безвісти військовослужбовців Збройних Сил України, представників правоохоронних органів в умовах війни Російської Федерації проти України, надання інформації про місцеперебування військовополонених чи цивільних заручників). Проте особливу небезпеку становлять злочини, пов'язані зі встановленням і поширенням злочинного впливу особами, які позиціонують себе як суб'єкти підвищеного злочинного впливу («кримінальні авторитети, «злодії в законі»») у місцях тимчасової ізоляції (ч. 2 ст. 255-1 Кримінального кодексу України).

Констатовано, що одним із ключових і закономірних етапів процесу реформування кримінального законодавства стало прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою» від 4 червня 2020 року № 671-ІХ. Зокрема, цим законодавчим актом доповнено розділ ІХ Кримінального кодексу України статтями 255, 255-1, 255-2, 255-3. Новели законодавства спричинили складнощі процесуального застосування введених у нормативний обіг понять, у зв'язку з чим постала необхідність теоретичного аналізу окресленої проблематики.

Доведено, що діяльність суб'єкта підвищеного злочинного впливу, зокрема «вора в законі», «смотрящого» і «положенця», супроводжується сукупністю вчинених кримінальних правопорушень, тому слідчим і прокурорам під час досудового розслідування необхідно мати ґрунтовні вміння та навички з розслідування різних категорій кримінальних правопорушень, а також щодо застосування всього комплексу слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій, оскільки такі суб'єкти обізнані щодо методів роботи органів досудового розслідування й можуть активно застосовувати заходи протидії та впливати на потерпілих і свідків.

Аргументовано, що в юридичній науці недостатньо дослідженим є питання кримінального процесуального врегулювання діяльності підрозділів досудового розслідування в місцях тимчасової ізоляції. Складнощі, що постають під час здійснення кримінального провадження перед органами, які проводять досудове розслідування, здебільшого пов'язані з недосконалістю положень Кримінального процесуального кодексу України, застарілими положеннями спільних відомчих нормативно-правових актів, які регламентують взаємодію органів досудового розслідування та працівників Державної кримінально-виконавчої служби України.

Обґрунтовано, що кримінально-процесуальний закон України чітко не регламентує порядок проведення огляду місця події в місцях ізоляції, що потребує від слідчого належної підготовки, використання

аудіо/відеозаписувальних пристроїв, усвідомлення алгоритму дій, кола учасників слідчих (розшукових) дій та розуміння функціонування режиму в місцях несвободи, оскільки це важливо для пошуку й залучення понять, інших учасників таких процесуальних дій, зокрема для проведення огляду місця події.

Розглянувши рішення Європейського суду з прав людини за скаргами країн-учасниць Європейської конвенції з прав людини щодо порушень у місцях тимчасової ізоляції під час розслідування кримінальних правопорушень, можна констатувати, що більшість випадків є наслідком грубого порушення кримінальних процесуальних норм працівниками органів державної влади з відповідними повноваженнями (невідкриття чи несвоєчасне відкриття кримінального провадження, протиправне утримання в місці тимчасової ізоляції, недопущення користування правовою допомогою тощо); кожне рішення хоча й індивідуальне стосовно кожної окремої скарги, однак опосередковано впливає на національне законодавство країни, має декларативний характер і у виняткових випадках зобов'язує Уряд країни-порушника відшкодувати завдану майнову шкоду скаржнику та не відмінює вже прийнятих щодо останнього рішень органів державної влади, які негативно позначилися на ньому.

На підставі узагальнення рішень Європейського суду з прав людини сформульовано висновок, що інформація про приватне життя особи, навіть якщо ця особа перебуває в місцях ізоляції, отримана в порядку, визначеному положеннями КПК України, може бути використана виключно для виконання завдань кримінального судочинства. Факт втручання в приватне життя (приватність) людини є порушенням людської гідності, незалежності та цілісності особи. Тому органам досудового розслідування слід чітко дотримуватися під час здійснення кримінально-процесуальної діяльності балансу між інтересами особи, суспільства й держави, а також кожне процесуальне рішення та дії оформлювати належно, оскільки порушення кримінально-процесуальної форми не лише тягне за собою втрату доказів, а й

може призвести до негативних наслідків у зв'язку з розголошенням відомостей щодо приватного та особистого життя особи.

Визначено, що збирання доказів здійснюють сторони кримінального провадження, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої триває провадження. Факт вчинення кримінального правопорушення встановлюють на підставі заяви, повідомлення або рапорту, протоколів допиту й зібраних додаткових доказів, отримання ухвали, після чого розпочинають проведення негласних слідчих (розшукових) дій з метою збирання належних доказів вчинення кримінального правопорушення – поширення злочинного впливу на території місць тимчасової ізоляції вищим суб'єктом злочинної ієрархії – «вором у законі», що пройшов процедуру ініціації (був «коронований»), а саме шляхом виконання взятих на себе злочинних функцій під час перебування в ізоляторі тимчасового тримання, слідчому ізоляторі чи установі виконання покарання. Здійснено градацію факту закінчення злочину вищим суб'єктом злочинної ієрархії – «вором у законі» або призначеним «смотрящим». У зв'язку із зазначеним результати негласних слідчих (розшукових) дій визнано ключовим процесуальним джерелом доказів, який дає змогу встановити факт приналежності особи, що посідає найвище становище в злочинній ієрархії, – «вора в законі» або «смотрящого».

Встановлено, що під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у місцях тимчасової ізоляції, слідчий використовує спеціальні знання переважно в процесуальній формі – під час призначення судових експертиз. Серед низки відповідних судових експертиз виокремлено лінгвістичну семантико-текстуальну експертизу. За її допомогою з'ясовують питання щодо поширення злочинного впливу в установі тимчасової ізоляції, а також для підтвердження авторитету особи, яка перебуває в статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу, зокрема «вора в законі», її лідерських рис. Висновок лінгвістичної семантико-текстуальної експертизи в такому кримінальному провадженні є одним з основних джерел доказів, тож його використання під час доказування відіграє ключову роль.

Здійснене дослідження засвідчило, що призначення лінгвістичної семантико-текстуальної експертизи органами досудового розслідування під час розслідування кримінальних проваджень, передбачених ч. 2 ст. 255-1 Кримінального кодексу України, надає можливість встановити й довести імперативний характер висловлювань та дій особи, яка має статус суб'єкта підвищеного злочинного впливу щодо інших осіб, які перебувають у місцях тимчасової ізоляції. Імперативний характер висловлювань виявляється через використання особою, яка має статус суб'єкта підвищеного злочинного впливу, спеціальних мовних прийомів і засобів «арго».

Обґрунтовано актуальність окресленої проблематики для правової науки й суміжних галузей знань, що пов'язані з діяльністю установ тимчасової ізоляції та підрозділів, які з ними взаємодіють. Аргументовано, що проблемні аспекти спричинені поверхневим ставленням до необхідності кримінального процесуального врегулювання діяльності підрозділів під час проведення досудового розслідування. Складнощі, які постають у межах здійснення кримінального провадження органами досудового розслідування, здебільшого пов'язані з режимністю установ тимчасової ізоляції, що ускладнює не лише допуск осіб з підрозділів, які проводять досудове розслідування, негласні слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукові заходи, а й експертно-дослідну діяльність, що має часово-просторові межі.

Ключові слова: місце тимчасової ізоляції, досудове розслідування, кримінальне правопорушення, злочинний вплив, суб'єкт підвищеного злочинного впливу, слідча (розшукова) дія, негласна слідча (розшукова) дія, «злочідь в законі» («вор в законі»), злочинний вплив, судова експертиза.

SUMMARY

Tkachenko S. Specificity of pre-trial investigation: criminal offences in temporary detention sites. – Qualifying research paper, manuscript.

Thesis for the degree of the Doctor of Philosophy in Law, major 081 – Law. – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2023.

Thesis presents analysis of domestic and foreign legislation, practices of domestic procedure legislation enforcement along with European Court of Human Rights, academic opinions and statements of scholars regarding the pre-trial investigation of criminal offenses committed in temporary detention sites.

Author's focus is placed on the fact that various criminal offenses are committed in temporary detention sites, including trafficking of drugs and psychotropic substances, trafficking of weapons, bodily injuries of different gravity, murder, extortion, fraud via means of communication which stipulates extortion of funds via abuse of trust (fraud involving payment systems, use of difficult life circumstances – for example, search of missing AFU servicemen, law enforcement staff by their relatives during the war of the Russian Federation against Ukraine, providing information about the location of prisoners of war or civilian hostages). But especially dangerous are crimes related to persons imposing and distributing the criminal impact (subjects with increased criminal impact – «criminal authorities, mob bosses») in temporary detention sites (Article 255-1(2) of the Criminal Code of Ukraine).

It is stated that adoption of the Law of Ukraine "Amendments to Selected Legislative Acts of Ukraine on Liability for Crimes Committed by a Criminal Community" № 671-IX dd. June 4, 2020 is one of essential criminal legislation reforming stages. In particular, this law is complemented with Articles 255, 255-1, 255-2, 255-3 (Chapter IX of the Criminal Code of Ukraine). These amendments led to certain difficulties in procedural application of envisaged concepts with the need to carry out theoretical analysis of the abovementioned problem.

It has been proven that the activity of a subject of increased criminal impact, in particular, "mob boss", "alphs dog" and "shot caller", is accompanied by a set of

committed criminal offenses, therefore, carrying out the pre-trial investigation, investigators and prosecutors must demonstrate adequate level of skills and abilities to handle various categories of criminal offenses, as well as performing the entire spectrum of investigative (search) and covert investigative (search) actions since such subjects are aware of methods used by pre-trial investigation bodies and can actively apply countermeasures and impact victims and witnesses.

It is justified that criminal procedural regulation of pre-trial investigation units' activity in temporary detention sites is understudied by legal scholars. Difficulties for pre-trial investigation units, arising during the implementation of criminal proceedings, are mostly caused by imperfections in provisions of the Criminal Procedure Code of Ukraine, outdated clauses of interagency legal acts, which regulate the interaction of pre-trial investigation bodies and employees of the State Penal Service of Ukraine.

It is substantiated that domestic criminal procedure legislation does not clearly regulate the crime scene investigation in detention sites – investigator must be duly prepared, use audio/video recording devices, be aware of the action algorithm, circle of investigative (search) actions participants and understand the basic functionality of correctional facility regime; it is important for search and engagement of witnesses, other participants in these procedural actions, in particular for crime scene examination.

Having considered the decision of the European Court of Human Rights regarding complaints of European Convention on Human Rights signatories on violations in temporary detention sites during the investigation of criminal offenses, a conclusion is made that most cases are the result of gross criminal procedure laws violations by employees of state authorities with relevant powers (failure to initiate or untimely initiation of criminal proceedings, unlawful detention in a temporary detention site, denial of access to legal aid, etc.); every decision is introduced individually for every complaint but indirectly impacts the domestic legislation, is of declarative nature and in exceptional cases obliges the government of violating country to reimburse the imposed material damage to

complainant and does not cancel relevant decisions made by domestic authorities with negative impact thereof.

Based on the generalization of the European Court of Human Rights decisions, the following conclusion was formulated: information about a person's private life, even if one is under detention, obtained in the manner prescribed by the Criminal Procedure Code of Ukraine, can be used exclusively for the performance of criminal justice tasks. The fact of interference in a person's private life (privacy) is a violation of human dignity, independence and integrity. Therefore, pre-trial investigation bodies must observe the balance between the interests of the individual, society and the state while performing required activities, and each procedural decision and action should be properly formalized, since violation of the leads not only to loss of evidence, but also may lead to negative consequences in connection with the disclosure of information about a person's private and personal life.

It is determined that the parties to the criminal proceeding, victim, and the representative of the legal entity (subject to ongoing proceeding) are collecting evidence. The fact of criminal offense commission is established on the basis of a statement, notification or report, interrogation protocols and collected additional evidence, obtaining a decision followed by covert investigative (research) actions, initiated with the aim to collect appropriate evidence of criminal offense commission – dissemination of criminal impact within the temporary detention sites by the highest subject of the criminal hierarchy ("mob boss" who has undergone the initiation procedure (was "crowned"), namely by performing the assumed criminal functions during one's stay in a temporary detention site or penal institution). Fact of crime completion by the highest subject of the criminal hierarchy – "mob boss" or appointed "alpha dog" – is graded. In connection with the abovementioned, the results of covert investigative (search) actions are recognized as a key procedural source of evidence, enabling to establish the status of a person occupying the highest position in the criminal hierarchy – a "mob boss" or "alpha dog".

It is identified that during the investigation of criminal offenses committed in temporary detention sites investigator uses special knowledge mainly in the

procedural form – during the appointment of forensic examinations. Linguistic semantic-textual examination is singled out among a number of relevant forensic examinations. It is applied to identify the dissemination of criminal influence within the temporary detention site, as well as to confirm the authority of a person with the status of increased criminal impact status, in particular, a "mob boss", one's leadership traits. The conclusion of linguistic semantic-textual examination in such criminal proceedings is one of the main sources of evidence, so its use is crucial in the process.

The results of research proved that initiation of linguistic semantic-textual examination by pre-trial investigation bodies during the investigation of criminal proceedings under Article 255-1(2) of the Criminal Code of Ukraine, provides an opportunity to establish and prove the imperative nature of statements and actions of a person with the status of increased criminal impact subject towards other persons held in temporary detention sites. The imperative nature of statements is revealed with special linguistic clusters and slang used by subject of increased criminal impact.

The relevance of the outlined problems for legal science and adjacent fields of knowledge related to the activities of temporary detention sites and interacting units is substantiated. It is justified that problematic aspects are caused by a superficial attitude to the need for criminal procedural regulation of the units' activities during the pre-trial investigation. Difficulties arising within the framework of criminal proceeding implementation by pre-trial investigation bodies are mostly related to the regime of, which complicates not only the admission of persons from units that conduct pre-trial investigation, covert investigative (search) actions and operative-search activities, but also and expert activity with temporal and spatial boundaries.

Key words: temporary detention site, pre-trial investigation, criminal impact, subject of increased criminal impact, investigative (covert) action, covert investigative (covert) action, «mob boss», forensic examination.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях України:

1. Калиновський О., Ткаченко С. Дотримання органами досудового розслідування права на недоторканість приватного життя (приватність). *Часопис Київського університету права*. 2020. № 2. С. 118–122 (авторський внесок становить 50 %).
2. Ткаченко С. Проведення огляду місця події в місцях тимчасової ізоляції. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 4. С. 395–401.
3. Ткаченко С. Особливості проведення допиту в місцях тимчасової ізоляції. *Нове українське право*. 2021. № 6. С. 192–200.
4. Ткаченко С. Новели законодавства та судова практика щодо притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 255-1 КК України, у сукупності з іншими злочинами. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 3. С. 143–152.

Статті в наукових періодичних виданнях інших держав:

5. Ткаченко С. Особливості проведення негласних (слідчих) розшукових дій у межах досудового розслідування за кримінальними правопорушеннями, передбаченими ч. 2 ст. 255-1 КК України. *Recht der Osteuropäischen Staaten*. 2021. № 6. Р. 77–84. (Федеративна Республіка Німеччина).

Праці апробаційного спрямування:

6. Ткаченко С. Етимологічне значення понять «місце несвободи», «місце позбавлення волі», «місце попереднього ув'язнення». *На перетині мови і права* : матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 21 лют. 2020 р.). Київ, 2020. С. 91–94.

7. Ткаченко С. Забезпечення слідчим принципу приватності під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій в місцях ізоляції. *Генезис держави і права: розвиток загальноєвропейських цінностей* : матеріали загальноакад. підсумк. наук.-теорет. конф. здобувачів вищої освіти (Київ, 15 трав. 2020 р.). Київ, 2020. С. 109–112.

8. Ткаченко С. Стан наукового дослідження проведення кримінального провадження у місцях тимчасової ізоляції. *Дев'ятнадцять осінні юридичні читання* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 23 жовт. 2020 р.). Хмельницький, 2020. С. 485–487.

9. Ткаченко С. Причини та умови, що сприяють вчиненню корупційних кримінальних правопорушень, вчинених в місцях тимчасової ізоляції. *Актуальні проблеми запобігання корупції* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 14 квіт. 2021 р.). Харків, 2021. С. 457–460.

10. Ткаченко С. Особливості взаємодії слідчих Національної поліції України з працівниками пенітенціарних установ під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених в місцях тимчасової ізоляції. *Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 28 трав. 2021 р.). Київ, 2021. С. 373–375.

11. Ткаченко С. Захист прав і свобод осіб, які перебувають в місцях тимчасової ізоляції, за допомогою інтегрованої системи «Custody Records». *Двадцять осінні юридичні читання* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 1–2 жовт. 2021 р.). Хмельницький, 2021. С. 166–167.

12. Ткаченко С. Строки та підстави продовження запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 255-1 КК України. *Актуальні проблеми протидії злочинності та корупції* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 17 лют. 2023 р.). Харків, 2023. С. 253–258.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	15
ВСТУП.....	16
РОЗДІЛ 1. ПРАВОВІ Й ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ВЧИНЕНИХ У МІСЦЯХ ТИМЧАСОВОЇ ІЗОЛЯЦІЇ	29
1.1. Стан наукового дослідження питання розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у місцях тимчасової ізоляції	29
1.2. Нормативно-правові й організаційні засади розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у місцях тимчасової ізоляції	48
1.3. Практика Європейського суду з прав людини щодо виявлених порушень у процесі розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у місцях тимчасової ізоляції	74
Висновки до розділу 1	89
РОЗДІЛ 2. ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ), НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У МІСЦЯХ ТИМЧАСОВОЇ ІЗОЛЯЦІЇ	94
2.1. Правові підстави та процесуальний порядок проведення огляду й обшуку місця події в місцях тимчасової ізоляції	94
2.2. Особливості проведення допиту підозрюваного/обвинуваченого, потерпілого та свідка під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у місцях тимчасової ізоляції	107
2.3. Процесуальний порядок проведення негласних (слідчих) розшукових дій під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у місцях тимчасової ізоляції	118
Висновки до розділу 2	135

РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ВЧИНЕНИХ У МІСЦЯХ ТИМЧАСОВОЇ ІЗОЛЯЦІЇ	139
3.1. Взаємодія органів досудового розслідування з іншими правоохоронними органами під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у місцях тимчасової ізоляції	139
3.2. Використання спеціальних знань під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у місцях тимчасової ізоляції.....	152
Висновки до розділу 3	167
ВИСНОВКИ	171
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	182
ДОДАТКИ	202

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ЄКПЛ	Європейська конвенція з прав людини
ЄРДР	Єдиний реєстр досудових розслідувань
ЄС	Європейський Союз
ЄСПЛ	Європейський суд з прав людини
КВК	Кримінально-виконавчий кодекс
КК	Кримінальний кодекс
КПК	Кримінальний процесуальний кодекс
МВС	Міністерство внутрішніх справ
НСРД	негласні слідчі (розшукові) дії
НЦБ Інтерполу	Національне центральне бюро Інтерполу
СРД	слідчі (розшукові) дії

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Один із головних напрямів сучасного формування та розвитку правової держави пов'язаний з удосконаленням різних галузей права й законодавства у сферах боротьби зі злочинністю, відповідальності осіб, які вчинили злочин, забезпечення виконання покарання щодо засуджених до позбавлення волі.

Політика держави у сфері виконання кримінального покарання визначає мету, принципи, стратегію, основні напрями, форми й методи діяльності із забезпечення виконання покарання, виправлення засуджених, попередження вчинення ними нових злочинів. Завдання та принципи такої політики як складової загальної політики протидії злочинності ґрунтуються на розроблених міжнародною спільнотою положеннях про поводження із засудженими, відповідних міжнародних нормативно-правових актах, досягненнях сучасної науки.

В умовах сьогодення прослідковується тенденція до зменшення загальної кількості установ виконання покарань, ізоляторів тимчасового тримання, слідчих ізоляторів, водночас унаслідок розвитку сучасних технологій істотно збільшилася кількість кримінальних правопорушень, які вчиняють, зокрема, дистанційно з місць позбавлення волі.

Проведення ефективного розслідування відповідно до вимог Кримінального процесуального кодексу (КПК) України дає змогу повно, усебічно й об'єктивно встановити обставини, що підлягають доказуванню в кримінальних провадженнях. З'ясування таких обставин є необхідною передумовою повноцінного розгляду справи судом, призначення законних й обґрунтованих заходів процесуального примусу та кримінального покарання винних.

Вагомий внесок у вивчення процесуального порядку й методики розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у місцях тимчасової ізоляції, зробили знані вітчизняні вчені: Ю. П. Алєнін, В. І. Галаган,

В. Г. Гончаренко, І. М. Гуткін, В. А. Журавель, А. В. Іщенко, В. О. Коновалова, М. М. Михеєнко, В. П. Петков, М. В. Салтевський, М. Я. Сегай, В. Ю. Шепітько, М. Є. Шумило та ін.

Праці зазначених дослідників сформували ґрунтовну методологічну й інформаційну базу, що охоплює питання організації та діяльності органів досудового розслідування в контексті системи загальнонаукових положень процесуального порядку розслідування окремих видів злочинів.

У сучасній кримінальній процесуальній доктрині специфіку досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у місцях тимчасової ізоляції, у своїх доробках аналізували такі науковці: М. В. Багрій, О. В. Батюк, А. А. Вознюк, О. О. Дудоров, О. М. Гумін, О. Г. Колб, Р. О. Колб, І. М. Копотун, В. В. Луцик, К. Б. Марисюк, Ю. О. Новосад, В. Л. Ортинський, В. В. Рогальська, В. А. Сас, М. М. Сербін, Г. К. Тетерятник, О. Ю. Хабло, С. С. Чернявський та ін.

Водночас особливості розслідування злочинів у місцях тимчасової ізоляції на монографічному рівні в Україні досі не досліджено. Поодинокі публікації, переважно у формі статей, лише фрагментарно відображають аспекти цієї складної проблеми.

Викладене вище засвідчує актуальність, теоретичну і практичну значущість обраної теми дисертаційного дослідження, у якому здійснено спробу розв'язання проблем нормативного регулювання та пошуку шляхів удосконалення досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у місцях тимчасової ізоляції.

Одним із ключових і закономірних етапів процесу реформування кримінального законодавства стало прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою» від 4 червня 2020 року № 671-ІХ. Зокрема, цим законодавчим актом доповнено розділ ІХ Кримінального кодексу (КК) України ст. 255, 255-1, 255-2, 255-3. Новели законодавства спричинили складнощі процесуального застосування на практиці введених у

нормативний обіг понять, у зв'язку з чим постала необхідність теоретичного аналізу окресленої проблематики.

У контексті предмета нашого дослідження зауважимо, що ст. 255-1 КК України передбачає кримінальну відповідальність за встановлення або поширення злочинного впливу. Частина 2 цієї статті стосується вчинення кримінального правопорушення, а саме встановлення або поширення злочинного впливу в ізоляторах тимчасового тримання, слідчих ізоляторах чи установах виконання покарань. Однак доводиться констатувати, що з позицій кримінального процесу ефективно провести досудове розслідування за кваліфікацією ч. 2 ст. 255-1 КК України надзвичайно складно.

Нетривалий проміжок часу, що минув після набрання чинності визначеними для аналізу новелами кримінального законодавства, обмежує можливість сформулювати теоретичне підґрунтя для узагальнення та усунення виявлених прогалин у застосуванні кримінального законодавства, що спричиняють процесуальні складнощі під час проведення досудового розслідування та прийняття судових рішень, обмеженими є слідча й судова практика. Межі дискусії між сторонами кримінального процесу – захисту й обвинувачення – розширюють питання наділення суб'єкта підвищеного злочинного впливу певним статусом, зокрема «вора в законі». У зв'язку із цим для з'ясування обставин, які мають значення для кримінального провадження під час проведення досудового розслідування, проводять негласні слідчі (розшукові) дії (НСРД), серед них – контроль за вчиненням злочину, що зумовлює необхідність проведення аудіо-, відеоконтролю особи, аудіо-, відеоконтролю місця для одержання інформації про зміст спілкування; фіксування НСРД передбачає обов'язкове складання за наслідками проведеної НСРД протоколу, до якого можуть долучати додатки. На підставі зазначеного в процесі проведення подальшого досудового розслідування органи досудового розслідування мають можливість застосувати спеціальні знання, зокрема провести судову лінгвістичну експертизу, у межах якої проводять авторознавчу експертизу письмового

мовлення та семантико-текстуальну експертизу письмового й усного мовлення, що допомагає встановити наявність статусу суб'єкта підвищеного злочинного впливу.

Відповідно до даних Офісу Генерального прокурора (ОГП) (лист від 11 серпня 2022 року за № 27/3-769вих-22), 2020 року зареєстровано й обліковано 38 кримінальних проваджень зазначеної категорії, 2021-го – 136, із яких 12 закрито; обліковано 124 кримінальні провадження, з яких 40 проваджень направлено до суду. Отже, загалом за окреслений період зареєстровано й обліковано 162 кримінальні провадження за ст. 255-1 КК України, тобто загальний відсоток направлення до суду становить 24,7 % від загальної кількості зареєстрованих та облікованих кримінальних проваджень.

Відповідно до статистичної інформації Державної судової адміністрації України (лист від 22 липня 2022 року № кор/Т289-22-кор/Т289/1-22-333/22) про кількість проваджень за ст. 255-1 КК України (встановлення або поширення злочинного впливу), що знаходилися на розгляді в судах України 2020 року, такі кримінальні провадження не розглядали.

Натомість 2021 року в судах знаходилися на розгляді 24 кримінальні провадження (усі надійшли протягом року). Кількість розглянутих проваджень – 4, з них постановлено вирок в одному кримінальному провадженні. Отже, загальний відсоток проваджень, що знаходилися на розгляді, становить 14,8 % від загальної кількості зареєстрованих й облікованих кримінальних проваджень.

Невідповідність даних, отриманих від ОГП, стосовного того, що до суду направлено 40 кримінальних проваджень, та інформацією Державної судової адміністрації України, згідно з якою на розгляді знаходилися 24 кримінальні провадження за ст. 255-1, зумовлена тим, що в разі вчинення особою декількох злочинів облік Державної судової адміністрації України здійснюють за статтею КК України, санкція якої передбачає суворіше покарання.

Крім обмежених даних судової практики, доводиться констатувати вкрай низьку кількість направлення до суду обвинувальних актів за кримінальною кваліфікацією, передбаченою ст. 255-1 КК України.

Зазначене вище засвідчує актуальність обраної тематики дисертаційного дослідження та необхідність проведення наукової розвідки.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обраний напрям дослідження ґрунтується на положеннях Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року, затверджених Указом Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019; Переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2021 року, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 7 вересня 2011 року № 942; Стратегії комунікації у сфері європейської інтеграції на 2018–2021 роки, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 25 жовтня 2017 року № 779-р, і Плану заходів на 2021 рік з реалізації Стратегії комунікації у сфері європейської інтеграції на 2018–2021 роки, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 року № 331-р; Стратегії боротьби з організованою злочинністю, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 року № 1126 р, Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки, затвердженої наказом МВС України від 11 червня 2020 року № 454; відповідає Основним науковим напрямам та найважливішим проблемам фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних, суспільних і гуманітарних наук на 2019–2023 роки, затвердженим постановою президії НАН України від 30 січня 2019 року № 30.

Робота узгоджена зі Стратегією розвитку перспективних напрямів наукових досліджень у галузі кримінального процесу на період 2023–2028 років, розробленою Координаційним бюро з проблем кримінального процесу відділення кримінально-правових наук НАПрН України (постанова загальних зборів НАПрН України від 3 березня 2016 року), Тематикою

наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 року № 454) та виконана відповідно до Пріоритетних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2021–2024 роки (рішення Вченої ради НАВС від 21 грудня 2020 року, протокол № 23).

Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 26 листопада 2019 року (протокол № 23).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є здійснення аналізу діяльності органів досудового розслідування щодо розслідування кримінальних правопорушень, учинених у місцях тимчасової ізоляції, розробленні пропозицій з удосконалення процесуального законодавства й порядку розслідування кримінальних правопорушень у місцях тимчасової ізоляції, а також практичних рекомендацій щодо застосування комплексу СРД і НСРД у місцях тимчасової ізоляції.

Для реалізації окресленої мети необхідно було виконати такі *завдання*:

– висвітлити стан наукового дослідження питання досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у місцях тимчасової ізоляції;

– проаналізувати організаційно-правові засади розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у місцях тимчасової ізоляції;

– розглянути практику Європейського суду з прав людини щодо виявлених порушень у процесі розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у місцях тимчасової ізоляції;

– схарактеризувати правові підстави та процесуальний порядок проведення огляду місця події та обшуку в місцях тимчасової ізоляції;

– окреслити процесуальний порядок отримання показань під час проведення допиту підозрюваного/обвинуваченого, потерпілого та свідка;

– з'ясувати особливості проведення НСРД у кримінальних правопорушеннях, передбачених ч. 2 ст. 255-1 КК України (умисне встановлення або поширення в суспільстві злочинного впливу в ізоляторах

тимчасового тримання, слідчих ізоляторах чи установах виконання покарань);

– вивчити досвід взаємодії органів досудового розслідування з іншими правоохоронними органами під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у місцях тимчасової ізоляції;

– визначити шляхи покращення використання спеціальних знань під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у місцях тимчасової ізоляції;

– надати пропозиції з удосконалення досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у місцях тимчасової ізоляції.

Об'єктом дослідження є правові відносини, що виникають у процесі розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у місцях тимчасової ізоляції.

Предметом дослідження є особливості досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у місцях тимчасової ізоляції.

Методи дослідження. Теоретичним підґрунтям дисертації є діалектико-матеріалістичний метод наукового пізнання соціально-правових явищ, а також загальнонаукові та спеціальні методи. Зокрема, методи формальної логіки (*аналізу, синтезу, дедукції, індукції* тощо) використано під час дослідження понятійного апарату, стану наукового дослідження досудового розслідування кримінальних проваджень, вчинених у місцях тимчасової ізоляції, а також під час вивчення особливостей проведення слідчих (розшукових) і негласних (слідчих розшукових) дій в місцях тимчасової ізоляції (підрозділи 1.1, 1.2, 2.1–2.3, 3.1, 3.2). У дослідженні використано спеціально-правові методи: *порівняльно-правовий* – під час аналізу норм міжнародного й національного законодавства, правових категорій пов'язаних з діяльністю місць тимчасової ізоляції (підрозділи 1.1–1.3); *формально-логічний (догматичний)* – для висвітлення змісту основних категорій дисертаційного дослідження «слідчі (розшукові) дій», «негласні (слідчі) розшукові дії», «практика ЄСПЛ», «злодій в законі», «встановлення

злочинного впливу» (розділи 1, 2); *системно-структурний* – для систематизації рекомендацій з удосконалення порядку досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у місцях тимчасової ізоляції, зокрема особами, які є суб'єктами підвищеного злочинного впливу (розділ 3); метод *системного аналізу* – для комплексного аналізу порядку проведення лінгвістичної семантико-текстуальної експертизи (підрозділ 3.2); *логіко-нормативний* – під час дослідження кримінального процесуального законодавства України й підзаконних нормативно-правових актів, які регламентують порядок взаємодії між правоохоронними органами в процесі розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у місцях тимчасової ізоляції (підрозділи 2.2, 2.3, 3.1); *статистичні* – з метою опрацювання даних офіційної статистики Державної судової адміністрації України, Офісу Генерального прокурора, узагальнення результатів вивчення емпіричних даних і підтвердження висновків дисертації (розділи 1–3); *соціологічний* – для обґрунтування наукових висновків результатами анкетування працівників органів досудового розслідування Національної поліції, прокурорів, суддів (слідчих суддів), захисників (адвокатів) (розділи 1–3).

Емпіричну базу дослідження становлять рішення Конституційного Суду України й постанови Верховного Суду; рішення ЄСПЛ; ухвали та вирoki національних судів, серед яких ті, що розміщені в Єдиному державному реєстрі судових рішень; результати вивчення матеріалів кримінальних проваджень; узагальнені результати опитування 85 працівників правоохоронних органів (слідчих, дізнавачів, оперативних працівників Національної поліції України, прокурорів), а також адвокатів, суддів і слідчих суддів. Під час підготовки дисертаційного дослідження використано власний практичний досвід слідчої діяльності автора.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим в Україні комплексним монографічним дослідженням теоретичних і практичних проблемних аспектів досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у місцях тимчасової ізоляції, у якій

реалізовано наукове завдання щодо визначення процесуального порядку розслідування цих кримінальних правопорушень, а саме:

вперше:

– запропоновано внести зміни й доповнення до КПК України, пов'язані із запровадженням спеціального порядку розслідування кримінальних правопорушень, вчинених представниками організованої злочинності щодо встановлення та поширення злочинного впливу в місцях тимчасової ізоляції, зокрема особами, які перебувають у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу;

– обґрунтовано, що слідчий під час складання процесуальних документів (повідомлення про підозру, обвинувальний акт) у процесі досудового розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 255-1 КК України, має чітко розмежовувати такі правові категорії, як «встановлення злочинного впливу» та «поширення злочинного впливу», оскільки вони з об'єктивної сторони мають різний вияв суспільно небезпечного діяння. Встановлення злочинного впливу передбачає змушування чи спонукання особи через свій авторитет або владу впливати на осіб, які перебувають у місцях тимчасової ізоляції, з метою визнання та дотримання останніми правил (законів) злочинного впливу; поширення злочинного впливу – розповсюдження особою через власний авторитет або владу загальноновизнаних правил (законів) злочинного впливу навіть на тих осіб, які не є членами організованої групи, злочинної організації (злочинної спільноти). Цей процес відбувається шляхом призначення відповідальних осіб («смотрящих») за дотримання правил (законів) злочинного впливу з метою формування «злочинного общака» й розподілу коштів, заборонених речей до обігу в місцях тимчасової ізоляції та доходів, які використовують для забезпечення злочинної діяльності;

– аргументовано, що в досудовому розслідуванні, у якому фігурує суб'єкт підвищеного злочинного впливу, зокрема «вор в законі», «положенець», «смотрящий» чи «кримінальний авторитет», діяльність його

характеризується сукупністю вчинених кримінальних правопорушень, тому слідчим і прокурорам необхідно мати ґрунтовні вміння та навички з розслідування різних категорій кримінальних правопорушень, а також бути готовим до активної протидії процесу розслідування з боку представників злочинного світу (висловлювання погроз з метою впливу на свідків і потерпілих);

– доведено, що призначення судової лінгвістичної семантико-текстуальної експертизи органами досудового розслідування під час розслідування кримінальних проваджень, передбачених ч. 2 ст. 255-1 КК України, надає можливість встановити й довести імперативний характер висловлювань та дій особи, яка має статус суб'єкта підвищеного злочинного впливу щодо інших осіб, що перебувають у місцях тимчасової ізоляції. Імперативний характер висловлювань передбачає використання особою, яка має статус суб'єкта підвищеного злочинного впливу, спеціальних мовних прийомів і засобів «арго»;

удосконалено:

– предмет доказування в кримінальних правопорушеннях, передбачених ч. 2 ст. 255-1 КК України, який визначає необхідність доведення вчинення інших кримінальних правопорушень, тобто суміжності кримінальних правопорушень особи, яка, перебуваючи в статусі підвищеного злочинного впливу, встановлює та поширює свій незаконний вплив на території установи виконання покарань, що поєднує із вчиненням інших злочинів (вимагання (ст. 189 КК України), незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ст. 307 КК України) тощо);

– кримінальний процесуальний порядок розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у місцях тимчасової ізоляції, зокрема такого кримінального правопорушення, як умисне встановлення або поширення в суспільстві злочинного впливу в ізоляторах тимчасового тримання (ч. 2

ст. 255-1 КК України). З'ясовано, що він полягає в проведенні комплексу слідчих (розшукових) і негласних (слідчих) розшукових дій, зокрема допиту підозрюваного, потерпілого (за наявності), свідка, огляду та зняття інформації з електронних інформаційних систем або їх частин, контролю за вчиненням злочину та проведення судових експертиз;

дістало подальший розвиток:

– положення про те, що слідчим під час досудового розслідування окресленої категорії правопорушень необхідно враховувати наявну ієрархічну систему в «злочинному світі», яка чітко вибудована саме в місцях тимчасової ізоляції, де активно діють особливі правила поведінки й відносин, а саме розмежування осіб, які причетні до кримінальної субкультури, і суб'єктів підвищеного злочинного впливу – «злочинців у законі», «положенців», «смотрящих», «кримінальних авторитетів» та ін.;

– твердження, згідно з яким у висновку судової лінгвістичної семантико-текстуальної експертизи має бути повно та всебічно відображено зміст протоколів негласних (слідчих) розшукових дій за матеріалами кримінального провадження з позиції спеціальних знань; висновок цієї експертизи може містити підтвердження чи спростування наявності висловлювань імперативного змісту з боку суб'єкта підвищеного злочинного впливу стосовно інших учасників (підпорядкованих осіб), а також підтвердження чи спростування наявності ієрархії в злочинному середовищі;

– положення про необхідність розроблення та прийняття нового міжвідомчого нормативно-правового акта щодо порядку взаємодії між різними правоохоронними органами в процесі документування та розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у місцях тимчасової ізоляції, оскільки наявні накази було прийнято ще на підставі положень КПК України 1960 року, що втратив чинність.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що сформульовані й аргументовані в дисертації теоретичні положення,

висновки, пропозиції та рекомендації впроваджено й надалі може бути використано у:

– *законотворчій діяльності* – під час внесення змін і доповнень до норм КПК України з метою вдосконалення положень, які регламентують особливості досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у місцях тимчасової ізоляції (лист НАВС від 20 січня 2023 року № 46/01/98м);

– *науково-дослідній діяльності* – під час підготовки методичних рекомендацій, методик правоохоронної діяльності, аналітичних оглядів тощо (акт впровадження наукових розробок дисертаційного дослідження в науково-дослідну діяльність Національної академії внутрішніх справ від 10 лютого 2023 року; акт впровадження дисертаційного дослідження в науково-дослідну діяльність Харківського національного університету внутрішніх справ від 13 березня 2023 року);

– *практичній діяльності* – у роботі слідчих підрозділів органів Національної поліції, зокрема під час проведення занять у системі службової підготовки, а також семінарів, нарад з удосконалення процесуальної діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України (акт впровадження у практичну діяльність Головного слідчого управління Національної поліції України від 15 травня 2023 року).

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення дисертаційного дослідження оприлюднено у виступах автора на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, серед яких: «На перетині мови і права» (Київ, 21 лютого 2020 року); «Генезис держави і права: розвиток загальноєвропейських цінностей» (Київ, 15 травня 2020 року); «Дев'ятнадцяті осінні юридичні читання» (Хмельницький, 23 жовтня 2020 року); «Актуальні проблеми запобігання корупції» (Харків, 14 квітня 2021 року); «Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку» (Київ, 28 травня 2021 року); «Двадцяті осінні юридичні читання»

(Хмельницький, 1–2 жовтня 2021 року); «Актуальні проблеми протидії злочинності та корупції» (Харків, 17 лютого 2023 року).

Структура та обсяг дисертації. Робота містить анотацію, вступ, три розділи, що мають вісім підрозділів, висновки, список використаних джерел (168 найменувань на 20 сторінках) і 3 додатки (на 46 сторінках). Загальний обсяг дисертації становить 248 сторінок, із них обсяг основного тексту – 181 сторінка.

РОЗДІЛ 1

ПРАВОВІ Й ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ВЧИНЕНИХ У МІСЦЯХ ТИМЧАСОВОЇ ІЗОЛЯЦІЇ

1.1. Стан наукового дослідження питання розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у місцях тимчасової ізоляції

Сучасне кримінальне процесуальне законодавство серед пріоритетів має завдання щодо нормативно-правового забезпечення ефективного розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у місцях тимчасової ізоляції. Зазначене пов'язано насамперед із тим, що під час проведення деяких СРД і НСРД органи досудового розслідування постають перед певними складнощами, що актуалізують необхідність науково-теоретичного та практичного дослідження причин їх виникнення й окреслення шляхів подолання.

У науковій праці «Розслідування злочинів, вчинених засудженими у місцях позбавлення волі» В. К. Весельський, В. В. Пясковський та М. М. Сербін здійснили огляд сучасних досліджень з питань розслідування злочинів, вчинених у виправних колоніях, на підставі чого констатували, що дослідження окресленої проблематики майже не здійснюють. Чи не єдиною є робота В. П. Філонова й А. І. Фролова «Кримінально-виконавче законодавство України», у частині другій якої автори формулюють рекомендації щодо розкриття та розслідування окремих видів злочинів, вчинених в установах виконання кримінальних покарань у вигляді позбавлення волі [18, с. 30–31].

В умовах сьогодення проблематика проведення СРД у місцях тимчасової ізоляції знаходиться на етапі процесуального розвитку законодавчого врегулювання, а чинне кримінальне процесуальне законодавство, що формувалося понад сім років, має значну кількість

прогалин, серед яких слід виокремити не врегульовану досі проблематику, обрану для цього дисертаційного дослідження. На цьому недоліку зосереджували увагу науковці не тільки періоду незалежності Української держави, а й їхні попередники. Попри це, стан дослідження окресленої тематики, на нашу думку, досі залишається незадовільним.

Передусім зауважимо, що питання проведення СРД у місцях тимчасової ізоляції має міждисциплінарний характер, його вивчають дослідники різних галузей права (конституційного, кримінального процесуального, цивільного, міжнародного права).

На підставі аналізу рішень Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) доходимо висновку, що основною метою ст. 8 ЄКПЛ є захист будь-якої особи від невмотивованого та свавільного втручання органів публічної влади в її особисте та сімейне життя.

Європейська конвенція з прав людини (ЄКПЛ) не містить чіткого положення щодо необхідності дотримання правил проведення слідчих дій у місцях тимчасової ізоляції, однак у цьому документі визначено базові права і свободи людини, що містяться в розділі I Конвенції. Зокрема, встановлено, що нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню (ст. 3) [30].

У межах дослідження міжнародного досвіду слід констатувати, що в більшості країн Європейського Союзу (ЄС) пенітенціарна система підпорядковується міністерству юстиції. Переважно не передбачено спеціального порядку проведення розслідування кримінальних правопорушень, вчинених на території або в приміщеннях пенітенціарних установ. Розслідування таких правопорушень здійснюють у загальному порядку органи, що проводять досудове розслідування.

Водночас у деяких державах розслідування злочинів, вчинених на території або в приміщенні пенітенціарних установ, проводять спеціальні підрозділи (посадові особи) тюремної адміністрації чи міністерства юстиції, якому підпорядкована (підзвітна) така адміністрація.

Зокрема, у Латвійській Республіці злочини, вчинені особами, яких тримають під вартою, ув'язненими, посадовими особами адміністрації місць позбавлення волі та позаштатними співробітниками, розслідує слідчий відділ (тюремні інспектори) тюремної адміністрації. У Грузії розслідування злочинів, вчинених на території установи тримання під вартою (позбавлення волі), здійснює відповідний безпековий підрозділ пенітенціарного департаменту під прокурорським наглядом і судовим контролем відповідно до законодавства Грузії. В Естонській Республіці досудове розслідування злочинів, вчинених у тюрмі, зокрема злочинів, вчинених ув'язненими, здійснюють відділ в'язниць міністерства юстиції та адміністрація в'язниці, які є органами, що в межах своєї компетенції виконують обов'язки слідчого органу безпосередньо або через підвідомчі їм установи чи їх місцеві установи. В Ірландії розслідування смерті ув'язненого починається з внутрішнього розслідування конкретної в'язниці, яке здійснює її адміністрація.

Тобто досвід іноземних держав передбачає (чи допускає) розслідування злочинів, вчинених у місцях позбавлення волі, спеціальними слідчими підрозділами (посадовими особами), які входять до системи органів виконання покарань [68].

З-поміж українських учених деякі питання провадження слідчих дій в пенітенціарних установах розглядали у своїх доробках О. В. Батюк, О. Г. Колб, Ю. О. Новосад, В. А. Сас та ін.

Зокрема, О. В. Батюк визначив низку факторів, що зумовлюють специфіку проведення СРД й оперативно-розшукових заходів у пенітенціарних установах під час здійснення досудового розслідування в межах кримінального провадження, серед яких:

1) вид рівня безпеки виправної колонії. Відповідно до ч. 2 ст. 18 Кримінально-виконавчого кодексу (КВК) України, засуджені до позбавлення волі відбувають покарання у виправних колоніях:

а) мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання;

- б) мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання;
 - в) середнього рівня безпеки;
 - г) максимального рівня безпеки;
- 2) особливості кримінально-виконавчих відносин, що виникають між адміністрацією установи виконання покарань і засудженими, імперативний (наказовий) метод правового регулювання цих правовідносин;
- 3) особливості НСРД у пенітенціарних установах;
- 4) складнощі проведення НСРД з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР) за фактами вчинених у пенітенціарних установах кримінальних правопорушень;
- 5) брак чіткої регламентації в нормативно-правових актах результатів діяльності співробітників оперативних підрозділів пенітенціарних установ, які в практичній діяльності стають одними з перших учасників початкового етапу розслідування кримінальних проваджень в установах виконання покарань;
- б) нерегламентованість фіксації результатів НСРД під час подальшого розслідування;
- 7) характер провадження НСРД, а також слідчих дій загалом, заходи охорони й нагляду, прийоми, методи, способи їх проведення, які, безумовно, зачіпають інтереси засуджених, передусім тих, яких залучають у процес розслідування злочинів, вчинених у пенітенціарних установах [6, с. 1–2].
- Тобто О. В. Батюк одним із перших після набрання чинності новим КПК України порушив питання стосовно недосконалості правового регулювання діяльності пенітенціарних установ, що є безпосередньо місцями тимчасової ізоляції громадян, у межах проведення досудового розслідування. Згодом науковець досліджував аспекти використання спеціальних знань під час проведення обшуку в процесі розслідування злочинів, вчинених на території установ тимчасової ізоляції. Зокрема, обґрунтовано думку про ключову роль спеціаліста-криміналіста, без якого, на переконання вченого, проведення СРД обшуку приміщень установ тимчасової ізоляції неможливе.

Водночас автор виокремив недоліки проведення обшуку органами, що здійснюють досудове розслідування, поміж яких такі:

- недостатнім є використання можливостей обшуку (7,8 %);
- спеціалісти-криміналісти майже не долучаються до його проведення (2,9 %), залишається слабкою ланкою підготовчий етап проведення обшуку; предмети, які вилучають, детально не оглядають, вказівки на їх вилучення з метою виявлення латентних слідів у протоколі немає, що є сприятливою обставиною для приховання або підміни частини предметів після обшуку, перешкоджає встановленню контакту речей з винними. На думку автора, ці недоліки є прогалинами у використанні спеціальних і криміналістичних знань [6, с. 3].

Також учений зазначав про те, що предмет доказування в кримінальних провадженнях за злочинами, вчиненими в установах тимчасової ізоляції, принципово не відрізняється від інших проваджень. Ми не поділяємо такий підхід, оскільки зміни до КК України в частині криміналізації діяння щодо поширення злочинного впливу (ч. 2 ст. 255-1 КК України) мають певні особливості, це засвідчує практика розслідування досліджуваної категорії кримінальних правопорушень.

Вивчаючи особливості розслідування кримінальних правопорушень щодо особи, яка перебуває в статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу, О. С. Саїнчин запропонував розподілити такі правопорушення на три класифікаційні групи:

- 1) правопорушення за участю осіб, які мають підвищений злочинний вплив, що вчиняють на свободі та в місцях позбавлення волі;

- 2) правопорушення за участю осіб, які мають підвищений злочинний вплив, що вчиняють у складі злочинних організацій та під їх керівництвом як в Україні, так із-за кордону;

- 3) правопорушення, які вчиняють «вори в законі», що мають найвищий статус у злочинній ієрархії [105, с. 254–256].

Повертаючись до аналізу наукового доробку О. В. Батюка, зауважимо, що в подальших дослідженнях учений продовжує аналізувати проблематику проведення СРД під час розслідування злочинів, учинених у місцях тимчасової ізоляції, а саме пенітенціарних установах, за напрямом здійснення криміналістико-тактичної діяльності, акцентуючи на вивченні процесуальних і непроцесуальних форм застосування спеціальних знань спеціаліста-криміналіста, розробленні алгоритму їх упровадження в процесі проведення СРД у місцях тимчасової ізоляції (пенітенціарних установах), а також визначенні поняття «спеціальні знання». На думку науковця, основна мета застосування спеціальних знань у закладі тимчасової ізоляції полягає у своєчасному отриманні слідчим від фахівця криміналістично значущої інформації, що дає змогу правильно обирати порядок, час і місце проведення як СРД, так і НСРД, добирати його учасників, науково-технічні засоби, тактичні прийоми та правильно орієнтуватися в обстановці, що склалася [8].

Зрештою, О. В. Батюк дійшов важливого висновку, за яким під час розслідування злочинів проти життя і здоров'я, вчинених у пенітенціарній установі, призначення та провадження експертизи має першочергове значення. Тому запропонував тактику дій слідчого з огляду на можливості використання спеціальних криміналістичних знань. Закон визначає, що для встановлення причини смерті й характеру шкоди здоров'ю обов'язково має бути призначено експертизу. З цілком очевидних причин, пов'язаних із браком лабораторії та спеціального устаткування, експерт не має змоги провести у виправній установі комплексне дослідження (хімічне, психологічне тощо).

Дослідник доводить проблематичність проведення експертного дослідження в місцях тимчасової ізоляції, пропонує здійснювати доставляння трупа померлого до судово-експертної установи для здійснення досліджень на початковому етапі проведення слідчих дій. На нашу думку, такі тактичні прийоми для спрощення порядку проведення досудового розслідування мають бути закріплені не лише в нормах КПК України, а й у відповідних

відомчих і міжвідомчих актах із взаємодії підрозділів під час здійснення досудового розслідування.

У статті «Взаємозв'язок криміналістичної техніки і тактики у процесі розслідування злочинів, вчинених у пенітенціарних установах» О. В. Батюк переніс подальше дослідження з кримінальної процесуальної площини до криміналістичної. Такий підхід до вивчення порушеної проблематики видається цілком виправданим, оскільки установи тимчасової ізоляції – це місця, у яких умови є настільки специфічними, що розв'язання проблематики нормативного характеру неможливе без упровадження нових тактичних прийомів проведення СРД і залучення відповідних учасників кримінального провадження до їх проведення [5]. Дослідивши низку проблемних теоретичних аспектів з розмежування криміналістичної тактики і криміналістичної техніки, науковець дійшов висновку, що такі напрями та форми зв'язку криміналістичної техніки з тактикою спрямовані як на виявлення закономірностей процесу розкриття та розслідування злочинів, вчинених в установах виконання покарань, так і на розв'язання теоретико-прикладних проблем науки криміналістики [5]. Узагальнення результатів цього взаємозв'язку в розвитку окремих розділів криміналістики та навіть у розв'язанні її найсуттєвіших проблем сприяє формуванню нових криміналістичних знань. Беззаперечним є твердження, що поєднання криміналістичної техніки й тактики сприяють здійсненню кримінального процесу. Проте наука кримінального процесу має на меті одночасно з вирішенням питань застосування окремих процесуальних норм, як і криміналістична наука, сформулювати рекомендації для застосування їх на практиці органами, що здійснюють кримінальний процес. На нашу думку, перенесення проблематики розслідування з кримінального процесу в русло криміналістики хибно розставляє акценти, оскільки виконання ключових завдань, пов'язаних з оптимізацією та спрощенням тактики проведення СРД у місцях тимчасової ізоляції, знаходиться в площині кримінального процесу.

Тож видається обґрунтованим, що проблематика правового (насамперед кримінального процесуального) врегулювання полягає не лише в уточненні та регламентуванні взаємодії оперативних підрозділів зі слідчими, а й у перенесенні частини повноважень на інші органи та службових осіб, зокрема органи прокуратури й дізнання, з метою підвищення ефективності слідчої та оперативно-розшукової діяльності на території місць тимчасової ізоляції. Нині в Україні це питання не стоїть на порядку денному, оскільки інститут дізнання та кримінальних проступків запроваджено нещодавно, тому формулювати висновки щодо зміни конфігурації та делегування кримінальних процесуальних повноважень між учасниками досудового розслідування передчасно.

Кримінальна процесуальна діяльність є невід'ємною складовою запобігання пенітенціарній злочинності та виконує похідну профілактичну функцію. Тож слід здійснити огляд напрацювань учених, які досліджували аспекти досудового розслідування в установах тимчасової ізоляції.

Зокрема, К. Г. Шеленіна аналізувала проблематику типологізації слідчих ситуацій та подальшої алгоритмізації СРД на території установ тимчасової ізоляції на початковому етапі досудового розслідування вбивств, вчинених засудженими. Авторка розглянула такі «слідчі ситуації»:

1) ситуація, що передбачає наявність повних даних про місце, час, спосіб, мотив й інші обставини розслідуваного вбивства та причетної до нього особи або осіб;

2) ситуація, у якій наявні вичерпні дані про вбивство, однак частковими є дані щодо причетності до нього особи чи осіб;

3) ситуація, що вирізняється наявністю деяких даних про вбивство (час, місце, спосіб або мотив, відсутність або наявність даних про особу жертви), однак немає даних щодо причетності до нього особи або осіб;

4) ситуація, пов'язана з відсутністю трупа за наявності достатніх доказів вважати, що вчинено вбивство, особа передбачуваного вбивці невідома.

Дослідниця визначила алгоритмічну послідовність проведення СРД за кожним із визначених «сценаріїв». Її праця, на нашу думку, безпосередньо стосується питань криміналістичної тактики, водночас містить слушні вказівки на законодавчі прогалини, які стоять на заваді проведенню деяких СРД [160, с. 311–316].

Особливості використання інформації про особу засудженого під час розслідування злочинів, учинених у місцях позбавлення волі, висвітлювали О. В. Батюк і М. П. Климчук. На думку авторів, слідчому, дізнавачу під час проведення СРД необхідно спрямовувати посилену увагу на такі ознаки, як прізвиська (клички), татуювання, зайняття особою відповідного становища в злочинній ієрархії тощо [7].

Проблематику виявлення злочинів, вчинених на території установ тимчасової ізоляції, розглядає С. П. Чумак [159], однак ця праця не становить наукового інтересу в контексті предмета нашого дослідження, оскільки в ній висвітлено суто криміналістичний аспект аналізованого питання.

Розглядаючи особливості використання результатів негласної слідчої (розшукової) дії – аудіо-, відеоконтролю особи, С. М. Тарасюк доходить висновку, що недопустимо використовувати для доказування результати НСРД – аудіо-, відеоконтролю особи, на яких зафіксовано розмови, рухи тощо осіб, щодо яких дозвіл на втручання в приватне спілкування не було надано [127].

До таких висновків можна дійти й шляхом аналізу рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Служби безпеки України щодо офіційного тлумачення положення частини третьої статті 62 Конституції України від 20 жовтня 2011 року № 12-рп/2011. Даючи офіційне тлумачення положенню частини третьої статті 62 Конституції України (254к/96-ВР), Конституційний Суд України керується тим, що обвинувачення особи у вчиненні злочину не може ґрунтуватися на доказах, одержаних унаслідок порушення або обмеження її конституційних

прав і свобод, крім випадків, у яких Основний Закон України (254к/96-ВР) допускає такі обмеження [101].

Відповідно до зазначеного рішення Конституційного Суду України, бути визнаними допустимими й використані як докази в кримінальному провадженні можуть тільки фактичні дані, одержані відповідно до вимог кримінального процесуального законодавства. Перевірка доказів на їх допустимість є найважливішою гарантією забезпечення прав і свобод людини та громадянина в кримінальному процесі й ухвалення законного і справедливого рішення у справі.

Натомість С. М. Синявський, досліджуючи проведення НСРД встановлення місцезнаходження радіоелектронного засобу в контексті розслідування злочину, пов'язаного з перебуванням особи на території установи тимчасової ізоляції, – втечі з місць позбавлення волі або з-під варти (ст. 393 розділу XVIII КК України), зазначив, що «встановлення місця перебування (переховування) в разі вчинення такого злочину особою потребує негайного реагування оперативних підрозділів завдяки залученню оперативних можливостей та застосуванню технічних засобів, які мають бути застосовані в найстисліший проміжок часу», що також є проблематикою криміналістичного спрямування [112].

На думку А. В. Шила, відомості, отримані внаслідок проведення НСРД як різновиду кримінальної процесуальної інформації, мають такі відмітні риси:

- 1) специфічні (негласні) умови отримання;
- 2) захищеність грифом секретності;
- 3) підвищений (подвійний) рівень захисту окремих блоків інформації;
- 4) особливий режим захисту від незаконного розголошення та нецільового використання;
- 5) монополія сторони обвинувачення в отриманні та визначенні доказової належності;
- 6) складність отримання;

7) поліфункціональність у використанні [161, с. 83–84].

Недоліком здійснення заходів забезпечення кримінального провадження щодо кримінальних проваджень, вчинених на території установ тимчасової ізоляції, є слабка взаємодія територіальних органів Національної поліції з установами виконання покарань, зокрема в частині проведення НСРД, інформування щодо вчинення злочинів, залучення понятих до проведення СРД, збирання доказів тощо. Детальніше це питання буде розглянуто в другому розділі дисертації.

У межах дослідження досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у місцях тимчасової ізоляції, О. Г. Колб та О. В. Охман зосередили увагу на такому аспекті проблематики, як діяльність суб'єктів протидії розслідуванню злочинів. Учені виокремили вичерпні ознаки суб'єктів протидії розслідуванню злочинності: «...це різноманітні особи, які створюють внутрішні та зовнішні перешкоди в розслідуванні злочинів, учинених особами, які утримуються на території установ тимчасової ізоляції, з метою створення обставин для ухилення винних осіб від кримінальної відповідальності, викривлення істини в кримінальному провадженні та вчинення інших діянь (дій чи бездіяльності), спрямованих на створення труднощів у реалізації завдань і досягненні передбаченої законом мети кримінального провадження» [41].

Учені-кримінологи І. Г. Богатирьов, О. І. Богатирьова, М. С. Пузирьов активно розробляють проблемні питання запобіжної діяльності серед осіб, які відбувають покарання в установах виконання покарань або перебувають на обліку в кримінально-виконавчих інспекціях, з огляду на завдання, поставлені перед цими пенітенціарними інститутами, а також зосередження уваги на формуванні чіткого визначення кола суб'єктів учасників запобіжної діяльності [11].

До комплексу запобіжної діяльності стосовно злочинів, вчинених на територіях місць тимчасової ізоляції, належать заходи кримінального процесуального спрямування, проведення яких регламентовано недостатньо.

Продовжуючи свою думку, І. Г. Богатирьов, О. І. Богатирьова, М. С. Пузирьов зазначили, що запобігання злочинам в органах й установах виконання покарань передбачає систему впливу на злочини, які можуть бути вчинені або вчиняють у пенітенціарних інституціях. Ця система впливу охоплює і фактично ґрунтується на формах і методах виявлення злочинів в органах й установах виконання покарань та впливу на їх причини й умови. На наше переконання, така кримінологічна позиція має посісти чільне місце в правовій науці. Водночас доречно зауважити, що неможливо цілком запобігти вчиненню злочинів на території місць тимчасової ізоляції, у зв'язку із цим кримінальна процесуальна діяльність відіграє важливу роль у запобіганні та профілактиці кримінальних правопорушень поряд із традиційними кримінологічними методами в цій сфері [11].

Крім учених-кримінологів, питання розслідування, кваліфікації, збирання та дослідження доказів у розслідуванні кримінальних правопорушень, вчинених у місцях тимчасової ізоляції, також досліджували крізь призму застосування норм кримінального права. Зокрема, Ю. В. Орел аналізував принцип процесуальної здійсненності переслідування як принцип криміналізації діянь проти нормальної діяльності місць тимчасової ізоляції. Учений обґрунтував висновок про відповідність діянь, передбачених ст. 389, 390, 391–393, 395 КК України, що посягають на нормальну діяльність органів й установ Державної пенітенціарної служби України, одному із загальноправових системних принципів криміналізації діянь – принципу процесуальної здійсненності переслідування [70, с. 24]. Дослідивши особливості реалізації цього принципу, зауважимо, що дотримання вимог, визначених останнім, сприятиме підвищенню ефективності діяльності установ тимчасової ізоляції, що своєю чергою забезпечить і реалізацію кримінальних процесуальних норм.

У своєму дослідженні А. В. Сас розглядає організацію проведення слідчих дій під час розслідування злочинів, вчинених засудженими до

позбавлення волі, і виокремлює такі шляхи вдосконалення організації і тактики слідчих дій:

а) точне й неухильне дотримання та вдосконалення законодавства України, зокрема кримінального, кримінального процесуального і кримінально-виконавчого, відомчих нормативних актів Державного департаменту України з питань виконання покарань;

б) здійснення розслідування злочину загалом, підготовки та проведення кожної слідчої дії за принципом повноти застосування криміналістичних прийомів;

в) упровадження новітніх й активне використання традиційних техніко-криміналістичних засобів і методів, наукову достовірність яких доведено, а їх застосування в повному обсязі забезпечить захист прав й інтересів учасників розслідування;

г) забезпечення законної, етичної та психологічно зразкової діяльності особи, яка здійснює розслідування злочинів засуджених;

д) поєднання підготовки, проведення та застосування результатів слідчих дій з оперативно-розшуковими заходами [106, с. 121].

Отже, науковці обрану нами для вивчення проблематику переважно розглядали суто з криміналістичної (тактичної), кримінологічної, кримінально-виконавчої позицій. Однак, на нашу думку, питання, які вони аналізували, безпосередньо пов'язані з вадами кримінального процесуального законодавства, прогалини в якому спричиняють відповідні дискусії в колах наукової спільноти.

Деякі аспекти порушеної проблематики у своїх наукових працях також досліджували О. О. Бахуринська, А. А. Вознюк, О. О. Дудоров, Д. Мельніков, Т. Пристай, С. С. Чернявський та ін.

Зокрема, О. О. Бахуринська розглядає положення проектів законів України про внесення змін до КК України, спрямованих на протидію створенню та функціонуванню таких організованих об'єднань, як злочинні спільноти, а також діяльності лідерів кримінального середовища. Дослідниця

доходить висновку, що процес законодавчого закріплення відповідних кримінально-правових понять слід удосконалювати насамперед з огляду на прагматичні потреби правозастосовних органів, які вимагають чітких і зрозумілих правових конструкцій, що надають можливість якісно проводити процедуру доказування. Кримінальний закон, керуючись принципом системності, повинен містити конкретні ознаки, притаманні кожному з передбачених у ньому організованих злочинних об'єднань, найважливішими з яких мають бути структурні й організаційні особливості, загальна мета, взаємодія між членами для її реалізації [9].

На думку Т. Пристая та Д. Мельнікова, у кримінально-правовому сенсі дискусійними є й інші використані законодавцем терміни. Зокрема, такі поняття, як «особа, що перебуває в статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу», «злочинна спільнота», «злочинне зібрання (сходка)», «звернення за застосуванням злочинного впливу», є категоріями, не притаманними для національного кримінального права, що пов'язано передусім з їх невизначеністю [82].

Ці терміни, на переконання зазначених дослідників, потребують законодавчої конкретизації, оскільки незрозумілими є критерії для розмежування різних форм об'єктивної сторони перелічених вище складів злочинів, а саме «встановлення злочинного впливу», «поширення злочинного впливу». Брак чітких критеріїв для відмежування однієї форми об'єктивної сторони певного складу злочину від іншої позначатиметься на правильності кваліфікації кримінального правопорушення та, як наслідок, на можливості правильного застосування конкретної норми права загалом [82].

Аналізуючи проблеми невизначеності й оцінного характеру використаних у законі термінів, слід зауважити, що поняття «вор у законі» фактично означає наявність у конкретної особи певного неформального статусу в злочинній ієрархії, що не регламентовано на законодавчому рівні. Нині немає жодного нормативно-правового акта чи/або документа, які могли б підтверджувати факт наявності такого статусу в особи. Тому юристи

Т. Пристай та Д. Мельніков стверджують, що законодавче закріплення термінології, яку використовують виключно на рівні міжособистісного спілкування члени закритої соціальної групи, що не має формального визначення та документального чи жодного іншого об'єктивного підтвердження, навряд чи здатне сприяти доказуванню наявності в конкретної особи такого статусу [82].

Також з приводу окресленого питання висловилися експерти у висновку Головного науково-експертного управління Верховної Ради України на проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою. Зокрема, вони зауважили, що занепокоєння викликає пропозиція суб'єкта права законодавчої ініціативи вводити в кримінальне законодавство поняття, які мають експресивне забарвлення та є притаманними виключно для носіїв відповідної субкультури. Дефініція «злочинців в законі» відображає систему цінностей злочинців та є жаргонізмом, яким послуговуються учасники кримінального світу. Уведення аналізованого поняття у царину кримінального законодавства не тільки засвідчує фактичну легітимізацію злочинної культури, а й містить низку оцінних понять. Такі юридичні конструкції, як «особа, яка дотримується притаманних злочинному середовищу традицій і правил поведінки», «має авторитет серед осіб, які вчиняли кримінальні правопорушення», наведені в запропонованому визначенні поняття «злочинців в законі», є нечіткими, їх можна тлумачити по-різному. Останнє своєю чергою не тільки не сприяє ефективності протидії організованій злочинності правоохоронними органами, а навпаки, суттєво ускладнює процес доказування наявності/відсутності такої форми співучасті, як злочинна спільнота, і створює підґрунтя для зловживань з боку уповноважених суб'єктів правозастосування [21].

Отже, з одного боку, така правова невизначеність стримує ефективність роботи правоохоронних органів у протидії організованій злочинності та суттєво ускладнює процес доказування вчинення злочину членами

«злочинної спільноти» й «ворами в законі», а з другого – створить підґрунтя для зловживань як правоохоронцями, так і підозрюваним (обвинуваченим) [82].

Крім цього, юристи-практики порівняли відповідні положення КК України з кримінальним законодавством Грузії, яке в період з 2005 року було доповнено низкою статей, що встановлювали кримінальну відповідальність за членство в злочинній спільноті та перебування особи в статусі «вора (зłodія) в законі», за участь у «зłodійському зборі», підтримку «діяльності зłodійської спільноти» та звернення до члена «зłodійської спільноти»/«вора (зłodія) в законі», отримання матеріальної вигоди чи матеріальної переваги внаслідок такого звернення [82].

Передумовами для криміналізації власне статусу «вора в законі» стало те, що рівень організованої злочинності в Грузії постійно зростав. Безпосередня причина такого зростання полягала в тому, що на території цієї країни діяла ієрархічна система на чолі з «ворами в законі». Попри скептицизм і сумніви щодо дієвості впровадження інституту кримінальної відповідальності за наявність статусу «вора в законі», організовану злочинність у цій країні фактично було ліквідовано. Членів «злочинного світу» або притягували до кримінальної відповідальності, або вони змушені були шукати спосіб виїхати за межі держави. І саме внаслідок таких дієвих реформ «вори в законі» почали вбачати місце своєї діяльності на території інших країн, зокрема й на теренах України.

Отже, досягнення грузинського законодавця за напрямом протидії організованій злочинності зумовили необхідність застосування схожих механізмів і в інших державах, які постали перед проблемою існування «ворів у законі» [131, с. 145–146].

Ми проаналізували праці окремих науковців Грузії, які досліджували організовану злочинність і діяльність кримінальних авторитетів («воров в законі»), проте слід констатувати, що вони не зосереджували увагу саме на процесі розслідування кримінальних правопорушень щодо зазначеної

категорії осіб у місцях тимчасової ізоляції. Водночас у своїх дослідженнях вони акцентують на визначальній ролі місць тимчасової ізоляції для становлення та розвитку злочинного світу, зокрема поширення злочинного впливу [164; 165; 166].

Новели українського законодавства 2020 року офіційно ввели в нормативний обіг такі поняття, як «вор у законі», «смотрящий», «сходка» тощо, зміст яких у КК України, на жаль, не визначено, і це є істотною прогалиною та зумовлює необхідність додаткового наукового тлумачення запровадженої термінології, а отже, і подальшого нормативно-правового врегулювання наряду протидії злочинності.

Згідно з дефініцією, яку містить Велика українська кримінологічна енциклопедія 2021 року, «вор у законі» (вор; літ. – злодій у законі) – статус професійного злочинця, який підтверджує його належність до злочинної еліти, найвищий авторитет і можливість впливу в середовищі злочинців та за його межами, отриманий завдяки специфічній корпоративній процедурі визнання досягнень його кримінальної кар'єри й особливих рис одного з лідерів злочинного угруповання [15].

Водночас слід зазначити, що поняття «вори» з'явилося ще в період НЕПу (1921–1928) й утвердилося в злочинному середовищі на початку масових політичних репресій 30-х років минулого століття. Засуджені в системі ГУЛАГу самоорганізувалися та саморозподілилися в злочинній ієрархії на касти («масті») залежно від вчиненого злочину, злочинного досвіду кримінального авторитету й особистісних рис за певної ідеологічної підтримки держави та сприяння адміністрацій місць відбування покарань [15].

Відповідно до визначення, яке пропонує Міжнародна поліцейська енциклопедія (Т. 6, 2010 року), «злодій у законі» – це представник еліти злочинного світу, який обраний на «сходке» (зібранні не менше ніж трьох «злодіїв у законі»), що в житті керується неписаними злочинними законами. На «сходке» вирішують організаційні питання («коронування» претендента

на титул «зłodія в законі», розподіл сфер впливу, вирішення конфліктних ситуацій між різними членами організованих злочинних угруповань). «Зłodії в законі» безпосередньо не вчиняють злочинів, а є керівниками чи консультантами організованих злочинних угруповань. Серед загальної кількості «зłodіїв у законі» лише певна частина є ідеологами злочинного світу. «Зłodії в законі» розділилися на дві категорії: старі й нові. Останні позиціонують себе як «зłodії в законі» лише формально, ігнорують систему цінностей і «понять» (неписаних злочинних законів), підтримують стосунки з органами державної влади, встановлюють корумповані зв'язки або ж працюють у владних структурах. На сучасному етапі «зłodій у законі» – це організатор злочинної діяльності, переважно економічного спрямування. Одними з наймогутніших серед «зłodіїв у законі» є грузинські авторитети, які намагаються посісти «ключові» позиції в злочинному світу, а їх діяльність має транснаціональний характер [64].

Слід виокремити специфічну рису, про яку у своїй роботі зауважував А. Ф. Зелінський. В одному з репортажів із місць позбавлення волі, зокрема, ішлося про те, що із 700 «зłodіїв у законі» слов'ян було лише 180, решта – вихідці із Середньої Азії та кавказці – грузини, вірмени, азербайджанці [33, с. 60]. Ця тенденція досі залишилася незмінною, переважна більшість «зłodіїв у законі», яких затримують працівники правоохоронних органів на території України, є вихідцями із зазначених регіонів. Вони поширили й активно поширюють злочинний вплив на своїх співвітчизників, які мешкають у різних країнах. Своєю чергою це явище в правовій науці називають «етнічна організована злочинність». Представники етнічної організованої злочинності дотримуються зłodійських правил і традицій, тісно спілкуються зі «зłodіями в законі».

Ми поділяємо думку В. Г. Севрука, що нагальною є потреба в системному дослідженні процесу розслідування злочинів, вчинених організованими групами та злочинними організаціями, які сформовані на етнічному підґрунті, з огляду на широке коло проблемних питань, новел

законодавства (це і КПК України, і прийняття та доповнення нових статей КК України, що стосуються «ворів у законі», авторитетів (лідерів) різних етнічних організованих груп, нових відомчих інструкцій, запозичення іноземного досвіду. Усе зазначене необхідно врахувати та впровадити в практичну діяльність правоохоронних органів) [107].

Діяльність «злочинців у законі» здебільшого передбачає використання інструментів корупції для уникнення кримінальної відповідальності її членами, виходу на нові ринки збуту заборонених товарів і послуг, легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. Ця злочинна діяльність завжди віддає перевагу корупції перед застосуванням відкритого насильства, тому такі виплати кримінальний лідер вважає вигідним інвестуванням, виправданими витратами [12, с. 225]. Досудове розслідування та судовий розгляд, коли у справі проходять представники організованих груп і злочинних організацій, супроводжуються зі сторони захисту застосуванням усіх наявних правових механізмів захисту, зокрема неправових (корупційних), наприклад, давання неправомірної вигоди, фальсифікація доказів, висловлювання погроз та застосування насильства щодо учасників кримінального судочинства (суддів, прокурорів, потерпілого, свідків).

Це твердження засвідчене результатами проведеного опитування. Зокрема, поміж найтипівіших процесуальних складнощів, які постають під час розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 255-1 КК України, респонденти виокремлюють такі: відмова потерпілих/свідків надавати показання та відмова потерпілих/свідків від наданих раніше показань (44,3 %); підтвердження статусу суб'єкта підвищеного злочинного впливу, зокрема статусу «вора в законі» (23,5 %); легалізація протоколів НСРД (7,8 %); забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства (7 %) (додаток А).

Результати аналізу матеріалів кримінальних проваджень свідчить про те, що довести винуватість членів злочинних угруповань і інкримінованих їм злочинах надзвичайно складно, зважаючи на їх високий професіоналізм, й

уміння протидіяти різними засобами і способами правоохоронним органам у розкритті та розслідуванні злочинів і суду в розгляді кримінального провадження та прийнятті законного й справедливого судового рішення [110, с. 235].

У процесі розвитку кримінального процесуального законодавства протягом тривалого часу увагу не було зосереджено на особливостях розслідування кримінальних правопорушень щодо окремих категорій, зокрема представників організованої злочинності. Однак у розвинених країнах такі процесуальні процедури передбачено. Тож видається актуальною необхідність внесення змін і доповнень до КПК України, пов'язаних із запровадженням спеціального порядку розслідування кримінальних правопорушень, вчинених представниками організованої злочинності, зокрема особами, які перебувають у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу, зокрема в місцях тимчасової ізоляції.

1.2. Нормативно-правові й організаційні засади розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у місцях тимчасової ізоляції

В умовах сьогодення складнощі проведення досудового розслідування в місцях тимчасової ізоляції постають дедалі гостріше перед працівниками практичних підрозділів системи органів Національної поліції України та Державної кримінально-виконавчої служби України у зв'язку з наявними прогалинами в законодавстві.

За період незалежності України розроблено та прийнято низку законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів, які врегульовують сферу діяльності установ тимчасової ізоляції (виконання покарань та ізоляторів тимчасового тримання), а також проведення досудового розслідування в цих специфічних умовах, зокрема це: Конституція України, КПК України, КВК України, закони України «Про попереднє ув'язнення» від

30 червня 1993 року № 3352-XII [95], «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» від 23 червня 2005 року № 2713-IV [84], «Про Національну гвардію України» від 13 березня 2014 року № 876-VII [93], «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» від 23 грудня 1997 року № 776/97-ВР [98], «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 року № 580-VIII [94] тощо.

Однак зауважимо, що слідчі Національної поліції постають перед складнощами під час проведення досудового розслідування в місцях тимчасової ізоляції, де частково обмежено права і свободи людини внаслідок встановленого режиму функціонування місць несвободи. Це пов'язано насамперед з браком у кримінальному процесуальному законі норм, які закріплювали б порядок досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у місцях тимчасової ізоляції, з огляду на його виразні особливості.

Зокрема, автори монографії «Особливості розслідування злочинів, учинених у місцях позбавлення волі» поміж особливостей досудового розслідування в місцях тимчасової ізоляції виокремлюють такі:

- організація пропуску сторонніх осіб на територію виправної колонії;
- організація пропускового режиму на територію установи;
- виконання та відбування покарання у виді позбавлення волі у виправних колоніях різних рівнів безпеки;
- організаційно-штатна структура служб і підрозділів виправної колонії та їх горизонтальної і вертикальної підпорядкованості;
- реалізація в умовах виправної колонії заходів забезпечення кримінального провадження;
- проведення СРД і НСРД;
- протидія розслідуванню злочинів у виправних колоніях [72, с. 63, 64, 68, 71].

Також дослідники визначають супутні проблеми слідчо-судової практики:

а) випадки неоперативного розгляду місцевими судами кримінальних справ (проваджень) за злочинами, вчиненими засудженими у виправних колоніях (місцях тимчасової ізоляції) (до 5 % у структурі всіх розглянутих справ (проваджень));

б) високою є щорічна частка нерозглянутих справ (проваджень) – близько 10–11 % серед загальної кількості тих, що знаходилися на розгляді судді;

в) щорічно не зменшується кількість скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора, понад 30 % з яких задовольняють у судах;

г) незмінною залишається кількість скарг на дії органів досудового розслідування, 34 % із яких задовольняють суди [72, с. 137].

До причин виникнення окреслених вище проблем, на думку авторів, належать такі:

1) неналежне процесуальне керівництво з боку прокурора (ст. 36 КПК України);

2) низький рівень контролю за діяльністю слідчих, що здійснюють керівники органу досудового розслідування (ст. 39 КПК України);

3) недостатньо ефективна взаємодія слідчого й оперативних підрозділів виправних колоній (ст. 41 КПК);

4) брак затверджених на міжвідомчому рівні відповідних методик розслідування цієї категорії злочинів;

5) низький рівень обізнаності слідчого та прокурора щодо особливостей виконання та відбування покарання у виді позбавлення волі;

6) неузгодженість і нескоординованість дій слідчого, прокурора й адміністрації виправної колонії під час проведення СРД (глава 20 КПК) і НСРД, а також режимних заходів у цій установі (оглядів, обшуків, виїмок тощо) [72, с. 138].

Загалом видається слушною думка, що судово-слідчі фактори проведення кримінальної процесуальної діяльності у сфері розслідування

злочинів, учинених на території установ тимчасової ізоляції, мають важливе значення, оскільки вони безпосередньо позначаються на ефективності діяльності органів досудового розслідування, забезпеченні безпеки учасників кримінального провадження, насамперед осіб, що перебувають у місцях тимчасової ізоляції та інших задля реалізації завдань кримінального провадження.

У цьому контексті необхідно з'ясувати, чи закріплено на законодавчому рівні таку правову категорію, як «місце тимчасової ізоляції», чи однакове тлумачення цієї категорії під час правозастосування, чи є розбіжності між категоріями «місця тимчасової ізоляції», «місця несвободи», «місця попереднього утримання» тощо. Своєю чергою необхідно дослідити правові засади діяльності установ тимчасової ізоляції для встановлення розбіжностей у чинних законах, через які досудове розслідування в місцях тимчасової ізоляції проводять достатньо неефективно, у зв'язку із чим завдання кримінального судочинства не реалізують у повному обсязі.

Термін «місця тимчасової ізоляції» пропонуємо вважати таким, що узагальнює поняття установ виконання покарань і слідчих ізоляторів. Спробуємо обґрунтувати таке рішення.

Відповідно до положень ч. 2 ст. 11 КВК України, установами виконання покарань є: арештні доми, кримінально-виконавчі установи, спеціальні виховні установи (виховні колонії), слідчі ізолятори у випадках, передбачених цим Кодексом [53]. Тож норми КВК України визначають слідчі ізолятори як установи виконання покарань в окремих випадках.

Згідно з ч. 3 ст. 18 КВК України, слідчі ізолятори виконують функції виправних колоній мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання та виправних колоній середнього рівня безпеки стосовно засуджених, які залишені для роботи з господарського обслуговування. У нормах ст. 89 «Залишення в слідчому ізоляторі чи направлення у виправну колонію максимального рівня безпеки засуджених до позбавлення волі для роботи з господарського обслуговування» відображено механізм залишення

за бажанням засудженої особи до позбавлення волі за вчинення нетяжкого злочину, тобто використання установи слідчого ізолятора в окремих випадках. Водночас законодавець не дає точного визначення терміна «слідчий ізолятор», не пропонує вичерпного переліку його функцій та ознак, за якими цей тип установ тимчасової ізоляції можна відмежувати від інших.

Положення ч. 1 ст. 4 Закону України «Про попереднє ув'язнення» від 30 червня 1993 року передбачають, що «установами для тримання осіб, щодо яких як запобіжний захід обрано тримання під вартою або до яких застосовано тимчасовий чи екстрадиційний арешт, є слідчі ізолятори Державної кримінально-виконавчої служби України, гауптвахти Військової служби правопорядку у Збройних Силах України. В окремих випадках, що визначені потребою в проведенні слідчих дій, ці особи можуть перебувати в ізоляторах тимчасового тримання». Законодавчо визначено перелік установ із характерним функціональним призначенням тримання осіб, щодо яких як запобіжний захід обрано тримання під вартою або до яких застосовано тимчасовий чи екстрадиційний арешт. Тобто установи, що містяться в переліку, мають спільні ознаки, проте, на нашу думку, кожна з них передбачає специфічні умови, а тому їхні ознаки доцільно визначити й відобразити у відповідному законодавчому акті.

У зв'язку із цим пропонуємо уніфікувати досліджувані нами поняття та віднести їх до ширшої категорії – «установи тимчасової ізоляції», що наділені такими ознаками: режимність; безперервність роботи; цілодобова охорона та забезпечення порядку; примусова ізоляція осіб на підставі рішень органів державної влади. Також слід внести зміни й доповнення до згаданого Закону. У ч. 2 ст. 4 розглядуваного нормативно-правового акта також зазначено: «Порядок і термін тримання осіб, взятих під варту, в ізоляторі тимчасового тримання, на гауптвахті Військової служби правопорядку у Збройних Силах України визначаються законодавством України».

Законодавець послуговується терміном «ізолятор тимчасового тримання», однак визначення його не пропонує. За призначенням можна

зрозуміти, що установи цього типу відповідають слідчим ізоляторам і виправним колоніям.

Згідно з нормами ч. 1 ст. 2 Правил внутрішнього розпорядку в ізоляторах тимчасового тримання органів внутрішніх справ України, затвердженого наказом МВС України від 2 грудня 2008 року № 638 [89], ізолятори тимчасового тримання є спеціальними установами міліції для роздільного тримання: осіб, затриманих за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення; осіб, затриманих на підставі ухвали слідчого судді про дозвіл на затримання з метою приводу; осіб, стосовно яких застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою на строк до 3 діб (якщо доставляння ув'язнених до слідчого ізолятора в цей період неможливе через віддаленість або відсутність належних шляхів сполучення, вони можуть утримуватися в ізоляторі не більше ніж 10 діб); засуджених, які прибули зі слідчого ізолятора й установ виконання покарань у зв'язку з розглядом справи в суді або проведенням з ними СРД; адміністративно арештованих – за відсутності спеціального приймальника для утримання осіб, підданих адміністративному арешту. На жаль, дефініція цього нормативного акта нині є вже застарілою та не відповідає вимогам сьогодення.

Ізолятори тимчасового тримання не можуть бути «спеціальними установами міліції» – ліквідованого органу, а тому їх функціонування не може бути регламентовано таким наказом. Унаслідок цього виконання зазначеними установами заявлених завдань, їх функціонування загалом не легітимізовані на належному рівні.

Згідно з положеннями ч. 5 ст. 1 Інструкції про порядок тримання осіб у спеціально відведених місцях для тимчасового тримання (ізоляторах тимчасового тримання) Служби безпеки України, затвердженої наказом Служби безпеки України від 26 липня 2008 року № 589 [86], ізолятори тимчасового тримання виконують таку функцію: «спеціально відведене місце для тимчасового тримання (ізолятор тимчасового тримання) забезпечує

тримання: осіб, затриманих за підозрою у вчиненні злочину; осіб, які тримаються під вартою на термін до 3 діб (якщо їх доставка до слідчого ізолятора в цей строк неможлива через віддаленість або відсутність належних шляхів сполучення, вони можуть перебувати в спеціально відведеному місці для тимчасового тримання (ізоляторі тимчасового тримання) не більше ніж 10 діб); підсудних (засуджених), які прибули зі слідчого ізолятора у зв'язку з розглядом справи в суді або проведенням з ними слідчих дій». У цьому документі ізолятор тимчасового тримання визначено як «спеціально відведене місце для тимчасового тримання» із забезпеченням функцій тимчасового утримання осіб, передбачених наказом.

Відповідно до п. 19 ч. 1 ст. 17 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 року № 1698-VII, Національному бюро та його працівникам для виконання покладених на них обов'язків надано право: порушувати питання щодо створення спеціальних умов (зокрема щодо засекречування перебування, здійснення заходів безпеки, поміщення в окремому приміщенні) в ізоляторах тимчасового тримання та установах попереднього ув'язнення для осіб, які співпрацюють із Національним бюро [92]. Так само як і в попередньому законодавчому акті, визначення термінології стосовно місця тимчасового утримання (у цьому разі – ізолятор тимчасового тримання) немає, але законодавець передбачає взаємодію підрозділів Національного антикорупційного бюро України з установами тимчасової ізоляції.

Відповідно до положень п. 24 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року № 389-VIII [96], «в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан, військове командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення) можуть самостійно або із залученням органів виконавчої влади... запроваджувати та здійснювати в межах тимчасових обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, передбачених указом Президента України про

введення воєнного стану, такі заходи правового режиму воєнного стану: ...здійснювати обов'язкову евакуацію затриманих осіб, що перебувають в ізоляторах тимчасового тримання». Знову використано термін «ізолятор тимчасового тримання», значення якого чітко не закріплено. Із зазначених місць здійснюють заходи з евакуації сили військового командування спільно з військовими адміністраціями.

Доповнюючи перелік законодавчих актів, що регламентують діяльність ізоляторів тимчасового тримання, зауважимо про норми Перехідних положень п. 3-1 Закону України «Про Національну гвардію України» від 13 березня 2014 року № 876-VII, де зазначено: «Установити, що тимчасово до визначення на законодавчому рівні іншого суб'єкта виконання відповідних функцій Національна гвардія України продовжує здійснювати: конвоювання осіб, узятих під варту та/або засуджених до позбавлення волі, до Верховного Суду України, Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, апеляційних судів з розгляду цивільних і кримінальних справ, місцевих загальних судів, перелік яких визначається Міністром внутрішніх справ України, та відповідних установ виконання покарань, попереднього ув'язнення (крім гауптвахт) та ізоляторів тимчасового тримання, а також охорону їх у залі суду...» [93]; положення п. 8 ч. 1 ст. 13 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» від 23 грудня 1997 року № 776/97-ВР, відповідно до яких Уповноважений Верховної Ради України з прав людини має повноваження «відвідувати без попереднього повідомлення про час і мету відвідування такі місця: місця, в яких особи примусово тримаються за судовим рішенням або рішенням адміністративного органу відповідно до закону, в тому числі ізолятори тимчасового тримання, кімнати для затриманих та доставлених чергових частин органів Національної поліції...» [98].

Доходимо висновку, що кожен орган державної влади під час виконання покладених на нього владних повноважень може мати у своїй структурі ізолятори тимчасового тримання. Проте не можна стверджувати,

що порядок їхньої діяльності та режимності є однаковим і вони підпорядковуються єдиному відомчому органу. Водночас вважаємо, що за всіма ознаками такі установи відповідають критеріям для віднесення до установ тимчасової ізоляції.

Оскільки відсутність закріпленої на законодавчому рівні дефініції поняття «місце тимчасової ізоляції» вкрай негативно позначається на слідчо-судовій практиці й тлумаченні цього терміна під час правозастосування, видається доцільним доповнити положення КВК України таким положенням ст. 11-1: «До установ тимчасової ізоляції слід віднести: ізолятори тимчасового тримання, органи й установи виконання покарань, кімнати для затриманих і доставлених чергових частин органів Національної поліції, слідчі ізолятори Державної кримінально-виконавчої служби України, гауптвахти Військової служби правопорядку у Збройних Силах України та інші».

Кримінальна процесуальна діяльність є чітко регламентованою, вона не може існувати без управлінської складової для виконання завдань кримінального процесуального спрямування особами, що наділені владними повноваженнями, визначеними кримінальним процесуальним законом. Суб'єктом будь-якої діяльності є носій відповідних прав та обов'язків, який володіє певними повноваженнями. Відсутність чітко визначених повноважень ускладнює кримінально-процесуальну діяльність органів досудового розслідування під час здійснення СРД і НСРД у кримінальному провадженні на території місць тимчасової ізоляції, що призводить до зловживання службовими повноваженнями і порушень прав усіх учасників кримінального процесу.

Відповідно до положень КПК України, слідчий – службова особа органу Національної поліції, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу Державного бюро розслідувань, підрозділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України, уповноважена в межах

компетенції, передбаченої цим Кодексом, здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень (п. 17. ч. 1 ст. 3 КПК України) [49].

Відповідно до ст. 40 цього Кодексу, слідчий (детектив) має право: починати досудове розслідування за наявності підстав, передбачених КПК; проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії у випадках, встановлених КПК; доручати проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам; звертатися за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій; повідомляти за погодженням із прокурором особі про підозру; за результатами розслідування складати обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру та подавати їх прокурору на затвердження; приймати процесуальні рішення у випадках, передбачених КПК, зокрема щодо закриття кримінального провадження за наявності підстав, передбачених ст. 284 КПК; здійснювати інші повноваження, передбачені КПК [49].

На думку М. С. Городецької, у межах досудового розслідування функцію кримінального переслідування здійснюють слідчі різних відомств, тому постає потреба розмежувати їх предмет відання. По суті розподіл предмета відання – це класифікація суспільних відносин за певними ознаками злочину, унаслідок якого вони склалися, з метою розподілу праці [23, с. 90–91].

До кримінально-процесуального елементу предмета відання, на думку О. В. Калиновського, необхідно також віднести й спеціалізацію слідчих (детективів), що передбачає передання слідчому (детективу) матеріалів про вчинення кримінального правопорушення лише певної категорії. Спеціалізація за кримінальним провадженням надає можливість слідчому (детективу) здобути необхідні вміння та навички для розслідування окремих

видів злочинів, опанувати методика розслідування та збагатити власний досвід у розслідування окремої категорії злочинів [34, с. 310].

Отже, чинне кримінально-процесуальне законодавство визначає повноваження (предмет відання) учасників кримінального процесу виключно через такі правові категорії, як підслідність і підсудність. Ці категорії ми не будемо детально аналізувати, оскільки їх ґрунтовно висвітлено в наукових дослідженнях вітчизняних процесуалістів.

Цікавими для аналізу є зміни, які було внесено до положень ст. 38 КПК України на підставі Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року № 1798-VIII, п. 1 ч. 1 ст. 38 КПК України було доповнено новим підпунктом «г» такого змісту: «г) органів Державної кримінально-виконавчої служби України».

Фактично внаслідок таких змін було створено новий орган досудового розслідування, а саме слідчі органів Державної кримінально-виконавчої служби.

Згодом ці зміни до КПК України визнано Конституційним Судом України неконституційними у зв'язку з тим, що один і той самий орган не може виконувати одночасно дві функції. Своє рішення Конституційний Суд України обґрунтував такими положеннями: мінімальні стандарти ефективності, встановлені практикою ЄСПЛ щодо тлумачення та застосування статті 3 Конвенції, охоплюють вимоги щодо того, що розслідування має бути незалежним, безстороннім і бути предметом прискіпливої уваги з боку громадськості, а компетентні органи повинні діяти зі зразковою сумлінністю та оперативністю (пункт 155 рішення у справі «Кучерук проти України» від 6 вересня 2007 року, пункт 64 рішення у справі «Яременко проти України» від 12 червня 2008 року, пункт 66 рішення у справі «Лопатін і Медведський проти України» від 20 травня 2010 року, пункт 106 рішення у справі «Тесленко проти України» від 20 грудня 2011 року, пункт 55 рішення у справі «Алексахін проти України» від 19 липня 2012 року, пункт 55 рішення у справі «Белоусов проти України»

від 7 листопада 2013 року). Розслідування неналежного поведження з боку уповноважених державою осіб вважатиметься ефективним за дотримання такого загального принципу: особи – і ті, які здійснюють перевірки, і ті, які здійснюють розслідування, – повинні бути незалежними ієрархічно й інституційно від будь-кого, хто причетний до подій у справі; тобто слідчі мають бути незалежними на практиці (пункт 260 рішення ЄСПЛ у справі «Карабет та інші проти України» від 17 січня 2013 року) [103].

Зауважимо, що, відповідно до п. 5 ст. 101 КПК України 1960 року, до органів дізнання входили начальники виправно-трудових установ, було напрацьовано певну практику їхньої участі в кримінальному процесі. Зокрема, відповідно до постанови Пленуму Верховного Суду України від 26 березня 1993 року № 2 «Про судову практику в справах про злочини, пов'язані з порушеннями режиму відбування покарання в місцях позбавлення волі» було зазначено, що увагу судів слід привернути до того, що, відповідно до вимог п. 5 ст. 101 КПК України, до органів дізнання входять начальники виправно-трудових установ, а не особи, які проводять дізнання за їх дорученням (оперуповноважені оперативно-режимних частин, начальники таких частин тощо) [97].

На нашу думку, розслідування злочинів, учинених на території установ тимчасової ізоляції, підслідність яких належить до компетенції слідчих органів Національної поліції, потребує спеціалізації слідчих для врахування особливостей діяльності підрозділів досудового слідства та належної взаємодії з працівниками Державної кримінально-виконавчої служби України або іншої адміністрації установ тимчасової ізоляції. Спеціалізація з кримінального провадження надає можливість детективу (слідчому) отримати необхідні вміння та навички для розслідування окремих видів злочинів, опанувати методику розслідування та збагатити власний досвід у розслідуванні чітко окресленої категорії кримінальних правопорушень [34, с. 312].

Наприклад, в одному з кримінальних проваджень слідчий Національної поліції України чітко зазначив, що у зв'язку з набутим статусом суб'єкта підвищеного злочинного впливу ОСОБА_1 був наділений правом вирішувати спори, що виникали між ув'язненими, і призначати винним покарання.

На підставі Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою» від 4 червня 2020 року № 671-IX [83] у ч. 2 ст. 255-1 КК України було передбачено кримінальну відповідальність за встановлення або поширення злочинного впливу, вчиненого, зокрема, в ІТТ, СІЗО чи установах виконання покарань [46].

Встановивши та поширивши свій злочинний вплив серед ув'язнених, які утримуються в місці тимчасового ув'язнення, ОСОБА_1 виконував такі функції:

- прийняв на себе всю повноту неформальної влади на території слідчого ізолятора;
- розробив загальновизнані правила поведінки відповідно до «злочинських законів і традицій» та забезпечував дотримання їх ув'язненими;
- призначив довірених осіб, які мали авторитет серед інших ув'язнених і вплив на них;
- здійснював неухильний контроль за виконанням встановлених ним правил й обов'язків ув'язненими в слідчому ізоляторі;
- забезпечував надходження на територію слідчого ізолятора наркотичних засобів і сильнодіючих лікарських засобів;
- організував схему незаконного обігу наркотичних і сильнодіючих лікарських засобів на території слідчого ізолятора;
- здійснював збір з ув'язнених коштів, зокрема й здобутих злочинним шляхом, забезпечував надходження коштів до «общака», який серед іншого використовували й для обігу наркотичних і сильнодіючих лікарських засобів. Частину зібраних коштів ОСОБА_1 залишав собі з метою фінансування

витрат для поширення злочинного впливу й авторитету на території місця тимчасової ізоляції;

– вирішував спори, які виникали між ув'язненими щодо неписаних «зłodійських законів», «по поняттям», виконував роль «судді», визначав обґрунтованість претензій, приймав рішення про вид і міру покарання, які застосовували до «винуватих» ув'язнених.

ОСОБА_1, починаючи з певного проміжку часу, завдяки авторитету, іншим особистим рисам і можливостям сприяв, спонукав, координував та здійснював інший вплив на злочинну діяльність, організовував і безпосередньо здійснював розподіл коштів, майна й інших активів, спрямованих на забезпечення такої діяльності, тобто умисно встановив і поширив злочинний вплив у місці тимчасової ізоляції..

Досліджуючи судові рішення за злочини, передбачені ч. 2 ст. 255-1 КК України, тобто встановлення або поширення злочинного впливу, а саме ч. 2 – злочини, вчинені повторно або в ІТТ, СІЗО чи установах виконання покарань, ми проаналізували ухвалу Печерського районного суду міста Києва (номер кримінального провадження в ЄРДР 12021100000000983). У цьому кримінальному провадженні ОСОБА_1 підозрюють у:

– умисному встановленні та поширенні в суспільстві злочинного впливу за відсутності ознак, зазначених у ч. 5 ст. 255 КК України, вчинене в СІЗО, за попередньою змовою групою осіб, тобто у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 28, ч. 2 ст. 255-1 КК України;

– здійсненні інформаційної діяльності у співпраці з державою-агресором, спрямованої на підтримку держави-агресора, її збройних формувань, тобто у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 6 ст. 111-1 КК України;

– здійсненні таємного викрадення майна (крадіжці), вчиненого за попередньою змовою групою осіб, в умовах воєнного стану, в особливо великих розмірах, тобто у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 5 ст. 185 КК України;

– здійсненні таємного викрадення майна (крадіжці), вчиненого повторно, за попередньою змовою групою осіб, в умовах воєнного стану, тобто у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 4 ст. 185 КК України.

Постановою керівника Бучанської окружної прокуратури Київської області від 9 квітня 2022 року до ОСОБА_1 застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою строком до 7 травня 2022 року, без визначення альтернативного запобіжного заходу у вигляді застави.

Ухвалою слідчого судді Печерського районного суду м. Києва від 3 травня 2022 року продовжено строк тримання під вартою підозрюваного ОСОБА_1 з одночасним визначенням суми застави в розмірі 4 465 800 грн.

Такий запобіжний захід згодом було неодноразово продовжено ухвалою слідчого судді, востаннє на строк до 28 листопада 2022 року.

У зв'язку з винятковою складністю кримінального провадження ухвалою слідчого судді продовжено строк досудового розслідування в кримінальному провадженні до дванадцяти місяців, тобто до 6 квітня 2023 року.

Досудове розслідування в кримінальному провадженні не завершено у зв'язку з необхідністю проведення слідчих і процесуальних дій, зокрема необхідно: встановити й допитати всіх свідків, можливих очевидців вчинення інкримінованих підозрюваним злочинів і злочинів, вчинених ними, обставини яких встановлюються; встановити факти причетності підозрюваних ОСОБА_1, ОСОБА_3 та ОСОБА_4 до інших кримінальних правопорушень; зняти гриф секретності з матеріалів, що слугували підставою до проведення НСРД; отримати висновки економічної, товарознавчої експертиз щодо вартості викраденого майна; отримати висновки балістичної, портретної, комп'ютерної технічної експертиз; встановити вартість усього викраденого майна для подальшого визначення обсягу завданих збитків; провести огляд вилученої інформації в банківських, фінансових установах щодо руху грошових коштів; провести огляд речей, вилучених під час

проведення оглядів й обшуків у підозрюваних та інших фігурантів вчинення кримінального правопорушення; провести слідчі дії, оперативно-розшукові заходи, спрямовані на встановлення власників викраденого майна, визнати їх потерпілими, провести їх допит як потерпілих; провести огляд вилученої інформації в операторів мобільного зв'язку стосовно телефонних з'єднань підозрюваних, потерпілих і свідків у кримінальному провадженні; перевірити на причетність до вчинення цього кримінального правопорушення інших осіб (ОСОБА_5 та ОСОБА_6, ОСОБА_7); здійснити збір матеріалів, що характеризують осіб підозрюваних та інших осіб (ОСОБА_5 та ОСОБА_6, ОСОБА_7); провести слідчі дії, оперативно-розшукові заходи, спрямовані на встановлення військовослужбовців збройних сил РФ, що перебували в с. Забуччя; скласти повідомлення про зміну раніше повідомленої підозри; виконати вимоги ст. 290 КПК України; скласти обвинувальний акт і реєстр матеріалів досудового розслідування.

Отже, ОСОБА_1 підозрюють в умисному встановленні та поширенні в суспільстві злочинного впливу за відсутності ознак, зазначених у ч. 5 ст. 255 КК України, вчинене в СІЗО, за попередньою змовою групою осіб, тобто у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 28, ч. 2 ст. 255-1 КК України. Цей запобіжний захід на час розгляду клопотання про додаткове продовження терміну запобіжного заходу неодноразово продовжували у зв'язку з необхідністю проведення слідчих і процесуальних дій, що мають суттєве значення для встановлення обставин кримінальних правопорушень, кваліфікації дій підозрюваних і можуть бути використані під час судового розгляду.

Як обґрунтування наявності в провадженні ризиків в ухвалі зазначено, що ОСОБА_1 підозрюють у вчиненні тяжкого й особливо тяжких кримінальних правопорушень, зокрема санкція ч. 2 ст. 255-1 КК України передбачає покарання у виді позбавлення волі на строк від дев'яти до п'ятнадцяти років, у зв'язку із чим підозрюваний може переховуватися від органу досудового розслідування та суду (п. 1 ч. 1 ст. 177 КПК України).

Отже, значний термін ув'язнення дає підстави вважати, що підозрюваний буде переховуватися від правоохоронних органів з можливою втечею за кордон.

Перевіряючи обґрунтованість підозри, слідчий суддя керується практикою ЄСПЛ і вважає, що дані, які вказують на обґрунтовану підозру та навіть в сторонньої людини не можуть викликати розумних сумнівів з приводу того, що особа, можливо, вчинила злочин, містяться в долучених до клопотання матеріалах, що містяться в їх сукупності в протоколі проведення НСРД від 27 квітня 2022 року; протоколі обшуку від 7 квітня 2022 року за місцем проживання ОСОБА_1 за адресою: АДРЕСА_1; висновку за результатами проведення судової лінгвістичної (семантико-текстуальної) експертизи від 25 серпня 2022 року; висновку за результатами проведення експертизи за експертною спеціальністю «дослідження диктора за фізичними параметрами усного мовлення, акустичних сигналів та середовищ» № СЕ-19-22/41918-ВЗ від 17 листопада 2022 року; протоколі тимчасового доступу про рух коштів банківськими картковими рахунками на ім'я дружини ОСОБА_1 – ОСОБА_8; протоколі тимчасового доступу про рух коштів банківським картковим рахунком, відкритому на ім'я ОСОБА_3 – ОСОБА_9; протоколах допиту свідків ОСОБА_5, ОСОБА_6, ОСОБА_10, ОСОБА_11, ОСОБА_12, ОСОБА_13; заяві потерпілого ОСОБА_2 про вчинене кримінальне правопорушення від 6 квітня 2022 року; протоколах допиту потерпілого ОСОБА_2 від 7 квітня 2022 року, 29 квітня 2022 року; протоколі огляду місця події від 6 квітня 2022 року; протоколі огляду від 29 квітня 2022 року; протоколі обшуку від 7 квітня 2022 року; протоколі огляду від 29 квітня 2022 року; протоколі огляду місця події за адресою: АДРЕСА_2 від 18 квітня 2022 року; протоколі огляду за участю ОСОБА_14 від 19 квітня 2022 року; інвентаризаційною довідкою щодо найменування та вартості викраденого майна з АЗС «КЛЮ»; протоколі допиту свідка ОСОБА_14 від 19 квітня 2022 року; протоколі огляду за участю ОСОБА_14 від 19 квітня 2022 року; протоколі огляду відеозаписів від 18 квітня 2022 року.

Долучені до клопотання матеріали проведених СРД засвідчують, що працівники правоохоронних органів, попри складність кримінального провадження, спричинених режимним місцем утримання підозрюваного, провели значну кількість СРД і процесуальних дій, за якими частково прийнято рішення та отримано висновки експертиз.

Також слідчий суддя вважає доведеною в процесі розгляду клопотання наявність ризиків, передбачених ст. 177 КПК України, зокрема можливість переховування від слідства та суду, з огляду на тяжкість злочинів, у вчиненні яких обґрунтовано підозрюють ОСОБА_1, і суворість покарання, що загрожує підозрюваному в разі визнання його винуватим, що оцінено в сукупності з даними про особу підозрюваного; знищити, сховати або спотворити будь-яку з речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення, оскільки орган досудового розслідування не встановив усіх обставин злочину, про що слідчий зазначив у клопотанні; можливість незаконно впливати на потерпілого, свідків у кримінальному провадженні з метою уникнення відповідальності за інкриміновані йому злочини, з огляду на те, що частина свідків особисто знайома ОСОБА_1, а він раніше притягувався до кримінальної відповідальності за вчинення злочинів із застосуванням насильства; можливість перешкоджати кримінальному провадженню в інший спосіб, зокрема шляхом погодження показань з іншими підозрюваними, з огляду на інкримінування вчинення кримінальних правопорушень у співучасті з іншими особами. Також прокурор довів наявність у провадженні ризику вчинення іншого кримінального правопорушення, ураховуючи, що ОСОБА_1 раніше неодноразово притягувався до кримінальної відповідальності.

Ми цілком поділяємо позицію слідчого судді, який чітко зазначає, що ризики в провадженні не зменшилися. 23 листопада 2022 року ОСОБА_1 повідомлено про нову підозру та зміну раніше повідомленої підозри – додатково повідомлено про підозру за ч. 2 ст. 28, ч. 2 ст. 255-1 КК України, за

фактом умисного поширення в суспільстві злочинного впливу за відсутності ознак, зазначених у ч. 5 ст. 255 КК України, вчинене в СІЗО, за попередньою змовою групою осіб.

Відповідно до досудового рішення за кримінальним провадженням досудове розслідування не закінчено, є потреба в проведенні слідчих і процесуальних дій, у зв'язку із чим ухвалою слідчого судді Печерського районного суду м. Києва від 29 вересня 2022 року продовжено строк досудового розслідування в кримінальному провадженні до 12 місяців, тобто до 6 квітня 2023 року [148].

Крім зазначеного, надзвичайно важливим питанням для суб'єктів кримінальної процесуальної діяльності є необхідність налагодження належної взаємодії, координації, надання потрібної інформації, що в епоху діджиталізації є показником ефективності діяльності.

В епоху стрімкого розвитку ІТ-процесів необхідно формувати нові підходи до збирання та зберігання цифрової інформації, яку надалі використовують і визначають як доказ у кримінальних провадженнях у процесі судового розгляду.

У межах запровадження найкращих світових практик за умов неухильного дотримання вимог КПК України Офіс Генерального прокурора започаткував практику огляду цифрової інформації відповідно до стандартів, викладених у Протоколі Берклі з ведення розслідувань та з використанням відкритих цифрових даних.

Розроблений Центром з прав людини юридичної школи Каліфорнійського університету в Берклі спільно з Управлінням ООН з прав людини, Протокол містить керівні принципи міжнародних стандартів з методики та процедур збирання, аналізу й зберігання цифрової інформації. Важливість дотримання вимог процесу збирання та збереження цифрової інформації засвідчують приклади зникнення інформації з відкритих джерел чи то з причин видалення особою, яка має на це право (адміністратор сайту),

чи то у зв'язку з перевищенням максимально допустимого розміру сховища для зберігання на відповідному ресурсі.

За умов видалення інформації з відкритих джерел постає питання забезпечення безпосередності дослідження доказів судом, зокрема тих, що належать до електронних документів, як однієї із засад провадження.

Із цього приводу в постанові Верховного Суду від 24 листопада 2020 року колегія суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду у справі № 481/227/18 [80] зазначила, що недотримання засади безпосередності призводить до порушення інших засад кримінального провадження: презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини, забезпечення права на захист, змагальність сторін і свобода в поданні ними своїх доказів і доведенні перед судом їх переконливості. Тому засада безпосередності є необхідним елементом процесуальної форми судового розгляду, недотримання її судом означає, що докази, які не були предметом безпосереднього дослідження суду, не можуть бути визнані допустимими та врахованими під час постановлення судового рішення судом, крім випадків, передбачених зазначеним Кодексом, а отже, судові рішення не може бути визнано законним, обґрунтованим і підлягає скасуванню.

Стосовно випадків, коли під час судового провадження фізично неможливо дослідити першоджерело отримання цифрової інформації, законодавець передбачив окрему норму в КПК України, яка дає змогу за певних умов зняту копію інформації визнавати оригіналом.

Відповідно до положень ч. 4 ст. 99 КПК України, копії інформації, що містяться в інформаційних (автоматизованих) системах, телекомунікаційних системах, інформаційно-телекомунікаційних системах, їх невід'ємних частинах, визнаються судом як оригінал документа [48].

Негласні слідчі (розшукові) дії є важливим різновидом слідчих (розшукових) дій, що проводять, зокрема, у місцях тимчасової ізоляції в межах досудового розслідування за матеріалами кримінального провадження за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 255-1

КК України [46], тобто встановлення або поширення злочинного впливу, вчиненого повторно або в ІТТ, СІЗО чи установах виконання покарань. Специфіка проведення НСРД в окреслених умовах пов'язана з тим, що чинне законодавство не містить закріпленого процесуального порядку їх здійснення на території місць тимчасової ізоляції, який відповідав би вимогам положень КПК України [48] щодо проведення досудового розслідування (зокрема стосовно дотримання принципів верховенства права, законності, рівності перед законом і судом тощо) та не створював би бюрократичні перепони органам досудового розслідування під час виконання покладених на них повноважень.

Збирання доказів неналежними суб'єктами в процесі НСРД відбувається, зокрема, у зв'язку з реалізацією права слідчого, прокурора доручати проведення цих дій оперативним підрозділам. Адже працівники гласних оперативних підрозділів Служби безпеки України, Національної поліції, Державної прикордонної служби України самі здебільшого фізично не можуть виконати доручення слідчого, прокурора, оскільки не мають відповідних навичок, засобів і часу. Тому вони, керуючись п. 3.8 Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, для виконання доручення слідчого, прокурора з урахуванням необхідності забезпечення умов для проведення негласних слідчих (розшукових) дій залучають на підставі свого завдання відповідні оперативні й оперативно-технічні підрозділи. Проте аналіз практичної діяльності дає змогу стверджувати, що фактично таке «залучення» є передорученням оперативно-технічному підрозділу або підрозділу оперативного документування (оперативної служби) проведення негласної слідчої (розшукової) дії: оперативний працівник, до якого надійшло доручення, переписує його зміст у бланк завдання. Завдання надсилають до спеціалізованого підрозділу. За результатами НСРД оперативні працівники цього підрозділу оформлюють документи, які не відповідають формі, встановленій КПК України (зведення,

довідки, рапорти), надсилають їх тому оперативному працівникові, який надав завдання на проведення НСРД. Останній переписує одержані дані в протокол, де зазначає, що доручення виконано із залученням відповідного спеціалізованого підрозділу, а фактично він складає протокол про проведення НСРД та підписує його, не беручи участі в її проведенні [16, с. 284–285].

Також в установах тимчасової ізоляції дотримання конфіденційності інформації, зокрема відомостей, що становлять державну таємницю, становить значні складнощі, про що буде йтися в подальших розділах нашого дослідження.

Слушним видається твердження, що оптимізування порядку доступу на території установ тимчасової ізоляції нині є вкрай нагальним завданням. Доцільно не лише спростити порядок проведення допиту учасників кримінального провадження, а й належно забезпечити їхню безпеку та безпеку осіб, які здійснюють досудове розслідування на території установ тимчасової ізоляції.

На думку А. М. Орлеана, найдієвішими й такими, які реально застосовують у кримінальних провадженнях серед заходів особистої безпеки, є особиста охорона, забезпечення конфіденційності відомостей про особу та закритий судовий розгляд. Випадки застосування інших заходів безпеки є поодинокими. Основними напрямками забезпечення конфіденційності та відомостей про особу є: забезпечення конфіденційності анкетних даних особи, забезпечення конфіденційності зовнішності особи; забезпечення конфіденційності голосу особи; забезпечення конфіденційності інформації про місце перебування (проживання) особи [71, с. 33].

Загальновідомо, що в США серед членів мафії діяв неписаний кодекс мовчання «Omerta», відповідно до якого всім, хто «зламав» ряди та співпрацював з поліцією, загрожувала смерть. Важливість для держави показань, передусім свідків, спонукали Міністерство юстиції США до

створення програми захисту осіб, які сприяють кримінальному судочинству [167, с. 393].

Науковці О. О. Гриньків, А. О. Ляш слушно стверджують, що для дієвості застосування заходів забезпечення безпеки необхідна максимальна оперативність перевірки повідомлень про можливість вчинення протиправних посягань щодо учасників кримінального процесу та вжиття заходів, спрямованих на усунення реальної загрози. Тому слідчому необхідно налагодити психологічний контакт із потерпілим у кримінальному провадженні [25, с. 143]. Оскільки потерпілий здебільшого перебуває під слідством чи відбуває покарання в місцях тимчасової ізоляції. Тому застосування заходів безпеки є вкрай важливими та безпосередньо впливають на ефективність досудового розслідування.

Аналізуючи матеріали кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 255-1 КК України, у частині з них наявні потерпілі, які також перебували в місцях тимчасової ізоляції. Подальше їх перебування в одному місці з підозрюваним/підозрюваними становить безпосередню загрозу їхньому життю та здоров'я, тому передусім для забезпечення безпеки є доцільним переміщення цієї особи (потерпілого) до іншого місця тимчасової ізоляції, наприклад, до ізолятора тимчасового тримання, підвідомчому Національній поліції України.

У п. 3 Правил внутрішнього розпорядку в ізоляторах тимчасового тримання органів внутрішніх справ України, затверджених наказом МВС України від 2 грудня 2008 року № 638, визначено права й обов'язки осіб, яких тримають в ізоляторі тимчасового тримання, а саме п. 3.1.9 передбачає, що в нічний час (з 22.00 до 06.00) триває восьмигодинний безперервний сон, у період якого не допускається залучення до участі в процесуальних та інших діях, за винятком невідкладних випадків:

– у разі ускладнення обстановки (пожежа або повінь) і в особливих умовах (у разі землетрусу, виявлення вибухових, радіоактивних чи інших речовин, небезпечних для життя і здоров'я);

- якщо життю та здоров'ю осіб, яких тримають в ізоляторі тимчасового тримання, загрожує небезпека;
- для звільнення з-під варти;
- для конвоювання на обмінний пункт;
- для припинення протиправних дій серед осіб, яких тримають, або підготовки до втечі;
- для надання невідкладної медичної допомоги [89].

Згідно з Правилами внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України, затвердженими наказом Міністерства юстиції України від 14 червня 2019 року № 1769/5, обвинувачені й засуджені мають право на восьмигодинний сон у нічний час, під час якого не допускається залучення до участі в кримінальному провадженні та інших діях, за винятком невідкладних випадків [90].

Отже, на підставі аналізу цих двох нормативно-правових актів доходимо висновку про наявність колізії: під час проведення допиту в нічний час (з 22.00 до 06.00) ув'язнені й засуджені особи, які перебувають у місцях тимчасової ізоляції, мають право відмовитися виходити з камери утримання.

У зв'язку із зазначеним вбачається необхідним узгодити положення наказів Міністерства юстиції і МВС України з положеннями КПК України, їх слід уніфікувати й чітко регламентувати організаційні питання проведення слідчих (розшукових) дій.

Також потребує вирішення питання щодо невідкладного допуску до участі в кримінальному провадженні та надання доступу до території установ тимчасової ізоляції захисника (адвоката). Під час проведення такої СРД, як допит, слідчий, прокурор зобов'язані забезпечити гарантовану правову допомогу підозрюваному або обвинуваченому, яку надає виключно захисник (адвокат).

17 липня 1997 року Україна ратифікувала Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод, тим самим взяла на себе зобов'язання щодо забезпечення реалізації та імплементації її положень у національне

законодавство [42]. Усталеною є позиція ЄСПЛ щодо забезпечення права на захист. Підпункт «с» п. 3 ст. 6 Конвенції гарантує «допомогу», а не «призначення захисника». Конвенція має забезпечувати не ті права, що є теоретичними й ілюзорними, а ті, що є практичними й ефективними. Одного лише призначення захисника недостатньо для того, щоб держава виконала свій обов'язок щодо надання ефективної юридичної допомоги, оскільки адвокат, призначений надавати правову допомогу, може вмерти, серйозно захворіти, ухилитися від виконання своїх обов'язків або протягом тривалого часу бути обмеженим у можливості виконувати свої обов'язки. Якщо відповідним органам державної влади доведено до відома про таку ситуацію, вони зобов'язані або замінити цього захисника, або примусити його виконувати свої обов'язки [32].

Отже, порядок проведення СРД на території установ тимчасової ізоляції має певні особливості, порівняно із загальновстановленим КПК України порядком. Головні складнощі, що постають перед слідчими й оперативними працівниками Національної поліції України, полягають у режимності об'єкта та несвоєчасності проведення необхідних СРД. Крім того, є потреба в активізації проведення НСРД під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у місцях тимчасової ізоляції, результати яких надають значну перевагу органам досудового слідства й дають змогу отримати прямі докази протиправної діяльності осіб, які позиціонують себе як суб'єкти підвищеного злочинного впливу.

На підставі тверджень, зазначених вище, можна дійти висновку про недостатню кримінальну процесуальну врегульованість діяльності суб'єктів кримінальної процесуальної діяльності під час реалізації останніми повноважень на території місць тимчасової ізоляції в межах досудового розслідування.

Учені-правники провели комплекс досліджень за цим напрямом, проте переважно з позицій криміналістичної тактики; визнано недостатню ефективність роботи оперуповноважених працівників підрозділів

кримінально-виконавчої служби та ключову роль експерта під час залучення до відповідних слідчих (розшукових) дій.

На нашу думку, окреслена проблематика справді є актуальною для правової науки й суміжних галузей знань, що пов'язані з діяльністю установ тимчасової ізоляції та підрозділів, які з ними взаємодіють. Проте її виникнення спричинене поверхневим ставленням до необхідності кримінального процесуального врегулювання діяльності підрозділів під час проведення досудового розслідування. Складнощі, які постають у процесі здійснення кримінального провадження органами, що здійснюють досудове розслідування, здебільшого спричинені режимністю установ тимчасової ізоляції, що ускладнює не лише допуск осіб з підрозділів, що проводять оперативно-розшукові заходи та НСРД, а й експертно-дослідну діяльність, що має часово-просторові межі.

У зв'язку із зазначеним видається доцільним:

– доповнити норми ст. 233 КПК України частиною 4 такого змісту: «у разі вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину покласти обов'язок адміністрації установ тимчасової ізоляції надати безперешкодний доступ на територію незалежно від розпорядку дня та чинити дії для забезпечення діяльності органів досудового розслідування, прокурора»;

– доповнити нормами п. 3-1 ст. 7 розділу IV Правила внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 14 червня 2019 року № 1769/5, і пп. 1-1 п. 1 ст. 7 Правила внутрішнього розпорядку в ізоляторах тимчасового тримання органів внутрішніх справ України, затверджених наказом МВС України від 2 грудня 2008 року № 638, відповідно: у разі вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину адміністрація установи зобов'язана надати безперешкодний доступ слідчому, прокурору на територію незалежно від розпорядку дня та чинити дії для забезпечення їх діяльності; доповнити зазначені норми другим абзацом: «У разі нагальної необхідності забезпечити слідчого, прокурора доступом до

інформаційно інтегрованої системи установи в обсязі, необхідному для виконання завдань кримінального провадження. З метою мінімізації впливу адміністрації на допит осіб, які перебувають у стані тимчасового обмеження свободи, забезпечити орган досудового розслідування, прокурора під час проведення допиту осіб за допомогою процесуального інтерв'ювання в спеціально обладнаному кабінеті, доступ до якого працівникам адміністрації установи заборонити на момент його проведення»;

– доповнити ст. 224 КПК України ч. 8-1, яку викласти в такій редакції: «У ході проведення допиту на території установ тимчасової ізоляції (установи виконання покарань, територія ізолятора тимчасового тримання, ізолятора тимчасового тримання СБУ та слідчого ізолятора) адміністрація установи зобов'язана не перешкоджати діяльності слідчого, прокурора й надати спеціально обладнаний кабінет для його проведення за допомогою процесуального інтерв'ювання».

Серед інших прогалин чинного законодавства доцільно спрямувати увагу на рівень унормованості безпосереднього проведення досудового розслідування в місцях тимчасової ізоляції, про який буде йтися в другому розділі дисертації.

1.3. Практика Європейського суду з прав людини щодо виявлених порушень у процесі розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у місцях тимчасової ізоляції

Досліджуючи питання розслідування кримінальних проваджень за фактами кримінальних правопорушень, вчинених на території місць тимчасової ізоляції, на нашу думку, доречно дослідити практику ЄСПЛ для встановлення того, які саме порушення вчиняють найчастіше та які саме контрзаходи, пропозиції містяться в рішеннях ЄСПЛ для розв'язання окреслених проблем.

Ратифікація Україною Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1997 року та відповідне визнання юрисдикції ЄСПЛ означають, що діяльність усіх органів державної влади, передусім судових органів, їх рішення так само, як рішення законодавчих органів, не повинні суперечити положенням Конвенції. Тож можна визнати, що разом із Конституцією України й іншими законами остання становить складову національної правової системи. Слід зауважити, що ЄСПЛ не є вищою інстанцією щодо судової системи країни – учасниці Конвенції. Тому він не може відмінити рішення, винесене органом державної влади або національним судом, не дає вказівок законодавцю, не здійснює абстрактного контролю національного законодавства або судової практики, не має права давати розпоряджень про прийняття заходів, що мають юридичні наслідки. Європейський суд розглядає лише конкретні скарги з метою встановлення того, чи справді було допущено порушення вимог Конвенції. Однак Суд має право присудити «справедливе задоволення претензії» у вигляді фінансової компенсації матеріального збитку й моральної шкоди, а також відшкодування усіх витрат сторони, яка виграла.

У нашому дослідженні увагу буде зосереджено на такому принципі, як право на приватне життя. Зокрема, право на повагу до приватного життя, закріплене в ст. 8 ЄКПЛ, у ч. 1 якої зазначено, що кожен має право на повагу до свого приватного й сімейного життя, до власного житла й кореспонденції [31]. У національному законодавстві його закріплено в Конституції України (ст. 30, 31, 32) [44], а також у нормах КПК України (ст. 13 «Недоторканність житла чи іншого володіння особи», ст. 14. «Таємниця спілкування», ст. 15 «Невтручання у приватне життя») [48].

Право на «приватне життя», або концепція приватності (*privacy*), є доволі нещодавнім дискурсом, оскільки правове визначення запропоновано в грудні 1890 року, коли два бостонські правники С. Уоррен та Л. Брендіс опублікували статтю «Право на приватне життя», яку згодом було визнано однією з найважливіших праць в історії американського права. У ній

концепція «приватного життя» полягала в праві людини «бути залишеною поза увагою інших» як частина фундаментального (невід'ємного) права людини на життя, всеосяжного та найціннішого права для будь-якої цивілізованої людини [117, с. 106].

До сфери приватного життя практика ЄСПЛ відносить питання, пов'язані зі збиранням, збереженням, використанням і наданням доступу до інформації про життя людини. У своїй практиці Суд не сформулював відповідне визначення поняття «приватне життя», а обмежився лише зауваженням, що це надто широка дефініція, яка не має вичерпного тлумачення. Аналізуючи рішення ЄСПЛ, важливо зазначити, що основною метою ст. 8 ЄКПЛ є захист кожної особи від невмотивованого та свавільного втручання органів публічної влади в її особисте та сімейне життя.

У своєму рішенні Конституційний Суд України чітко сформулював висновок, згідно з яким збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди державою, органами місцевого самоврядування, юридичними або фізичними особами є втручанням у її особисте та сімейне життя. Таке втручання допускають виключно у випадках, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. Увагу в цьому рішенні привертає положення описової частини, а саме: «неможливо визначити абсолютно всі види поведінки фізичної особи у сферах особистого та сімейного життя, оскільки особисті та сімейні права є частиною природних прав людини, які не є вичерпними та реалізуються в різноманітних і динамічних відносинах майнового та немайнового характеру, стосунках, явищах, подіях тощо. Право на приватне та сімейне життя є засадничою цінністю, необхідною для повного розквіту людини в демократичному суспільстві, та розглядається як право фізичної особи на автономне буття незалежно від держави, органів місцевого самоврядування, юридичних і фізичних осіб» [102].

Такому принципу кримінального процесу, як невтручання в приватне життя, присвячено ст. 15 КПК України, у якій зазначено, що під час кримінального провадження кожному гарантується невтручання в приватне (особисте й сімейне) життя. Крім того, у ній зазначено, що ніхто не може збирати, зберігати, використовувати та поширювати інформацію про приватне життя особи без її згоди, крім випадків, передбачених цим Кодексом. Інформація про приватне життя особи, отримана в порядку, передбаченому КПК України, не може бути використана інакше, як для виконання завдань кримінального провадження. Кожен, кому надано доступ до інформації про приватне життя, зобов'язаний запобігати розголошенню такої інформації [48].

Органи досудового розслідування, виконуючи покладені на них завдання, відповідно до посадових інструкцій мають доступ до інформації з обмеженим доступом. Це може бути службова чи конфіденційна інформація, а можуть бути чутливі дані, безпідставне розголошення яких може призвести до тяжких наслідків. До чутливих даних, з якими працюють слідчі, належать насамперед медичні дані. У рекомендаціях Комітету міністрів Ради Європи R (97)5 від 13 лютого 1997 року [100] щодо захисту медичних даних визначено, що медичні дані – це всі особисті дані про стан здоров'я фізичної особи, а також дані, які чітко й тісно пов'язані з даними про стан здоров'я та генетичними даними. Безпідставне надання третім особам інформації, зокрема щодо зараження ВІЛ чи іншою невиліковною хворобою затриманого, може призвести до тяжких наслідків.

Важливе місце серед складових понятійного обсягу «приватного життя» посідає сексуальність людини, що, за неодноразовими зауваженнями ЄСПЛ, є найінтимнішою сферою життя. Ця сфера охоплює питання, пов'язані з одностатевими стосунками, статевою ідентифікацією та сексуальним життям загалом. У таких справах важливим є саме захист права людини на розвиток особистості. Унаслідок природної інтимності зазначених питань вони набувають ступеня захищеності від втручання.

До персональних даних, обробка яких є чутливою, належать відомості про расове, етнічне та національне походження, політичні або світоглядні переконання, членство в політичних партіях або організаціях, професійних спілках, релігійних організаціях чи в громадських організаціях світоглядної спрямованості, стан здоров'я, статеве життя, біометричні дані, генетичні дані, місцеперебування та шляхи пересування особи, факт притягнення до адміністративної чи кримінальної відповідальності, застосування щодо особи заходів у межах досудового розслідування та заходів, передбачених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», вчинення щодо особи певних видів насильства. До чутливих даних також належать відеозаписи з камер спостереження, які встановлені в місцях ізоляції.

Під час проведення досудового розслідування за матеріалами кримінального провадження тимчасовий доступ до речей і документів є одним із найпоширеніших заходів забезпечення кримінального провадження, застосовуваних для досягнення його дієвості.

Відповідно до п. 6 ч. 2 ст. 160 КПК України, під час подання клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю, у клопотанні зазначають про можливість використання як доказів відомостей, що містяться в речах і документах, та неможливість іншими способами довести обставини, які передбачено довести за допомогою цих речей і документів. Така інформація має надати органу досудового розслідування можливість встановити особу (осіб), які вчинили злочин, і згодом буде використана як доказ (за сукупністю матеріалів) для доведення винуватості у вчиненні кримінального правопорушення.

Відповідно до роз'яснення Вищого спеціалізованого суду України від 29 січня 2013 року «Про окремі питання здійснення слідчим суддею суду апеляційної інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні», визнано правильною практикою слідчих суддів суду першої інстанції, які в межах кримінального

провадження, пов'язаного зі злочином, вчиненим в умовах неочевидності (злочин наявний, проте відсутні особи, яких підозрюють у причетності до його вчинення) під час розгляду клопотань про надання тимчасового доступу до документів, що знаходяться в операторів і провайдерів телекомунікації та містять інформацію про зв'язок, абонента, надання телекомунікаційних послуг, зокрема отримання послуг, їх тривалості, змісту (вихідні чи вхідні з'єднання, SMS, MMS тощо), маршрутів передавання (ст. 159, п. 7 ч. 1 ст. 162 КПК України), надають тимчасовий доступ до такої інформації щодо всіх абонентів, які перебувають у місці вчинення злочину у відповідний час, одним судовим рішенням. Відповідно до ч. 6 ст. 163 КПК України, слідчий суддя, у разі доведення органом досудового розслідування необхідності тимчасового доступу до речей і документів, постановляє ухвалу про надання тимчасового доступу до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю (якою, зокрема, є за положеннями ст. 162 КПК України інформація, що знаходиться в операторів та провайдерів телекомунікаційного зв'язку, про зв'язок, абонента, надання телекомунікаційних послуг, зокрема отримання послуг, їх тривалості, змісту, вихідні чи вхідні з'єднання, SMS, MMS тощо), якщо сторона кримінального провадження, крім обставин, передбачених частиною п'ятою цієї статті, доведе можливість використання як доказів відомостей, що містяться в цих речах і документах, та неможливість іншими способами довести обставини, які передбачено довести за допомогою цих речей і документів та притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності.

У клопотанні про тимчасовий доступ до речей і документів слідчий повинен зазначити:

- стислий виклад обставин вчинення кримінального правопорушення, що стало причиною подання клопотання;
- правову кваліфікацію вчиненого кримінального правопорушення із зазначенням статті (пункту, частини статті) КК України;
- речі й документи, тимчасовий доступ до яких заплановано отримати;

- підстави вважати, що речі й документи знаходяться або можуть знаходитися у володінні відповідної фізичної або юридичної особи;
- значення речей і документів для встановлення обставин у кримінальному провадженні;
- обґрунтування можливості використання як доказів відомостей, що містяться в речах та документах, і неможливості іншими способами довести певні обставини (щодо речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю);
- обґрунтування необхідності вилучення речей та оригіналів або копій документів (якщо відповідне питання порушує сторона кримінального провадження). Згідно з п. 2 ч. 3 ст. 132 КПК України, застосування заходів забезпечення кримінального провадження не допускається, якщо слідчий, прокурор не доведе, що потреби досудового розслідування виправдовують такий ступінь втручання в права і свободи особи, про який ідеться в клопотанні.

Проаналізуємо практику ЄСПЛ за цим напрямом. Наприклад, у справі «Тросін проти України» (заява № 39758/05, рішення від 23 лютого 2012 року) зазначено: «заявник стверджував, що обмеження побачень з родичами, у контексті їхньої частоти, тривалості та кількості осіб, які одночасно могли бути присутні на них, були надмірними» [122]. Зміни, внесені до КВК України 16 січня 2010 року, згідно з якими частоту побачень з родичами збільшено з одного разу на шість місяців до одного разу на три місяці, проблему не усунули. Крім того, побаченням бракувало приватності, оскільки вони відбувалися під наглядом працівника пенітенціарної установи, а спілкування було можливе тільки через скляну перегородку з використанням телефону.

Суд, розглянувши заяву, постановив, що держава не вжила необхідних заходів для забезпечення балансу між особистими інтересами заявника й інтересами держави щодо обмеження контактів засуджених із зовнішнім світом. Оскаржувані обмеження не були виправдані в тому, що стосується

частоти і тривалості побачень з родичами, кількості осіб, яким одночасно дозволено побачення, та способу проведення цих побачень. Отже, наявне порушення статті 8 ЄКПЛ.

Судове рішення у справі «Голдер (GOLDER) проти Сполученого Королівства» від 21 лютого 1975 року прийнято за такими обставинами: Сідней Елмер Голдер, громадянин Великої Британії, народився 1923 року. Коли він відбував ув'язнення у в'язниці Паркхест на острові Вайт, там 24 жовтня 1969 року сталися заворушення. Наступного дня поранений під час приборкання натовпу офіцер тюремної служби дав показання, у яких упізнав одного з тих, хто напав на нього: «Це був ув'язнений, якого я знаю в обличчя, імовірно, його прізвище Голдер». Разом з іншими підозрюваний Голдер був тимчасово поміщений до окремої частини тюремної будівлі. Його допитували офіцери поліції, які 30 жовтня 1969 року попередили його про те, що зібрані факти буде докладено для вирішення питання про порушення щодо нього судового переслідування за напад. Однак 5 листопада 1969 року офіцер тюремної служби вніс уточнення у свої первинні показання, заявивши, що він не впевнений, що на нього напав саме Голдер. Два дні потому інший офіцер тюремної адміністрації направив рапорт про те, що громадянин Голдер під час заворушень знаходився протягом певного часу поруч з ним, не беручи в них участі. Цього самого дня Голдера було повернуто до звичайної камери. Проти нього не було висунуто жодних звинувачень. 20 березня 1970 року, побоюючись, що первинні показання офіцера можуть негативно позначитися на його долі, Голдер звернувся до Міністерства внутрішніх справ, керуючись Тюремними правилами 1964 року, з проханням дозволити йому отримати консультацію адвоката про можливість пред'явити відповідному співробітнику в'язниці цивільний позов про дифамацію. Його клопотання було відхилено 6 квітня 1970 року. Голдера було умовно достроково звільнено 12 липня 1972 року». Розглянувши справу, суд постановив: «1. Дев'ятьма голосами проти трьох, що вчинено порушення ст. 6 п. 1 Конвенції про захист прав людини і основоположних

свобод. 2. Одноголосно, що наявне порушення ст. 8 Конвенції. 3. Одноголосно, що попередні рішення самі собою є справедливим відшкодуванням відповідно до ст. 50 Конвенції» [120].

Судове рішення у справі «Кемпбелл і Фелл проти Сполученого Королівства» від 28 січня 1984 року винесено за результатами розгляду таких обставин: у листопаді 1973 року заявник Кемпбелл, англійський підданий 1944 року народження, і другий заявник, отець Фелл, католицький священник, також англійський підданий, 1940 року народження, були засуджені за низку злочинів відповідно до 10-ти і 12 років тюремного ув'язнення. Їх було віднесено до категорії особливо небезпечних злочинців. 16 жовтня 1976 року у в'язниці Албані стався інцидент. Необхідним було втручання тюремної влади задля припинення протесту шістьох ув'язнених, серед яких і заявники. Під час розгляду в Раді відвідувачів їх визнали винуватими та піддали покаранню, яке передбачало втрату права на істотне скорочення строку ув'язнення, що надавали за належну поведінку. У вересні й листопаді 1976 року відповідно отець Фелл і Кемпбелл клопотали перед міністром внутрішніх справ про надання їм юридичної допомоги у зв'язку з можливим цивільним розглядом за фактами зазначеного інциденту, зокрема щодо факту завдання їм тілесних ушкоджень. Відповідно до наявної на той час практики, їм було відмовлено в задоволенні цього прохання до закінчення внутрішнього тюремного розгляду їхніх скарг (тобто до лютого 1977 року – для отця Фелла, до грудня 1977 року – для Кемпбелла). Влада також відмовила на прохання провести незалежне медичне освідчування, з яким вони звернулися після інциденту. Відповідно до тюремних правил, освідчування зазвичай не передбачено для ув'язненого, за винятком випадків, коли він не є стороною судового розгляду. Після отримання отцем Феллом дозволу на зустріч з адвокатом йому було заборонено спілкуватися з ним наодинці, тож мав бути присутнім офіцер. Можливість консультації з адвокатом наодинці була надана отцю Феллу з 12 травня 1977 року у зв'язку з його скаргою в Європейську комісію з прав людини. Перебуваючи в

ув'язненні, отець Фелл відповідно до тюремних правил був також обмежений у праві листуватися. Зокрема, він скаржився на те, що йому не дозволили листування з двома монахинями – сестрою Пауер та сестрою Бенедиктою. З часу зазначених вище подій, що стали підставою для цієї справи, наявні у в'язницях Англії та Уельсу правила листування та відвідування ув'язнених зазнали істотних змін, передусім стосовно категорії осіб, з якими ув'язненим дозволено листування, отримання консультації юриста у зв'язку із цивільним розглядом у справах щодо ставлення до ув'язнених у в'язниці, а також умов проведення зустрічей ув'язнених з адвокатами.

Рішеннями від 6 травня 1978 року, 9 вересня 1980 року, а також від 14 березня та 19 березня 1981 року Комісія визнала скарги заявників частково прийнятними. Скарга отця Фелла на порушення ст. 6 Конвенції, що стосується розгляду його справи в Раді відвідувачів, була проголошена непринятною, оскільки він не вичерпав усі внутрішні засоби правового захисту. Комісія об'єднала скарги заявників в одну справу. Суд постановив:

«I. Попередньо: 1. Відхилити одноголосно заперечення Уряду про те, що Кемпбелл не вичерпав усі засоби внутрішнього правового захисту. 2. Постановив одноголосно, що він не компетентний повернутися до розгляду скарги отця Фелла про визнання прийнятними його скарг щодо Ради відвідувачів. II. Щодо розгляду в Раді відвідувачів за справою Кемпбелла: 3. Постановив чотирма голосами проти трьох, що ст. 6 Конвенції прийнятна до цієї справи. 4. Постановив чотирма голосами проти трьох, що відсутність публічного розгляду не є порушенням п. 1 ст. 6 Конвенції. 5. Постановив п'ятьма голосами проти двох, що вчинено порушення п. 1 ст. 6 Конвенції, оскільки Рада відвідувачів не оголосила своє рішення публічно. 6. Постановив п'ятьма голосами проти двох, що неможливість отримання Кемпбелом юридичної допомоги є порушенням п. 3 (b) та (c) ст. 6 Конвенції. 7. Постановив одноголосно, що в іншому немає порушень ст. 6 Конвенції. III. Стосовно доступу заявників до юридичної допомоги для принесення скарг: 8. Постановив одноголосно, що вчинено порушення п. 1

ст. 6 та п. 8 Конвенції. IV. Щодо умов відвідування отця Фелла його адвокатами: 9. Постановив одногосно, що наявне порушення п. 1 ст. 6 Конвенції, і немає необхідності розглядати питання також у контексті ст. 8 Конвенції. V. Щодо обмежень особистого листування отця Фелла: 10. Постановив, що наявне порушення ст. 8 Конвенції. VI. Щодо ст. 13: 11. Постановив одногосно, що вчинено порушення цієї статті в мірі, зазначеній у п. 128 рішення. VII. Щодо застосування ст. 50: 12. Постановив одногосно, що Велика Британія зобов'язана сплатити заявникам як компенсацію судових витрат тринадцять тисяч фунтів стерлінгів (13 000 фунтів стерлінгів), а також відповідну суму податку на додану вартість» [121].

Судове рішення у справі «Броуган та інші проти Сполученого Королівства» від 29 листопада 1988 року прийнято за результатами розгляду таких обставин: заявники – Тенерс Броуган, 1961 року народження, Дермот Койл, 1953 року народження, Вільям Макфадден, 1959 року народження, і Майкл Трейсі, 1962 року народження, громадяни Великої Британії, що постійно мешкають у Північній Ірландії. Їх було заарештовано восени 1984 року на підставі ст. 12 Закону про попередження тероризму (тимчасові заходи) 1988 року за обґрунтованою підозрою в причетності їх до здійснення терористичних актів, їх підготовки та підбурювання до них у Північній Ірландії. У Законі 1984 року «тероризм» визначено як «застосування насилля з політичною метою», зокрема «застосування насилля з метою усунення населення або якої-небудь її частини». Первинний, юридично допустимий 48-годинний строк затримання кожної із зазначених осіб було подовжено до п'яти днів рішенням Державного секретаря у справах Північної Ірландії. Заявників було піддано затриманню на такі строки: п'ять днів й одинадцять годин, шість днів і шістнадцять з половиною годин, чотири дні та шість годин, чотири дні й одинадцять годин відповідно. Усі четверо були допитані відповідно до конкретних терористичних дій, але обвинувачення нікому не було пред'явлено, ніхто не постав перед судовим органом до звільнення з-під

варті. Надзвичайна ситуація, що склалася в Північній Ірландії в 70-ті роки минулого століття, активність терористів стали причиною прийняття 1974 року перших законодавчих актів, що надають виключні антитерористичні повноваження, на підставі яких було заарештовано та взято під варту заявників. З моменту набрання чинності цими актами Парламент Сполученого Королівства постійно підтверджував необхідність подовження строку дії. Пропозицію про те, аби рішення про подовження строків затримання приймали суди, було відхилено, зокрема тому, що інформація, яка обґрунтовує вжиття таких заходів, суворо конфіденційна та не може бути розкрита затриманим особам або їхнім адвокатам. Розгляд справи в Комісії з прав людини установив: «У чотирьох скаргах, поданих у Комісію в період із жовтня 1984 року до лютого 1985 року, заявники стверджували, що їх арешт і затримання були порушенням п. 1 ст. 5 Конвенції, що було також порушено п. 3, 4, 5 ст. 5 і ст. 13. Комісія об'єднала скарги в одне провадження 10 липня 1986 року, наступного дня оголосила про прийняття їх до розгляду. У своїй доповіді від 14 травня 1987 року Комісія дійшла висновку, що порушення п. 3, 5 ст. 5 наявне щодо Броугана та Койла (десятьма голосами проти двох щодо п. 3 і дев'ятьма проти трьох за п. 5); порушення не було щодо Макфаддена і Трейсі (вісьма голосами проти чотирьох за обома пунктами); не було порушення п. 1, 4 ст. 5 (одноголосно за п. 1 і десятьма голосами проти двох за п. 4); немає самостійного питання за ст. 13 (одноголосно)». Своєю чергою Суд постановив: «1. Шістнадцятьма голосами проти трьох, що п. 1 ст. 5 Конвенції не було порушено. 2. Дванадцятьма голосами проти семи, що стосовно всіх чотирьох заявників було порушено п. 3 ст. 5 Конвенції. 3. Одноголосно, що п. 4 ст. 5 Конвенції не було порушено. 4. Тринадцятьма голосами проти шести, що стосовно всіх чотирьох заявників було порушено норми п. 5 ст. 5 Конвенції. 5. Одноголосно, що немає необхідності розглядати справу за ст. 13 Конвенції. 6. Одноголосно, що питання про застосування ст. 50 Конвенції стосовно відшкодування судових витрат не потребує розгляду. 7. Одноголосно, що питання про застосування ст. 50

Конвенції щодо відшкодування завданої шкоди не готове для винесення рішення щодо нього, а отже, (а) відклав розгляд зазначеного питання; (b) запропонував Уряду представити протягом трьох місяців письмові зауваження щодо цього питання, зокрема повідомити Суд про досягнення будь-якої угоди між ним і заявниками; (c) відклав подальше провадження та делегував Голові Суду право визначити його строк, якщо в цьому буде необхідність [119].

У справі «Бранніган і МакБрайд проти Сполученого Королівства» від 29 листопада 1993 року було розглянуто такі обставини: «Заявники, Пітер Бранніган, 1964 року народження, і Патрік МакБрайд, 1951 року народження, жителі Північної Ірландії. Першого заявника було заарештовано 9 січня 1989 року, доставлено в центр допитів у казармі ГауБаракс, Арма. Його заарештували на підставі п. 1 (b) ст. 12 Закону про попередження тероризму (тимчасові положення) 1984 року, який дозволяє здійснювати арешт особи без ордера в тому разі, коли є підстави підозрювати, що вона має або мала причетність до здійснення, підготовки або підбурювання до терористичної діяльності. Подовження затримання на два дні було дозволено міністром внутрішніх справ 10 січня, після того, як він провів в ув'язненні 6 днів 14 годин і 30 хвилин. Його сорок три рази допитували, позбавляли книг, газет та інших засобів інформації. Другого заявника заарештовано 5 січня 1989 року на підставі того самого Закону, доставлено до центру допитів у Каслрі. 6 січня міністр внутрішніх справ дав згоду на подовження його ув'язнення на три дні. Його звільнено 9 січня, він провів в ув'язненні в тому самому режимі, що й перший заявник, 4 дні 6 годин і 25 хвилин. Згодом МакБрайда застрелив у Белфасті 4 лютого 1992 року поліцейський. Комісія з прав людини установила: «У скаргах, поданих 19 січня 1989 року в Комісію та об'єднаних 5 жовтня 1990 року в одне провадження, заявники наполягали на порушенні п. 3 ст. 5 Конвенції, оскільки після затримання вони не були доставлені до судді, а також п. 5 ст. 5, ст. 13 Конвенції. Скарги було визнано прийнятними 28 лютого 1991 року. У своїй доповіді від 3 грудня 1991 року

Комісія встановила факти та дійшла висновку вісьма голосами проти п'яти, що не було порушення п. 3, 5 ст. 5 Конвенції, оскільки у Великій Британії 23 грудня 1988 року, відповідно до п. 1 ст. 15 Конвенції, зроблено застереження стосовно того, що вона тимчасово відступає від своїх зобов'язань за Конвенцією у зв'язку з надзвичайною ситуацією. Комісія також одногolosно вирішила, що жодні окремі питання не поставали за ст. 13 Конвенції». Суд постановив: «1. Двадцятьма двома голосами проти чотирьох, що відступ Великої Британії від зобов'язань відповідає вимогам ст. 15 Конвенції, тому скарга заявників за порушення п. 3 ст. 5 неправомірна. 2. Двадцятьма двома голосами проти чотирьох, що не було порушення п. 5 ст. 5 Конвенції. 3. Двадцятьма двома голосами проти чотирьох, що не було порушення ст. 13 Конвенції» [163].

Дослідивши рішення ЄСПЛ, можна констатувати, що за розглядом скарг у справах справді було виявлено порушення основоположних прав і свобод людини, закріплених основними законами держав-учасниць та Конвенцією, серед яких слід виокремити: право на свободу й особисту недоторканність, право на повагу до приватного та сімейного життя, право на справедливий суд, право на ефективний засіб юридичного захисту тощо.

Унаслідок порушення цих прав відбувається безпосереднє порушення національного кримінального процесуального законодавства країн-учасниць, які ґрунтуються саме на нормах Конвенції. Більшість прийнятих рішень є загальними, скарги заявників мають чимало спільних обставин (незаконне позбавлення свободи, незаконне затримання, порушення права на приватність, порушення розумних строків).

Отже, ЄСПЛ своїми рішеннями рекомендує країнам у ввіреній юрисдикції корегувати національне законодавство. Також слід зауважити, що рішення ЄСПЛ є загальноприйнятими у зв'язку зі специфікою законодавства кожної країни-учасниці, що ускладнює прийняття індивідуалізованого рішення.

Дослідивши механізм кримінального процесуального реагування на різноманітні порушення в місцях тимчасової ізоляції деяких країн, доходимо висновку, що значну кількість відповідних правопорушень було допущено внаслідок грубого порушення кримінальних процесуальних норм працівниками органів державної влади з відповідними повноваженнями (невідкриття/несвоєчасне відкриття кримінального провадження, протиправне утримання в місці тимчасової ізоляції, недопущення користування правовою допомогою тощо); кожне рішення хоч й індивідуальне стосовно кожної окремої скарги, однак опосередковано має вплив на національне законодавство країни.

Непоодинокими є випадки, коли у справах про втручання у право на таємницю листування накладається і право на повагу до приватного або сімейного життя. Ці справи розподіляють у дві групи: справи про втручання в кореспонденцію шляхом прослуховування телефонних розмов і справи, що стосуються втручання в кореспонденцію осіб, позбавлених волі. Не буде порушенням прав людини, коли втручання здійснюють згідно із законом і воно є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб (ч. 2 ст. 8 ЄКПЛ) [31].

Контроль органів досудового розслідування за кореспонденцією осіб, позбавлених волі, фактично є втручанням у право на приватність. Лише чітко прописані правові підстави (втручання допускається у справах про тяжкі й особливо тяжкі злочини) і належно оформлена в судовому порядку ухвала судді чи слідчого судді дають право слідчому здійснювати контроль за кореспонденцією зазначеної категорії осіб.

Проте інтерес для вивчення становить рішення Європейського суду з прав людини у справі «Ашлабра проти Грузії» (справа № 45554/08) від 15 липня 2014 року, у якому Суд оперує такими категоріями, як «злодій в законі» – член «злодійського світу», який, використовуючи будь-які методи,

безпосередньо керує або координує дії «злочинського світу» відповідно до спеціального набору правил; «злочинський світ» – будь-який тип групи людей, які діють відповідно до спеціального набору правил, що прийняті ними й метою яких є отримання прибутку для себе чи інших шляхом залякування, погроз, примусу, правила мовчання, урегулювання спорів за допомогою авторитету «злочинця в законі», втягнення молоді в незаконну діяльність, вчинення правопорушень або заохочення інших до їх вчинення; член «злочинського світу» – будь-яка особа, що визнає особливі правила «злочинського світу» й бере активну участь у реалізації його завдань (авторський переклад) [118].

Доведено, що національним судам України під час розгляду справ щодо поширення або встановлення злочинного впливу (ст. 255-1 Кримінального кодексу України) варто в обґрунтуванні своєї позиції в процесі посилатися на положення цього рішення ЄСПЛ.

У цьому контексті доцільним є використання згаданого рішення ЄСПЛ слідчими суддями під час розгляду клопотань органів досудового розслідування в кримінальних правопорушеннях, вчинених у місцях тимчасової ізоляції особами, які перебувають у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу, зокрема у статусі «вора в законі».

Висновки до розділу 1

У юридичній науці недостатньо дослідженою залишається проблематика кримінального процесуального врегулювання діяльності підрозділів досудового розслідування під час проведення досудового розслідування кримінальних правопорушень у місцях тимчасової ізоляції.

У зв'язку з нетривалим проміжком часу, що минув після встановлення кримінальної відповідальності за поширення злочинного впливу, зокрема щодо осіб підвищеного злочинного впливу й осіб, які перебувають у статусі

«вора в законі», слід констатувати, що нині ще не сформовано належного теоретичного підґрунтя для узагальнення та усунення прогалин у законодавстві щодо застосування новел КК України, не напрацьовано достатньої слідчої та судової практики.

Складнощі, що постають у процесі здійснення кримінального провадження органами, які проводять досудове розслідування, здебільшого пов'язані з режимністю установ тимчасової ізоляції, що ускладнює не лише допуск окремої категорії осіб з підрозділів, які проводять оперативно-розшукові заходи, а й експертно-дослідну діяльність, що передбачає часово-просторові обмеження.

Дослідивши окремі положення в науковій та практичній площинах, доходимо висновку, що проблематика проведення СРД в місцях тимчасової ізоляції потребує унормування таких аспектів: термінів «установа тимчасової ізоляції» та «ізолятор тимчасового тримання»; урегулювання та забезпечення безпеки учасників кримінального процесу, передусім тих, які беруть участь у СРД в місцях тимчасової ізоляції; збереження інформації та відомостей, що стануть відомі під час проведення СРД (зокрема персональних даних); подальша допустимість доказів у кримінальному провадженні, які зібрані стороною обвинувачення.

Констатовано, що одним із ключових і закономірних етапів процесу реформування кримінального законодавства стало прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою» від 4 червня 2020 року № 671-ІХ. Зокрема, цим законодавчим актом доповнено розділ ІХ Кримінального кодексу України статтями 255, 255-1, 255-2, 255-3. Новели законодавства спричинили складнощі процесуального застосування введених у нормативний обіг понять, у зв'язку з чим постала необхідність теоретичного аналізу окресленої проблематики.

Доведено, що саме в місцях тимчасової ізоляції вчиняють різні кримінальні правопорушення, серед яких незаконний обіг наркотичних

засобів і психотропних речовин, незаконний обіг зброї, завдання різного ступеня тілесних ушкоджень, убивства, вимагання, шахрайство із застосуванням засобів зв'язку, що полягає у виманюванні коштів шляхом зловживання довірою (шахрайство з платіжними системами, шахрайство внаслідок використання складних життєвих обставин, наприклад, розшук рідними зниклих безвісти військовослужбовців Збройних Сил України, представників правоохоронних органів в умовах війни Російської Федерації проти України, надання інформації про місцеперебування військовополонених чи цивільних заручників). Проте особливу небезпеку становлять злочини, пов'язані зі встановленням і поширенням злочинного впливу особами, які позиціонують себе як суб'єкти підвищеного злочинного впливу («кримінальні авторитети, «злодії в законі»») у місцях тимчасової ізоляції (ч. 2 ст. 255-1 КК України).

Виявлено, що простежується дискусія між стороною захисту й обвинувачення щодо наявності чи відсутності статусу в суб'єкта підвищеного злочинного впливу, зокрема статусу «вора в законі», оскільки сторона захисту вважає, що статус неможливо підтвердити офіційними документами, на чому у своїх процесуальних документах (клопотаннях, заявах) акцентує сторона захисту, яка зазначає про відсутність такої категорії осіб, що наділені статусом «вора в законі». У зв'язку із цим сторона обвинувачення в процесі розслідування кримінального провадження зобов'язана підтвердити наявність злочинного статусу в процесуальних документах або процесуально спростувати, що особа має злочинний статус особи підвищеного злочинного впливу й на цій підставі за погодженням із процесуальним керівником закрити кримінальне провадження.

Обґрунтовано позицію, за якою норми ст. 233 КПК України слід доповнити частиною 4 (у разі вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину покласти обов'язок адміністрації установ тимчасової ізоляції надати безперешкодний доступ на територію незалежно від розпорядку дня та чинити дії для забезпечення діяльності органів досудового розслідування,

прокурора); доповнити нормами п. 3-1 ст. 7 розділу IV Правила внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 14 червня 2019 року № 1769/5, і пп. 1-1 п. 1 ст. 7 Правил внутрішнього розпорядку в ізоляторах тимчасового тримання органів внутрішніх справ України, затверджених наказом МВС України від 2 грудня 2008 року № 638, відповідно: у разі вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину адміністрація установи зобов'язана надати безперешкодний доступ слідчому, прокурору на територію незалежно від розпорядку дня та чинити дії для забезпечення їх діяльності; доповнити зазначені норми другим абзацом: «У разі нагальної необхідності забезпечити слідчого, прокурора доступом до інформаційно інтегрованої системи установи в обсязі, необхідному для виконання завдань кримінального провадження. З метою мінімізації впливу адміністрації на допит осіб, які перебувають у стані тимчасового обмеження свободи, забезпечити орган досудового розслідування, прокурора під час проведення допиту осіб за допомогою процесуального інтерв'ювання в спеціально обладнаному кабінеті, доступ до якого працівникам адміністрації установи заборонити на момент його проведення».

Міжнародні договори та практика інших країн у більшості випадків не визначають окремого порядку проведення досудового розслідування в місцях тимчасової ізоляції або окремих заходів з дотримання безпеки учасників кримінального провадження, що перебувають у місцях тимчасової ізоляції. Водночас у деяких державах розслідування злочинів, вчинених на території або в приміщенні пенітенціарних установ, здійснюють спеціальні підрозділи (посадові особи) тюремної адміністрації чи міністерства юстиції, якому підпорядкована (підзвітна) така адміністрація.

Розглянувши рішення ЄСПЛ за скаргами країн-учасниць Конвенції щодо порушень у місцях тимчасової ізоляції під час розслідування кримінальних правопорушень, доходимо висновку, що більшість випадків є наслідком грубого порушення кримінальних процесуальних норм

працівниками органів державної влади з відповідними повноваженнями (невідкриття/несвоєчасне відкриття кримінального провадження, протиправне утримання в місці тимчасової ізоляції, недопущення користування правовою допомогою тощо); кожне рішення хоч й індивідуальне стосовно кожної окремої скарги, однак опосередковано впливає на національне законодавство країни, має декларативний характер і у виняткових випадках зобов'язує Уряд-порушника відшкодувати завдану майнову шкоду скаржнику та не відмінляє вже прийнятих щодо останнього рішень органів державної влади, які негативно позначилися на ньому.

Науковий інтерес становить рішення ЄСПЛ у справі «Ашлабра проти Грузії» (справа № 45554/08) від 15 липня 2014 року, у якому Суд оперує такими категоріями, як «зłodій в законі» – член «зłodійського світу», який, використовуючи будь-які методи, безпосередньо керує або координує дії «зłodійського світу» відповідно до спеціального набору правил; «зłodійський світ» – будь-який тип групи людей, які діють відповідно до спеціального набору правил, що прийняті ними й метою яких є отримання прибутку для себе чи інших шляхом залякування, погроз, примусу, правила мовчання, урегулювання спорів за допомогою авторитету «зłodія в законі», втягнення молоді в незаконну діяльність, вчинення правопорушень або заохочення інших до їх вчинення; член «зłodійського світу» – будь-яка особа, що визнає особливі правила «зłodійського світу» й бере активну участь у реалізації його завдань (авторський переклад) [118].

Доведено, що національним судам України під час розгляду справ щодо поширення або встановлення злочинного впливу (ст. 255-1 КК України) варто в обґрунтуванні своєї позиції в процесі посилатися на положення цього рішення ЄСПЛ.

РОЗДІЛ 2

ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ), НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У МІСЦЯХ ТИМЧАСОВОЇ ІЗОЛЯЦІЇ

2.1. Правові підстави та процесуальний порядок проведення огляду й обшуку місця події в місцях тимчасової ізоляції

Основні положення досудового розслідування відображено в главі 19 КПК України «Загальні положення досудового розслідування». Вони регламентують діяльність органів досудового розслідування в кримінальних провадженнях, відкритих за фактом вчиненням злочинів будь-якої тяжкості в будь-якому місці, що належить до юрисдикції держави Україна та її відповідних органів, уповноважених на проведення досудового розслідування, зокрема злочинів, вчинених на території установ тимчасової ізоляції.

Початок досудового розслідування фіксують з моменту внесення відомостей до ЄРДР у порядку та на підставі ст. 214 КПК України.

Норми, визначені ст. 216 КПК України, передбачають перелік органів, уповноважених на проведення досудового розслідування та відповідної їм підслідної юрисдикції. Законодавець встановив такий перелік органів досудового розслідування:

- 1) слідчі органів Національної поліції;
- 2) слідчі органів безпеки;
- 3) детективи органів Бюро економічної безпеки України;
- 4) слідчі органів Державного бюро розслідувань;
- 5) детективи Національного антикорупційного бюро України [48].

Підслідність злочинів, учинених на території установ тимчасової ізоляції, визначають на загальних підставах, окреслених у ст. 216 КПК України.

У зв'язку зі специфічними умовами проведення досудового розслідування на території установ тимчасової ізоляції доречно акцентувати на проблематиці проведення огляду місця події на території установи як такої, що вчинена в процесі проведення невідкладних першочергових слідчих (розшукових) дій.

Стаття 29 Конституції України гарантує право на свободу й особисту недоторканність: «Ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше, як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом. У разі нагальної необхідності запобігти злочині чи його перепинити уповноважені на те законом органи можуть застосувати тримання особи під вартою як тимчасовий запобіжний захід, обґрунтованість якого протягом сімдесяти двох годин має бути перевірена судом». Тобто законодавець в Основному Законі відводить місцям тимчасового утримання роль запобігання вчиненню правопорушень та/або їх припиненню.

Відповідно до ч. 2 ст. 233 КПК України, житлом особи вважають будь-яке приміщення, яке знаходиться в постійному чи тимчасовому володінні особи, незалежно від його призначення та правового статусу, пристосоване для постійного або тимчасового проживання в ньому фізичних осіб, а також усі складові такого приміщення. Не є житлом приміщення, спеціально призначені для утримання осіб, права яких обмежені за законом. Цією нормою законодавець визначає місця тимчасової ізоляції, конкретизуючи окремі їх ознаки й не пропонуючи вичерпного визначення. Попри те, що за формальними ознаками такі місця підпадають під визначення терміна «житло», однак за своєю суттю такими не є.

Різним аспектам і проблемним питанням проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема в місцях тимчасової ізоляції, присвячували свої

праці О. С. Смірнов, Г. К. Тетерятник, В. В. Котова, С. М. Стахівський, В. В. Топчій та ін. Докази і процес доказування вивчали у свої роботах такі дослідники: В. Г. Гончаренко, О. В. Капліна, Є. Г. Коваленко, С. О. Ковальчук, І. О. Крицька, Л. М. Лобойко, М. Є. Нор, В. І. Фаринник, М. Є. Шумило [36; 45; 57; 115; 126].

Така СРД, як огляд місця події, є першочерговою невідкладною СРД, спрямованою на встановлення, фіксацію та дослідження обстановки місця події, слідів злочину та злочинця й інших фактичних даних, які надають можливість у сукупності з іншими доказами дійти висновку про механізм події та інші обставини розслідуваної події [35, с. 120; 74].

Із цього приводу слушно зазначає В. К. Весельський, що слідчий огляд, з гносеологічної позиції, здійснюють шляхом застосування комплексу пізнавальних методів, процедур, прийомів. Переважає такий загальнонауковий метод пізнання, як спостереження. Цей метод поєднують з іншими, серед яких: вимірювання, порівняння, опис, за необхідності – експеримент, однак результати використання їх реалізують у процесі огляду по-різному. Результати спостереження та вимірювання набувають процесуальної форми протоколу огляду; опис слугує методом фіксації цих результатів; застосування методу порівняння вимагає спостереження двох матеріальних об'єктів, якщо вони обидва знаходяться на місці події, матеріального й ідеального образу в пам'яті особи, яка проводить огляд. У першому випадку порівняння слугує меті скорочення опису другого об'єкта в протоколі, у другому – меті впізнання об'єкта з подальшим його описом [17, с. 152].

Порядок проведення огляду регламентовано в ст. 237 КПК України. З метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення слідчий, прокурор проводять огляд місцевості, приміщення, речей та документів. Відповідно до ч. 1, 2 ст. 223 КПК України, СРД є діями, спрямованими на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному

провадженні. Підставами для проведення ЄРД є наявність достатніх відомостей, що вказують на можливість досягнення її мети [38; 40; 54].

Поняття такої ЄРД, як «огляд місця події», також тлумачать неоднозначно. Наприклад, своїм рішенням колегія суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду в складі Верховного Суду конкретизувала й відокремила поняття «огляд місця події» та «огляд житла чи іншого володіння особи», зазначивши, що «огляд місця події» відрізняється від «огляду житла чи іншого володіння особи», а тому проведення огляду місця події не вимагає дотримання вимог ст. 233, 234 та 237 КПК України. Відмінність цих слідчих дій впливає, зокрема, з частини третьої ст. 214 цього Кодексу, відповідно до якої огляд місця події можуть проводити до внесення відомостей до ЄРДР, для чого потрібно негайно внести відомості до ЄРДР після його завершення, а для огляду житла чи іншого володіння особи необхідно дотримуватися певних умов, передбачених ст. 233, 234, 237 КПК України, що неможливо до внесення відомостей до ЄРДР [81; 156].

Відповідно до Правил внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 14 червня 2019 року № 1769/5 [90], на виконання постанови, письмового доручення слідчого, прокурора або слідчого судді (суду) для здійснення кримінального провадження, медичних експертиз на території слідчого ізолятора його адміністрація зобов'язана: надати приміщення; доставити в зазначене приміщення ув'язненого або засудженого й забезпечити його охорону; забезпечити допуск в ізолятор осіб, яких залучають для участі в слідчих діях; вручити або ознайомити з необхідними документами ув'язненого або засудженого; забезпечити присутність персоналу слідчого ізолятора під час проведення обшуку, виїмки, накладення арешту на майно ув'язненого або засудженого, що зберігається на складі ізолятора або знаходиться в його особистому користуванні.

На нашу думку, законодавець, закріпивши в положеннях КПК України місця тимчасової ізоляції, в яких утримують підозрюваних, обвинувачених, підсудних і засуджених як публічні місця, вказав і на відповідний процесуальний порядок доступу до таких приміщень. Тому огляд у місцях тимчасової ізоляції як СРД проводять без отримання будь-якого дозволу, він не порушує права та свободи осіб, яких там утримують [52; 157].

Інформацію про приватне життя особи, навіть якщо ця особа перебуває в місцях ізоляції, отриману в порядку, визначеному положеннями КПК України, може бути використано виключно для виконання завдань кримінального судочинства.

Під час проведення СРД у місцях тимчасової ізоляції з метою дотримання процедури СРД і забезпечення збереження інформації, охоронюваної законом, слідчий у порядку ст. 222 КПК України зобов'язаний відібрати від усіх без винятку учасників такої дії зобов'язання щодо нерозголошення відомостей досудового розслідування (зокрема персональних даних), які їм стали відомі, крім випадків розголошення лише з письмового дозволу слідчого або прокурора і в тому обсязі, в якому це визнають можливим. Крім того, на учасників СРД у приміщенні місця тимчасової ізоляції поширюються вимоги до діяльності з обробки персональних даних, яку здійснюють повністю або частково із застосуванням автоматизованих засобів, а також щодо обробки персональних даних, які містяться в картотеці чи призначені для внесення до картотеки, із застосуванням неавтоматизованих засобів (ст. 1 Закону України «Про захист персональних даних» від 1 червня 2010 року № 2297-VI) [91; 104; 168].

У контексті зазначеного увагу також слід зосередити на питанні допустимості доказів. Факт втручання в приватне життя (приватність) людини є порушенням людської гідності, незалежності та цілісності особи. Тому органам досудового розслідування слід чітко дотримуватися під час здійснення кримінально-процесуальної діяльності балансу між інтересами особи, суспільства й держави. Кожне своє процесуальне рішення та дії вони

зобов'язані оформлювати в належний спосіб, оскільки порушення кримінально-процесуальної форми не лише тягне за собою втрату доказів, а й може призвести до негативних наслідків у зв'язку з розголошенням відомостей щодо приватного й особистого життя особи [55; 59].

Крім того, у ст. 88 КПК України визначено, що докази, які стосуються судимостей підозрюваного, обвинуваченого або вчинення ним інших правопорушень, що не є предметом цього кримінального провадження, а також відомостей щодо характеру або окремих рис характеру підозрюваного, обвинуваченого є недопустимими на підтвердження винуватості підозрюваного, обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення. Однак докази й відомості, передбачені частиною першою ст. 88 КПК України, можуть бути визнані допустимими, якщо:

- 1) сторони погоджуються, щоб ці докази були визнані допустимими;
- 2) їх подають для доказування того, що підозрюваний, обвинувачений діяв з певним умислом і мотивом або мав можливість, підготовку, обізнаність, потрібні для вчинення ним відповідного кримінального правопорушення, або не міг помилитися щодо обставин, за яких він вчинив відповідне кримінальне правопорушення;
- 3) їх подає сам підозрюваний, обвинувачений;
- 4) підозрюваний, обвинувачений використав такі докази для дискредитації свідка. Докази щодо певної звички або звичайної ділової практики підозрюваного, обвинуваченого є допустимими для доведення того, що певне кримінальне правопорушення узгоджується із цією звичкою підозрюваного, обвинуваченого.

Під час проведення такої СРД, як огляд, слідчий може мати справу з поштовою кореспонденцією, яка належить особам, що перебувають у місцях тимчасової ізоляції.

Контроль органів досудового розслідування за кореспонденцією осіб, позбавлених волі, фактично є втручанням у право на приватність. Лише чітко прописані правові підстави втручання у справах про тяжкі й особливо тяжкі

злочини і належно оформлена в судовому порядку ухвала судді чи слідчого судді дають право слідчому здійснювати контроль за кореспонденцією такої категорії осіб.

Органи досудового розслідування не мають права вилучити під час проведення СРД у місцях тимчасової ізоляції (місцях несвободи) кореспонденцію між підзахисним й адвокатом, особисту медичну документацію, яка містить, зокрема, чутливі дані, без дотримання чітко визначеної судової процедури, водночас слідчі повинні детально поінформувати особу про мету і процесуальний порядок проведення цих дій.

Розглянемо питання щодо проведення обшуку в місцях тимчасової ізоляції.

Проблеми забезпечення стороною захисту дотримання прав і законних інтересів учасників проведення обшуку розглянуто в наукових дослідженнях Ю. П. Аленіна, Т. В. Варфоломеєвої, В. І. Галагана, І. В. Гловюк, С. Ф. Денисюка, В. Г. Дрозд, В. О. Коновалової, Л. М. Лобойка, Є. Д. Лук'янчикова, В. Т. Маляренка, В. Т. Нора, М. А. Погорецького, Л. Д. Удалової, Ж. В. Удовенко, А. В. Шевчишена, В. Ю. Шепітька, О. Г. Шило, О. Г. Яновської та ін. Їхні фундаментальні праці стали підґрунтям для подальшого розгляду процесуальних і криміналістичних проблем проведення обшуку після набрання чинності КПК України 2012 року.

Загальновідомо, що обшук проводять з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукання знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте внаслідок його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб. Обшук проводять на підставі ухвали слідчого судді.

Обшук – це слідча (розшукова) дія, спрямована на примусове обстеження житла чи іншого володіння особи й самої особи, членів її сім'ї або будь-якої організації з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукання знаряддя

кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте внаслідок його вчинення, а також встановлення розшукуваних осіб [50, с. 514].

Відповідно до ст. 234 КПК України, це слідча (розшукала) дія, яку проводять з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукування знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте внаслідок його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб [51, с. 591–592].

Змістом обшуку є примусове обстеження приміщень і споруд, ділянок місцевості або окремих громадян з метою відшукування і вилучення речей та розшукуваних осіб, трупів, тварин, речей і предметів, вилучених законом з обігу, а також пошук грошей і майна для забезпечення відшкодування заподіяних збитків і з метою можливої конфіскації. Процесуальні підстави й порядок проведення обшуку регламентовано в ст. 13, 223, 233–236 КПК України.

Під час проведення обшуку слідчий вирішує такі тактичні завдання:

- відшукування і вилучення предметів, що мають доказове значення;
- виявлення розшукуваної особи, а також матеріалів, що її характеризують і можуть полегшити розшук;
- виявлення майна, що забезпечує відшкодування збитків і можливу конфіскацію, а також вилучення речей і документів, заборонених до обігу [66, с. 422].

Проведенням обшуку слідчий може виконувати всі завдання одночасно або лише окремі.

Фактичні дані, на основі яких приймають рішення про проведення обшуку, слідчий отримує насамперед із процесуальних джерел шляхом проведення СРД і НСРД. Проте не можна ігнорувати й орієнтуючу інформацію, одержану внаслідок проведення оперативно-розшукових заходів. Отримані відомості слід зіставити з матеріалами кримінального провадження, і якщо їх підтверджують інші відомості, тоді в цьому місці обов'язково потрібно проводити обшук.

Ми поділяємо думку І. В. Басистої, що первинним є тактичне рішення, яке приймає слідчий на основі криміналістичних рекомендацій та власного досвіду, надалі воно набуває визначеного процесуального формою вияву [4, с. 25].

Важливим етапом під час розслідування кримінального правопорушення, вчиненого в місцях тимчасової ізоляції, є саме обшук особи, який проводять згідно зі ст. 208, 223, 234, 236 КПК України. Обшук особи (який є складовою обшуку житла чи іншого володіння особи, його проводять на підставі ухвали слідчого судді) може бути проведений за рішенням слідчого (прокурора), якщо є достатні підстави вважати, що особи, які перебувають у цьому житлі чи іншому володінні, переховують на собі предмети або документи, які мають значення для кримінального провадження (ч. 5 ст. 236 КПК України).

Також слід акцентувати на ст. 267 «Обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи». Зокрема, у ч. 3 цієї статті визначено, що приміщення, які спеціально призначені для утримання осіб, права яких обмежені відповідно до закону (приміщення з примусового утримання осіб у зв'язку з відбуттям покарання, затриманням, взяттям під варту тощо), мають статус публічно доступних [48]. Тому не є поширеною практика проведення слідчим, прокурором обшуків приміщень у місцях тимчасової ізоляції, активніше застосовують проведення особистого обшуку особи, яку затримано за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення.

Висвітлені вище теоретичні положення ілюструє судове рішення за результатами розгляду кримінального провадження (номер в ЄРДР 1202125000000193), згідно з яким ОСОБА_6, ІНФОРМАЦІЯ_1, уродженець м. Городище Черкаської області, українець, громадянин України, що має середньоспеціальну освіту, неодружений, зареєстрований за адресою: АДРЕСА_1, раніше судимий.

14 травня 2018 року Городищенським районним судом Черкаської області за ч. 2 ст. 186 КК України до позбавлення волі на строк 4 роки, на підставі ст. 75 КК України звільнений від відбування покарання з іспитовим строком на 1 рік, у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 307, ч. 2 ст. 255-1 КК України, ОСОБА_6, перебуваючи в камері для утримання осіб № 3 адміністративного корпусу № 2 ДУ «Черкаський слідчий ізолятор», що знаходиться за адресою: м. Черкаси, вул. Благовісна, 234, діючи умисно, посягаючи на встановлені законодавством України суспільні відносини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, що охороняють здоров'я населення України, незаконно, у порушення вимог Закону України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори» та Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними», усвідомлюючи протиправність своїх дій та бажаючи настання суспільно небезпечних наслідків, 24 червня 2021 року за не встановлених досудовим розслідуванням обставин придбав психотропну речовину, обіг якої обмежено, – амфетамін, яку розподілив на частини та зберігав за місцем свого утримання з метою подальшого збуту.

Отже, ОСОБА_6, утримуючись у камері для утримання осіб № 3 адміністративного корпусу № 2 ДУ «Черкаський слідчий ізолятор», що знаходиться за адресою: м. Черкаси, вул. Благовісна, 234, 24 червня 2021 року за не встановлених досудовим розслідуванням обставин придбав психотропну речовину, обіг якої обмежено, – амфетамін, яку розподілив на частини та зберігав за місцем свого утримання з метою подальшого збуту, під час досудового розслідування не встановлено повних відомостей про вчинення кримінального правопорушення щодо часу, місця, анкетні дані невстановленої особи, яка здійснила збут ОСОБА_6 психотропної речовини, обіг якої обмежено, – амфетамін, яку останній розфасував і почав збувати, продовжуючи утримуватися в камері для утримання осіб № 3 адміністративного корпусу № 2 ДУ «Черкаський слідчий ізолятор».

Паралельно постають запитання: як ця психотропна речовина потрапила до режимної установи; які заходи проведено для встановлення всіх обставин зазначеної події та причетних учасників. Відповіді на них в ухвалі суду про ці обставини немає, так само як і немає відомостей про виділення та реєстрацію окремого кримінального провадження щодо невстановленої особи, яка вчинила збут психотропної речовини ОСОБА_6.

Згодом, відповідно до ухвали, ОСОБА_6 24 червня 2021 року близько 15 год 46 хв збув, а саме передав ОСОБА_6 через старшого по корпусу ДУ «Черкаський слідчий ізолятор» старшого прапорщика внутрішньої служби ОСОБА_8, який був залучений працівниками поліції до НСРД у формі контролю за вчиненням злочину у формі спеціального слідчого експерименту, пакет із продуктами харчування та полімерною пляшкою «Gala» з подвійним дном, де був замаскований фольговий згорток з порошкоподібною речовиною світло-жовтого кольору, яка згідно з висновком експерта від 6 липня 2021 року № СЕ-19/124-21/8443-НЗПРАП містить у своєму складі психотропну речовину, обіг якої обмежено, – амфетамін, масою (в перерахунку на амфетамін-основу) 0,066 г.

У зв'язку з неповнотою відомостей щодо ухвали суду немає можливості дослідити повністю докази, отримані внаслідок залучення старшого прапорщика внутрішньої служби ОСОБА_8, працівниками поліції до НСРД у формі контролю за вчиненням злочину у формі спеціального слідчого експерименту, а саме відомості про час, дату, підтверджувальні обставини про необхідне залучення саме цього працівника внутрішньої служби, адреса прийняття рішення. Отже, не слід виключати факт про використання суддею матеріалів оперативно-розшукових і негласних слідчих (розшукових) заходів, які, на думку суду, не було висвітлено у вирокі суду.

24 червня 2021 року в період з 15 год 50 хв до 17 год 33 хв під час проведення обшуку на підставі ухвали слідчого судді Придніпровського районного суду, приміщення (камери) № 3 адміністративного корпусу № 2 ДУ «Черкаський слідчий ізолятор», за адресою м. Черкаси, вул. Благовісна,

234, а саме під час особистого обшуку ОСОБА_6, працівники поліції та ДУ «Черкаський слідчий ізолятор» виявили та вилучили поліетиленовий пакет з порошкоподібною речовиною, яка відповідно до висновку експерта № СЕ-19/124-21/8536-НЗПРАП від 6 липня 2021 року містить у своєму складі психотропну речовину, обіг якої обмежено, – амфетамін, масою (у перерахунку на амфетамін-основу) 0.233 г, яка відповідно до висновку експерта № СЕ-19/124-21/9260-НЗПРАП від 5 серпня 2021 року може мати спільне джерело походження за сировиною і технологією виготовлення основної психотропної речовини з порошкоподібною речовиною, що містить у своєму складі психотропну речовину, обіг якої обмежено, – амфетамін, масою (у перерахунку на амфетамін-основу) 0.066 г, яку він 24 червня 2021 року збув ОСОБА_6.

Щодо проведення обшуку на підставі ухвали слідчого судді Придніпровського районного суду, приміщення (камери) № 3 адміністративного корпусу № 2 ДУ «Черкаський слідчий ізолятор», за адресою м. Черкаси, вул. Благовісна, 234, постає питання, чому слідчий звернувся з клопотанням про проведення обшуку в зазначеному вище місці, а суддя задовольнив це клопотання на проведення обшуку в публічно доступному місці.

Водночас ОСОБА_6 у період із січня 2021 року до 21 липня 2021 року завдяки авторитету, іншим особистим рисам і можливостям сприяв, спонукав, координував і здійснював інший вплив на злочинну діяльність, спільно з ОСОБА_10 організував і безпосередньо здійснював розподіл коштів, майна й інших активів, спрямованих на забезпечення такої діяльності, тобто умисно встановив і поширив злочинний вплив на території режимного корпусу № 2 ДУ «Черкаський слідчий ізолятор», що знаходиться за адресою: вул. Благовісна, 234, м. Черкаси.

У судовому засіданні обвинувачений ОСОБА_6 винним себе в інкримінованих йому кримінальних правопорушеннях визнав повністю, дав

показання, які відповідають опису подій, що сформульовані в обвинувальному акті, у вчиненні щиро кається.

Отже, обвинувачений ОСОБА_6 цілком увів в оману правоохоронні органи та суд, визнавши себе винним і щиро покаявшись з метою уникнути суворішого або максимальної міри покарання.

Оцінюючи докази, зібрані в судовому засіданні, суд доходить висновку, що вина обвинуваченого ОСОБА_6 у вчиненні кримінальних правопорушень цілком доведена.

Дії ОСОБА_6 суд кваліфікує:

– за ч. 2 ст. 307 КК України як незаконне придбання, зберігання з метою збуту, а також незаконний збут психотропних речовин у місцях позбавлення волі;

– за ч. 2 ст. 255-1 КК України як умисне встановлення та поширення в суспільстві злочинного впливу, вчинене в СІЗО.

Запобіжний захід як захід забезпечення кримінального провадження обвинуваченому у вигляді тримання під вартою, з огляду на вимоги ст. 131–132, 177, 178 КПК України, слід залишити без змін до набрання вироком законної сили. Отже, як засуджений за одне кримінальне провадження та очікуючи на вирок апеляції, обвинуваченого засуджено в іншому кримінальному провадженні – за вчинення придбання, зберігання та збуту психотропних речовин, а також поширення злочинного впливу в місцях ізоляції; під час винесення вироку враховано пом'якшувальну обставину – щире каяття, ця обставина чітко вказує на введення в процесуальну оману працівників правоохоронних органів і суд [152].

Зауважимо, що така слідча (розшукова) дія, як огляд місця події в місцях тимчасової ізоляції, є найбільш інформативною, її проводять з метою виявлення слідів злочину, предметів, які надалі можуть стати речовини доказами, якість її проведення визначає початок формування доказової бази для інкримінування особі вчинення злочину, передбаченого ч. 2 ст. 255-1 КК України (встановлення та поширення злочинного впливу).

Отже, обшук належить до невербальних слідчих (розшукових) дій. Після вчинення кримінального правопорушення підозрювані особи намагаються приховати знаряддя вчинення злочину, свою приналежність до суб'єкта підвищеного злочинного впливу, тому вдаються до різних методів конспірації. Підставою для проведення обшуку є наявність достатніх даних, які вказують на місцезнаходження конкретних предметів та об'єктів.

2.2. Особливості проведення допиту підозрюваного/обвинуваченого, потерпілого та свідка під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у місцях тимчасової ізоляції

Основними допитуваними в кримінальному провадженні є підозрюваний, обвинувачений, потерпілий та свідок. Процесуальний статус кожного з них хоч і має певні процесуальні особливості, проте допит як СРД проводять за особливими вимогами, що загалом надає формі його проведення своєрідної єдності.

Своєю чергою специфіка досліджуваної СРД визначає локалізацію проведення допиту. В аналізованому випадку важливу роль відіграє проведення допиту в місці тимчасової ізоляції. Слід зазначити, що в умовах сьогодення всі три види установ тимчасової ізоляції (установи виконання покарань, ізолятори тимчасового тримання, слідчі ізолятори) передбачають особливий порядок доступу на територію та до особи, з якою необхідно провести СРД.

Важливість такої СРД, як допит, засвідчують результати проведеного нами опитування респондентів (працівників правоохоронних органів) щодо видів процесуальних джерел доказів, які найчастіше трапляються під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 255-1 КК України (Встановлення або поширення злочинного впливу). Зокрема, більшість визначили на такі джерела: показання (45,1 %), матеріали

НСРД (18,8 %), речові докази (16,7 %), висновки експертів (8,8 %) (додаток А). На цій підставі можемо констатувати, що отримання показань під час допиту є вкрай важливим під розслідування окресленої категорії кримінальних правопорушень.

Поміж перешкод під час проведення допиту в установі тимчасової ізоляції слід виокремити режимність цієї установи, а також встановлений розпорядок дня, який є обов'язковим до виконання всіма особами, які перебувають там (приймання їжі, відпочинок у вигляді восьмигодинного сну тощо). Проте розпорядок дня установи тимчасової ізоляції не узгоджується з положеннями КПК України, а саме тим, що проведення слідчих (розшукових) дій у нічний час (з 22-ї до 6-ї години) не допускається, за винятком невідкладних випадків, коли зволікання з їх проведенням може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення чи втечі підозрюваного (ч. 4 ст. 223 КПК України) [46].

У практичній процесуальній діяльності працівників правоохоронних органів, зокрема Національної поліції України, на проведенні кожної СРД позначається чимала кількість факторів (як тактико-психологічних, так і безпосередньо процесуальних). Тактико-психологічні чинники належать до сфери криміналістики й тактико-спеціальної підготовки тощо. У зв'язку із цим слід спрямувати увагу на статус учасника допиту в місцях тимчасової ізоляції. Зокрема, форму й порядок проведення цієї дії можуть визначати такі чинники: стать, вік, національність, громадянство, фізична чи юридична особа, попередньо проведені СРД в цьому кримінальному провадженні, причому як за участю такого учасника, так і без нього. Важливим фактором, що зумовлює специфіку конкретного допиту, є статус допитуваної особи.

Слушною видається думка С. М. Стахівського, який зазначав, що важливу роль відіграє планування під час допиту з використанням засобів звуко- чи відеозапису. Складання письмового плану допомагає уникнути повторень і провести допит логічного та грамотно [123, с. 16].

Аспекти цієї проблематики у своїх наукових роботах досліджували такі вчені, як О. В. Батюк, В. К. Весельський, М. М. Сербін, Л. Д. Удалова та ін.

Зокрема, Л. Д. Удалова називає допит «вербальною дією, метою якої є передача-отримання інформації про ідеальні відображення, тобто уявні образи, носієм яких є конкретна особа, з якою контактує слідчий, про відомі їй факти, що мають значення для правильного вирішення справи» [141, с. 17].

Науковці П. В. Цимбал і В. Ф. Влад аналізували процесуальні норми, що регламентують проведення допиту за загальними правилами, окреслили низку питань, які потрібно врегулювати в межах проведення допиту в місцях тимчасової ізоляції, а саме в пенітенціарних установах [158, с. 84–89].

Ми поділяємо позицію В. К. Весельського, згідно з якою центральним пунктом теоретичної концепції допиту є проблема психологічного впливу на допитуваного, а її ядром – проблема допустимості певних його методів і прийомів. Саме під час її розв'язання на ній фокусуються положення правового й морального, з одного боку, і тактичного – з другого, блоків концепції допиту [17, с. 155].

На противагу іншим дослідникам, М. М. Сербін акцентував саме на тактичній складовій проведення зазначеної СРД у місцях тимчасової ізоляції [108, с. 12].

На думку М. О. Янкового, допитом слід вважати «регламентований Кримінальним процесуальним кодексом процес специфічної вербальної взаємодії з допитуваним, під час якої слідчий (прокурор, суддя), використовуючи законні тактичні прийоми й методи психічного впливу, отримує від допитуваного та фіксує в протоколі усну інформацію про відомі йому обставини, які мають значення для розслідування злочину [162, с. 10].

Поділяємо позицію, яку обстоює О. М. Процюк, що «допит є одним із важчих комунікаційних процесів слідчої діяльності. Він передбачає взаємний обмін діями, інформацією і станами включених до нього суб'єктів, а тому для досягнення запланованих цілей у результаті його проведення професійне

спілкування слідчого має бути ретельно підготовленим, що неможливо без відповідного методичного забезпечення» [99, с. 3].

На наше переконання, допит і справді є однією з найскладніших СРД, його проведення потребує сконцентрованості слідчого, а також ґрунтовних знань із психології, досконалого знання процесуального порядку та володіння тактико-криміналістичними прийомами допиту.

На думку В. К. Весельського, для концептуальних положень тактики допиту визначальними є:

- 1) процесуальна процедура допиту;
- 2) облік ситуації, у якій проводять допит;
- 3) характеристика особистості допитуваного, зокрема подання про займану ним позицію та можливу лінію поведінки на допиті [17, с. 156].

Коли йдеться про специфіку допиту в місцях позбавлення волі, доцільно зазначити, що осіб, які відвідують слідчий ізолятор, пропускають до нього та випускають звідти за перепусткою відповідного зразка з одночасним пред'явленням паспорта або іншого документа, що посвідчує особу (п. 3 ст. 7 розділу IV наказу Міністерства юстиції України від 14 червня 2019 року № 1769/5) [90]. Згідно із заявками осіб або органу, що здійснюють кримінальне провадження, забезпечують видачу перепусток конвоям затриманих і осіб, яких тримають під вартою, для конвоювання їх у судові засідання та проведення слідчих дій за межами ізолятора тимчасового тримання, а також для інших цілей відповідно до законодавства (пп. 1 п. 1 ст. 7 Правил внутрішнього розпорядку в ізоляторах тимчасового тримання органів внутрішніх справ України) [89].

Також норми КВК України передбачають не безпосереднє надання доступу органам досудового розслідування на територію установи, а діяльність оперативно-розшукових підрозділів, метою яких є здійснення оперативно-розшукової діяльності, основне завдання якої – пошук і фіксація фактичних даних про протиправну діяльність окремих осіб і груп (ст. 104 КВК України) [53]. Фіксація фактичних даних є передусім однією із форм

діяльності підрозділів слідства, що здійснюють досудове розслідування, проте законодавець закріпив обов'язок щодо виконання завдань кримінального провадження за підрозділами, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність. Отже, очевидно, що не розроблено єдиного порядку здійснення досудового розслідування в місцях тимчасової ізоляції, що істотно ускладнює порядок здійснення першочергових СРД, зокрема допиту.

Основна відмінність допиту, на нашу думку, полягає в тому, що: «у разі допиту свідка він попереджається про кримінальну відповідальність за відмову давати показання і за давання завідомо неправдивих показань, а потерпілий – за давання завідомо неправдивих показань» (ч. 3 ст. 224 КПК України), «...підозрюваний, обвинувачений має право: ...4) не говорити нічого з приводу підозри проти нього, обвинувачення або в будь-який момент відмовитися відповідати на запитання; 5) давати пояснення, показання з приводу підозри, обвинувачення чи в будь-який момент відмовитися їх давати» (п. 4, 5 ч. 3 ст. 42 КПК України) [48]. Отже, надання правдивих показань є обов'язковим для потерпілого та свідка під час проведення зазначеної слідчої дії, а також законодавчо передбачено право на будь-якій стадії лавірувати ними або відмовитися від надання їх підозрюваному.

У своїй роботі Р. В. Бараннік зауважує про право на захист від самовикриття допитуваних: «закон покладає обов'язок доведення винності особи та з'ясування всіх обставин справи (як тих, що обвинувачують особу в учиненні злочину, так і тих, що її виправдовують) на спеціальні державні органи, які ведуть кримінальний процес. Водночас особа на підставі свого права на свободу від самовикриття, викриття членів сім'ї чи близьких родичів може взагалі відмовитися від давання показань чи пояснень, виключаючи використання органами, які ведуть кримінальний процес, її показань і пояснень для з'ясування істини у справі... принцип з'ясування об'єктивної істини вимагає від органів досудового слідства та суду ставитися неупереджено до факту використання досліджуваного права особи і вивчати

всі обставини справи всебічно, повно й об'єктивно. Свідок, потерпілий підозрюваний/обвинувачений, підсудний мають право, але не зобов'язані своїми показаннями та поясненнями сприяти з'ясуванню істини в кримінальній справі та в будь-який момент провадження у справі можуть скористатися своїм конституційним правом на свободу від самовикриття, викриття членів сім'ї чи близьких родичів» [3, с. 13].

На нашу думку, така категорія, як «самовикриття», є доречнішою для підозрюваного чи обвинуваченого, адже свідок і потерпілий у конкретному кримінальному провадженні, які дають показання під час допиту, не мають жодного відношення до самовикриття. У такому випадку передбачено лише можливість відмови потерпілого, свідка давати показання, коли йдеться про підозру, обвинувачення їхніх близьких родичів. Самовикриття потерпілого, свідка, на наше переконання, можливе в разі, якщо вони вчинили правопорушення за фактом, що не має безпосереднього відношення до кримінального провадження. В інших випадках органи досудового розслідування, що здійснюватимуть досудове слідство в приміщеннях на території установ тимчасової ізоляції, зобов'язані забезпечити право учасника допиту на захист від самовикриття та проведення останнього лише в спосіб, передбачений законом, шляхом протокольної фіксації кожної дії, пов'язаної з технічними затримками, зазначати поведінку та самопочуття допитуваного. Водночас актуальним є питання забезпечення права допитуваного на участь захисника, прибуття якого до установи тимчасової ізоляції досі є проблематичним.

Окремою категорією осіб, яких можуть допитувати в місцях тимчасової ізоляції, є неповнолітні особи. Учена О. М. Процюк, яка досліджувала кримінальну процесуальну регламентацію тактики проведення допиту неповнолітнього підозрюваного, зауважила, що серед гарантій захисту прав неповнолітніх підозрюваних необхідно відзначити обов'язкову участь захисника як з моменту встановлення факту неповноліття, так і з часу виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є неповнолітньою; щодо

захисту підозрюваних віком від 18-ти років; надання такої допомоги безоплатно. Також після затримання неповнолітнього обов'язковим є негайне повідомлення про це батьків, усиновителів, опікунів, піклувальників, органів опіки [99, с. 7]. Тобто у випадку проведення першочергових слідчих дій слідчому необхідно своєчасно залучити до проведення допиту неповнолітнього захисника й батьків або осіб, які виконують їхні обов'язки, що на практиці реалізувати надзвичайно складно.

З огляду на спектр окреслених проблем і статус досліджуваних допитуваних учасників кримінального провадження, П. В. Цимбал і В. Ф. Влад пропонують під час допиту ув'язнених, підозрюваних, засуджених, які відбувають покарання, ураховувати:

1) необхідність надання підозрюваному, обвинуваченому, свідку можливості користуватися допомогою захисника, оскільки через режимність виправної установи це проблематично;

2) недопустимість примушування до дачі показань як тюремною адміністрацією, так і ув'язненими;

3) забезпечення права не свідчити проти себе та близьких родичів, членів сім'ї;

4) надання допомоги спеціаліста під час допиту осіб із фізичними вадами, вадами слуху чи зору, а також залучення необхідних спеціалістів під час допиту неповнолітніх осіб у місцях позбавлення волі;

5) забезпечення безпеки особам, які беруть участь у розслідуванні втечі з місць позбавлення волі;

6) потребу створення в мережі Інтернет спеціального сайту, де ув'язнені змогли б подавати заяви про вчинений злочин або в письмовій формі викласти інформацію про відомі їм обставини вчинення злочину в пенітенціарній установі;

7) необхідність організації навчання для роботи з комп'ютерною технікою з виходом до мережі Інтернет [158, с. 84–89].

Позиція щодо запровадження електронних інтегрованих систем, пов'язаних з установами тимчасової ізоляції, надає широке коло можливостей для запровадження останньої на базі деяких інформаційних платформ. У зв'язку із цим С. О. Браверман [13] та О. В. Діса [28] пропонують змінити форми отримання необхідної інформації, важливої для виконання завдань кримінального процесу, замінити допит або додати до КПК України таку СРД, як «процесуальне інтерв'ювання», яку можна здійснювати за допомогою електронних носіїв інформації чи паперового носія, що виключає мінімальний вплив особи, яка допитує, на допитувану особу.

Поняття «процесуальне інтерв'ювання» походить із юридичної психології [28, с. 313]. Проблема впровадження полягає в несформованості єдиного бачення вчених стосовно його концепції (наприклад, на якій стадії досудового розслідування проводити, які саме суб'єкти повинні його проводити, у якій формі тощо). Зокрема, «процесуальне інтерв'ювання», запропоноване С. О. Браверманом, передбачено до впровадження в практичну діяльність слідчих (детективних) підрозділів антикорупційних органів [13, с. 204–205]. Важливий аргумент на користь запровадження інституту «процесуального інтерв'ювання» полягає в тому, що чинні норми проведення допиту не передбачають форми й порядку установлення особи (персональних даних), урахування психічного чи фізичного стану здоров'я допитуваної особи, хоча, як виняток, надано можливість провести допит свідка в судовому засіданні у випадку тяжкої хвороби (ч. 1, 3 ст. 255 КПК України). За бажанням учасника допиту можуть здійснювати фото-, аудіо-, відеофіксацію слідчої дії (ч. 3 ст. 224 КПК України). На відміну від допиту, інтерв'ювання проводять із застосуванням системи «Custody Records», що передбачає безперервну відеофіксацію, і це знижує ризики тиску з боку уповноважених осіб. Таке інтерв'ювання має значення як електронне процесуальне джерело доказів. Із цього приводу М. В. Гуцалюк і П. Є. Антонюк зазначили: «Деякі вчені-процесуалісти порівнюють

електронну інформацію з таким процесуальним джерелом доказів, як показання, що також мають нематеріальну природу («матеріалізуються» вони лише під час допиту). Таке порівняння, на нашу думку, можна вважати доволі влучним. Слід лише зауважити, що, вводячи таке джерело доказів, законодавець міг назвати його, наприклад, свідченням, а не показанням, що, зрозуміло, не змінило б ні їх сутності, ні значення як джерела доказів» [27, с. 43]. Натомість дослідники стверджують, що цілком доречно та своєчасно законодавець запропонував тлумачення електронних доказів як інформації в електронній (цифровій) формі, отриманої в передбаченому законом порядку та яка має значення для кримінального провадження; також сформовано пропозиції щодо внесення змін до КПК України стосовно розширення кола процесуальних джерел доказів шляхом введення до нього електронних доказів [27, с. 44].

Прагнення до постійної модернізації кримінального процесу, усебічної електронної уніфікації місць тимчасової ізоляції не може не позначатися на перебігу проведення СРД на території установ тимчасової ізоляції та загалом, однак таке запровадження, на наше переконання, є передчасним і потребує додаткових досліджень для встановлення нагальної необхідності в кардинальних змінах.

На сучасному етапі становлення кримінального процесуального законодавства України не закріплено процесуальний порядок проведення такої СРД, як допит, щодо учасників кримінального процесу, які перебувають у місцях тимчасової ізоляції.

У контексті дослідження проблематики проведення допиту в межах ст. 255-1 КК України, а саме щодо злочинів, що вчинені повторно або в ізоляторах тимчасового тримання, слідчих ізоляторах чи установах виконання покарань, ми вважаємо, що слідчий/прокурор повинні визначити місце проведення допиту зі свідком/підозрюваним і подальше утримання в місці тимчасової ізоляції або продовження відбування покарання з можливістю зміни установи ізоляції [89].

На підставі аналізу кримінальної відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою, а саме науково-практичного коментаря до ст. 255-1 КК України, слід зауважити, що встановлення та поширення злочинного впливу «смотрящим» (під час відбування покарання у виправній колонії) полягає також у виконанні останнім покладених функцій, за виконання яких йому повідомлено про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 255-1 КК України [22].

Розслідуючи цю категорію кримінальних правопорушень, вчинених у місцях тимчасової ізоляції, і проводячи в зазначених місцях таку СРД, як допит, слідчий/прокурор повинні усвідомлювати, що свідки або підозрювані добровільно не повідомлять обставини, що підлягають доказуванню, оскільки усвідомлюють, що вони постійно перебувають у місці ізоляції, де вагоме значення має авторитет або подальша фізична розправа за надання показань про обставини вчинення кримінального правопорушення. Також у процесі проведення допиту зі свідками або підозрюваними слідчому/прокурору необхідно встановити психологічний контакт з метою отримання принаймні мінімальної інформації, яка має значення в кримінальному провадженні, не здійснюючи жодного тиску.

Розглянемо приклад із судової практики. Красногвардійський районний суд виніс ухвалу під час розгляду клопотання про продовження строку запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою ОСОБА_4 (кримінальне прізвище «ОСОБА_5»), ІНФОРМАЦІЯ_2, який, достовірно знаючи про запровадження в Україні кримінальної відповідальності за вплив суб'єктів злочинної ієрархії на суспільні відносини, зокрема криміногенні, набув статусу суб'єкта підвищеного злочинного впливу та згодом поширив зазначений злочинний вплив за таких обставин.

Протягом 2020 року (точнішої дати в процесі досудового розслідування не встановлено), протиставляючи себе нормам законності та прагнучи продовжувати свою діяльність на протигагу загально визнаним етичним правилам існування в правовому суспільстві, перебуваючи в не

встановленому в процесі досудового розслідування місці за невстановлених обставин, не встановлена в процесі досудового слідства особа, яка в кримінальному середовищі є суб'єктом підвищеного злочинного впливу, надала ОСОБА_4 статус суб'єкта підвищеного злочинного впливу на території Дніпропетровської області, а саме «смотрящий за м. Кривий Ріг та Криворізьким районом Дніпропетровської області». Водночас, отримавши статус суб'єкта підвищеного злочинного впливу, ОСОБА_4 зобов'язувався дотримуватися чітко визначених правил поведінки щодо відносин з іншими категоріями криміногенного середовища та поширення свого злочинного впливу, серед яких: повне неприйняття зовнішніх загальноприйнятих норм і правил поведінки; підтримка в місцях позбавлення волі засуджених (арештованих) у вигляді «гріву», поширення злочинного впливу на території м. Кривого Рогу та Криворізького району Дніпропетровської області, зокрема і в місцях позбавлення волі, шляхом надання особам статусу суб'єкта підвищеного злочинного впливу, так званих «смотрящих або старшого за районом», ОСОБА_4, перебуваючи в статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу, продовжив реалізовувати свій злочинний умисел [143].

Отже, слідчий суддя підтвердив процес призначення суб'єкта підвищеного злочинного впливу, надання статусу «смотрящий», зобов'язання до виконання чітко визначених обов'язків, тому в разі проведення допиту з таким суб'єктом останній зобов'язаний не приймати зовнішні загальноприйняті норми, а отже, такий суб'єкт відмовиться давати показання.

Ефективність допиту залежить від низки чинників, зокрема від місця його проведення. Тому вкрай важливо слідчому проводити допит у кримінальних правопорушеннях, передбачених ч. 2 ст. 255-1 КК України (встановлення та поширення злочинного впливу) не в місці тимчасової ізоляції. Основні учасники кримінального процесу (підозрюваний, потерпілий, свідок) можуть перебувати в місцях тимчасової ізоляції, що негативно позначається на встановленні психологічного контакту й повноту

наданої інформації, тобто одержання від особи показань, які об'єктивно відображали б фактичні обставини вчинення кримінального правопорушення. Обов'язково під час проведення такої слідчої (розшукової) дії, як допит, слідчий, прокурор зобов'язані забезпечити правову допомогу учасникам кримінального процесу.

2.3. Процесуальний порядок проведення негласних (слідчих) розшукових дій під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у місцях тимчасової ізоляції

У зв'язку з браком відповідного нормативно-правового врегулювання та неузгодженістю чинних підзаконних нормативних актів під час проведення розслідування кримінальних правопорушень у місцях тимчасової ізоляції, на практиці виникають певні складнощі під час проведення СРД і НСРД.

Сучасне законодавство України з питань проведення досудового розслідування кримінальних правопорушень не містить чіткої регламентації та методичних рекомендацій послідовності проведення процесуальних дій в приміщеннях і на території місць тимчасової ізоляції. Можна розмежувати нормативно-правові акти, які в сукупності висвітлюють обов'язки, покладені на працівників правоохоронних органів, Національної поліції України з працівниками Державної кримінально-виконавчої служби України під час проведення досудового розслідування.

Значущою є проблематика уніфікації законних і підзаконних актів, що забезпечують діяльність органів досудового розслідування, а також оперативних підрозділів у сфері проведення НСРД, зокрема в місцях тимчасової ізоляції, та їх взаємозв'язку з дотриманням прав і свобод людини та громадянина.

Після прийняття 2012 року нового КПК України було кардинально змінено підхід до використання оперативно-розшукової діяльності в кримінальному судочинстві шляхом закріплення загальних положень про негласні слідчі (розшукові) дії в КПК України (глава 21 «Негласні слідчі (розшукові) дії»).

Дослідженню різних аспектів проведення НСРД присвятили свої праці такі науковці: М. Л. Грібов, С. О. Гриценко, О. М. Дроздов, А. М. Кислий, А. А. Коваль, С. С. Кудінов, В. К. Лисиченко, С. О. Павленко, О. О. Подобний, Д. Б. Сергеева, Є. Д. Скулиш, М. П. Смирнов, О. О. Сухачов, Р. М. Шехавцов та ін. [39; 79; 111; 113; 114].

Передусім проаналізуємо загальні аспекти практичної діяльності щодо проведення НСРД на території установ тимчасової ізоляції.

Відповідно до ч. 1 ст. 246 КПК України, негласні слідчі (розшукові) дії – це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт і методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених цим Кодексом [48].

Важливий аспект НСРД полягає у невід’ємності від СРД, тобто таких дій, які здійснюються на спільних засадах і принципах. Слушно зазначали Є. Д. Лук’янчиков, Б. Є. Лук’янчиков, що із широкого кола кримінально-процесуальних дій, які слідчий використовує в процесі кримінального провадження як інструментарій пізнавальної діяльності, виокремлюють ту їх частину, яка має пошуково-пізнавальний характер і спрямована на збирання та дослідження фактичних даних про обставини злочину, що підлягають доказуванню в кримінальному провадженні [61]. Учені слушно зауважили про особливість, яка поєднує НСРД із СРД, а саме спрямованість таких дій – отримання (збирання) нових доказів або перевірка вже отриманих доказів [37; 61, с. 4; 65].

Своєю чергою Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц визначили загальні критерії, які можна застосувати, щоб виокремити інші процесуальні рішення уповноважених органів, що здійснюють досудове розслідування в

кримінальному провадженні. Зокрема, вони: а) мають пізнавальну спрямованість на отримання, фіксацію або перевірку доказів; б) істотно зачіпають права та законні інтереси осіб, а тому деякі з них потребують погодження з прокурором або отримання дозволу слідчого судді; в) порядок проведення закріплено в кримінальному процесуальному законі; г) у необхідних випадках їх забезпечують державним примусом [47, с. 365].

Для негласних слідчих (розшукових) дій визначальною ознакою є їх неочевидність, скритність (прихованість) від осіб, які в них не беруть участь, зокрема й від співробітників оперативних підрозділів, але передусім від об'єктів, стосовно яких їх проводять [56, с. 183; 73; 124].

Серед проблемних аспектів оперативно-розшукової діяльності Д. Й. Никифорчук виокремив насамперед проведення НСРД. Учений констатував, що законодавець дав перелік приводів для застосування підстав проведення оперативно-розшукової діяльності в ч. 2 ст. 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», проте не запропонував переліку підстав для здійснення НСРД, тому НСРД мають підстави, аналогічні до підстав проведення оперативно-розшукової діяльності. Проведення будь-якої НСРД допускається тільки за наявності одночасно і приводу, і підстави, тому приводи – це передбачені законодавством або нормативними актами фактичні відомості, які надійшли від джерел (гласних або негласних), оформлені документально й містять відомості про підставу для проведення НСРД [67].

Саме завдяки цьому вченому, який здійснював дослідження проблематики в оперативно-розшуковій площині, а не кримінальній процесуальній, з'явилися такі категорії, як «підстави» та «приводи» проведення НСРД. Попри те, що лінгвістично два терміни є фактично синонімами, Д. Й. Никофорчук розділив їх і зазначив, що НСРД може бути проведено лише у випадку, якщо в уповноваженої особи, яка здійснює досудове розслідування в кримінальному провадженні, наявні одночасно обидві категорії [69].

До такого підходу критично поставилися Є. Д. Лук'янчиков, Б. Є. Лук'янчиков, які переконані, що науковці допускають змішування приводів і підстав, які розроблені вченими в галузі кримінального процесу щодо стадії відкриття кримінального провадження. Приводами прийняття рішення про відкриття кримінального провадження вважають передбачене законом джерело інформації, з якого уповноважені органи дізнаються про вчинений злочин, або такий, що готується; тобто це джерело відомостей про злочин. Підставою для відкриття кримінального провадження розглядають достатні дані, які вказують на наявність ознак злочину [61, с. 7–8].

Дослідники О. Старенький, М. Погорецький аналізували проблему незначної кількості випадків використання результатів НСРД на практиці та причини цього. Згідно з даними вивчення матеріалів вітчизняної правозастосовної практики, лише 5 % результатів НСРД використовують як докази в кримінальному провадженні, а в деяких регіонах України цей показник ледве сягає 3 %. Однією з причин такого рівня використання результатів НСРД у кримінальному процесуальному доказуванні вчені вважають недосконалість процесуальної форми окремих негласних засобів отримання доказів у кримінальному провадженні, зокрема таких НСРД, як накладання арешту на кореспонденцію (ст. 261, 262 КПК України), зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК України), моніторинг банківських рахунків (ст. 269-1 КПК України), проведення яких у правозастосовній діяльності, за результатами аналізу матеріалів судово-слідчої практики, спричиняє найбільше складнощів [76; 77; 78, с. 87–88].

На противагу позиції Є. Д. Лук'янчикова, Б. Є. Лук'янчикова, О. Старенький та М. Погорецький першочерговими вважають не теоретичні положення НСРД, а саме процесуальну складову їх застосування, яка, на нашу думку, має важливіше значення для реалізації завдань у практичній площині та подальшого використання під час нормотворення засад НСРД у місцях тимчасового утримання.

Досліджуючи проведення НСРД на території установ тимчасового утримання (як будівель, так і позабудівельних частин території), доходимо висновку, що застосування окремої НСРД, передбаченої нормами § 1–3 глави 21 розділу III КПК України, залежить саме від режимної специфіки на території установ. Саме цим обумовлені практичні та процесуальні складнощі порядку проведення НСРД, а здійснення деяких із них майже не видається можливим. На нашу думку, необхідно проаналізувати здійснення кожної з таких дій, щоб аргументувати наявність чи відсутність практичних перешкод і сформулювати пропозиції для подальшого вдосконалення законодавства [26; 125].

Позиція захисту стосовно тактики захисту на досудовому розслідуванні щодо матеріалів НСРД полягає в тому, щоб отримати найповнішу інформацію про дії та наміри слідства, результати розслідування. З огляду на вимоги чинного КПК України, з метою мінімізації негативних наслідків від проведення НСРД на початковому етапі розслідування кримінальних проваджень про тяжкі й особливо тяжкі злочини, аналізуючи отриману інформацію, захисник повинен прогнозувати можливість проведення НСРД та отримання інформації про її проведення; здійснювати аналіз отриманої слідством інформації (на предмет її допустимості) і використання під час судового розгляду кримінального провадження [43, с. 85].

Розглянемо таку НСРД, як аудіо-, відеоконтроль особи, що полягає в негласній (без відома особи) фіксації та обробці з використанням технічних засобів розмови цієї особи або інших звуків, рухів, дій, пов'язаних з її діяльністю або місцем перебування тощо.

У досліджуваному випадку ключову роль у цій НСРД відіграє саме ознака негласності. Оскільки більшість установ тимчасової ізоляції максимально споряджені засобами гласного відеоконтролю, застосування цієї НСРД виявляється достатньо складним, оскільки особи, щодо яких її буде застосовано, у будь-якому разі обізнані про наявність засобів відеоконтролю, які діють на території відповідної установи. Засоби

аудіоконтролю можуть і не застосовувати в гласний спосіб на території установ тимчасового утримання, але у зв'язку з порушенням основного принципу НСРД, а саме негласності, таємності, ефективність проведення останньої, на нашу думку, є достатньо високою в установах тимчасової ізоляції.

Деякі аспекти порушеної проблематики у своїх наукових працях досліджували М. В. Багрій, О. І. Бережний, В. Г. Дрозд, Є. Д. Лук'янчиков, Б. Є. Лук'янчиков, Ю. В. Луцик, М. А. Погорецький, О. С. Старенький, С. С. Чубарь та ін.

Зокрема, Є. Д. Лук'янчиков і Б. Є. Лук'янчиков вважають, що новий КПК України суттєво розширив засоби формування доказів у кримінальному провадженні, тож це має сприяти підвищенню результативності роботи правоохоронних органів з виявлення та розкриття тяжких і найбільш небезпечних злочинів [62].

Учена В. Г. Дрозд зауважує, що допустимість доказів, отриманих унаслідок проведення НСРД, визначають за загальними критеріями їх допустимості: 1) дотримання процесуальної форми отриманих доказів; 2) збирання доказів належним суб'єктом кримінального процесу; 3) належне джерело отримання доказів; 4) належний спосіб отримання доказів. Авторка аргументує, що одним з аспектів допустимості доказів, отриманих унаслідок проведення НСРД, є випадки, які стосуються приватного спілкування [29].

Своєю чергою О. І. Бережний та С. С. Чубарь стверджують, що приватне (особисте) життя особи є невід'ємним правом кожного, тому знаходиться під особливим правовим захистом. У зв'язку із цим втручання в приватне спілкування особи шляхом проведення НСРД передбачає вимогу щодо суворого дотримання нормативних положень, встановлених кримінальним процесуальним законодавством [10].

Актуальність досліджуваної проблеми зумовлена передусім браком наукових досліджень, присвячених безпосередньо процесуальному порядку проведення НСРД у межах досудового розслідування за кримінальними

правопорушеннями, пов'язаними зі встановленням або поширенням злочинного впливу в ізоляторах тимчасового тримання, слідчих ізоляторах чи установах виконання покарань, що є найпоширенішим видом правопорушень цієї категорії.

На всіх етапах становлення суспільства важливе значення для формування повноцінної політичної системи мало напрацювання наукового підґрунтя для розроблення та прийняття ефективного законодавства, зокрема щодо нормативного регулювання діяльності правоохоронного сектору, з метою забезпечення захисту громадян та осіб, які перебувають на території держави, від протиправних дій криміногенних елементів. Тож одним з ключових етапів розвитку КПК України 2012 року стало закріплення в главі 21 НСРД, що вивело кримінальне процесуальне законодавство на якісно новий рівень, надало можливість проводити НСРД під час досудового розслідування в процесуальному порядку за кримінальними правопорушеннями.

У контексті вивчення генези нормативного регламентування НСРД слід зауважити, що 12 червня 1990 року Основи кримінального судочинства Союзу РСР і союзних республік було доповнено статтею 35-1, яка передбачала можливість прослуховування телефонів та інших переговорів під час розслідування злочинів. На підставі цієї статті 30 червня 1990 року розроблено й затверджено міжвідомчі Рекомендації щодо застосування засобів відео- і звукозапису, кіноапаратури, телефонного зв'язку й використання отриманих результатів під час розкриття і розслідування злочинів. У цих Рекомендаціях було визначено особливості застосування засобів відео- і звукозапису, кіноапаратури, телефонного зв'язку як у процесі оперативно-розшукової діяльності, так і в межах попереднього (досудового) слідства, а також питання процесуального оформлення отриманих результатів [2].

На підставі Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за злочини, вчинені

злочинною спільнотою» від 4 червня 2020 року № 671-ІХ [83] у ч. 2 ст. 255-1 КК України було передбачено кримінальну відповідальність за встановлення або поширення злочинного впливу, вчиненого, зокрема, в ізоляторах тимчасового тримання, слідчих ізоляторах чи установах виконання покарань [46].

Результати аналізу практичної роботи правоохоронних органів за досліджуваним напрямом дають підстави стверджувати, що слідчий/прокурор, здійснюючи досудове розслідування за цим кримінальним правопорушенням, зобов'язані неухильно дотримуватися норм КПК України, оскільки навіть незначне порушення чи недотримання його вимог призведе до того, що всі зібрані докази може бути визнано недопустимими.

З'ясовуючи особливості проведення НСРД у межах досудового розслідування за кримінальними правопорушеннями, вчиненими в місцях тимчасової ізоляції, доцільно зауважити, що, відповідно до ст. 91 КПК України, обставинами, які підлягають доказуванню в кримінальному провадженні, є: подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення), винуватість обвинуваченого, форма вини, мотив і мета, вид і розмір завданої шкоди, а також розмір процесуальних витрат, обставини, які впливають на ступінь тяжкості, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання. Доказування полягає в збиранні, перевірці й оцінці доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження. Згідно зі ст. 92 КПК України, обов'язок доказування обставин покладено на слідчого, прокурора та, в установлених цим Кодексом випадках, на потерпілого. Відповідно до ст. 93 КПК України, збирання доказів здійснюють сторони кримінального провадження, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюють провадження, шляхом проведення СРД і НСРД.

Сторона захисту, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюють провадження, можуть ініціювати проведення СРД шляхом

подання слідчому, прокурору відповідних клопотань. Крім цього, у ст. 223 КПК України передбачено, що СРД спрямовані на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні. Згідно зі ст. 246 КПК України, НСРД є різновидом СРД, відомості про факт і методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених цим Кодексом [48]. Також слід акцентувати увагу на ст. 267 «Обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи». Зокрема, у ч. 3 цієї статті визначено, що приміщення, спеціально призначені для утримання осіб, права яких обмежені відповідно до закону (приміщення з примусового утримання осіб у зв'язку з відбуттям покарання, затриманням, взяттям під варту тощо), мають статус публічно доступних [48].

У зв'язку із цим доходимо висновку, що під час проведення НСРД у межах ч. 2 ст. 255-1 КК України слідчий/прокурор зобов'язані зазначати, що НСРД проводять у приміщеннях, які мають статус публічно доступних, тобто відповідно до ст. 267 КПК України йдеться про обстеження іншого володіння особи.

Водночас зауважимо, що проведення НСРД передбачено в ст. 260, 261, 262, 263, 264 (у частині дій, що проводять на підставі ухвали слідчого судді), 267, 269, 269-1, 270, 271, 272, 274 КПК України виключно в кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів.

Рішення про проведення НСРД приймає слідчий, прокурор, а у випадках, передбачених цим Кодексом, – слідчий суддя за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором.

Проводити НСРД має право слідчий, який здійснює досудове розслідування кримінального правопорушення. Відповідно до ст. 40 КПК України, слідчий органу досудового розслідування уповноважений у випадках, встановлених цим Кодексом, доручати проведення НСРД відповідним оперативним підрозділам [48].

У главі 21 КПК України передбачено такі види НСРД: аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260); накладення арешту на кореспонденцію (ст. 261), огляд і виїмка кореспонденції (ст. 262); зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263); зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264); фіксація та збереження інформації, отриманої з телекомунікаційних мереж за допомогою технічних засобів і в результаті зняття відомостей з електронних інформаційних систем (ст. 265); дослідження інформації, отриманої при застосуванні технічних засобів (ст. 266); обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267); установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268); спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269); моніторинг банківських рахунків (ст. 269-1); аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270); контроль за вчиненням злочину (ст. 271); виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272). Крім того, у ст. 273 КПК України визначено засоби, що використовують під час проведення НСРД; у ст. 274 регламентовано порядок негласного отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження, у ст. 275 – засади використання конфіденційного співробітництва. Також передбачено, що слідчий за погодженням із прокурором або прокурор звертаються з клопотанням до слідчого судді про надання дозволу на проведення зазначених НСРД, а у випадку, передбаченому ст. 269-1 КПК України, з таким клопотанням може звернутися лише прокурор.

На підставі викладеного вбачається, що в разі виникнення необхідності під час здійснення однієї НСРД провести іншу (комплекс) слідчий за погодженням із прокурором або прокурор повинні звертатися з клопотаннями щодо проведення кожної з передбачених КПК України НСРД у межах досудового розслідування за кримінальними правопорушеннями, передбаченими ч. 2 ст. 255-1 КК України.

Аналізуючи особливості кримінальної відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою, автори науково-практичного коментаря А. А. Вознюк, О. О. Дудоров, С. С. Чернявський наводять такий приклад із практики здійснення досудового розслідування за досліджуваними кримінальними правопорушеннями.

ОСОБА_1, перебуваючи протягом червня 2013 року на території Греції, протиставляючи себе нормам закону й бажаючи продовжити свою злочинну діяльність, що суперечить загально визнаним етичним правилам існування в правовому суспільстві, під час злочинного зібрання (сходки) за протекторату загально визнаних у кримінальному світі суб'єктів підвищеного злочинного впливу – «ворів в законі» Б. і К., які одночасно є близькими родичами ОСОБА_1, пройшов процедуру ініціації (був «коронований») та отримав статус вищого суб'єкта злочинної ієрархії – «вор у законі». Перебуваючи в цьому статусі, ОСОБА_1 взяв на себе виконання злочинних функцій.

26 березня 2020 року вироком суду ОСОБА_1 засуджено за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 15, ч. 1 ст. 115, ч. 1 ст. 345 КК України, і призначено покарання у виді позбавлення волі строком на 7 років 6 місяців, яке ОСОБА_1 відбував у колонії. Перебуваючи на її території, ОСОБА_1, дотримуючись «воровських понять» і користуючись власним авторитетом серед засуджених, поширив злочинний вплив шляхом виконання взятих на себе злочинних функцій зі спрямування та координації діяльності криміногенних елементів, а саме: призначив «смотрящих за чорним» і «смотрящих за общаком» осіб з числа, які відбувають покарання в колонії, брав участь у вирішенні спору на підставі «воровських понять» між засудженими.

На жаль, судова практика притягнення до кримінальної відповідальності за встановлення або поширення злочинного впливу, вчиненого повторно, зокрема в ІТТ, СІЗО чи установах виконання покарань, є обмеженою. Попри це, проаналізуємо наявні судові рішення.

Наприклад, вироком Галицького районного суду м. Львова від 31 травня 2022 року встановлено, що в судовому засіданні обвинувачений ОСОБА_2 свою вину у вчиненні злочину визнав повністю, зауваживши, що він як особа, яка раніше неодноразово відбувала покарання за вчинення злочинів проти власності, відбuvаючи покарання в місцях позбавлення волі впродовж тривалого часу, підтримуючи злочинські традиції, не бажаючи ставати на шлях виправлення, не підпорядковуючись вимогам чинного законодавства України, що визначають порядок утримання та відбуття покарань ув'язненими в місцях позбавлення волі, правилам поведінки в місцях позбавлення волі, а також загальноприйнятим правилам поведінки в суспільстві, здобув повагу й авторитет серед засуджених у статусі суб'єкта злочинного впливу. З метою зміцнення авторитету серед осіб негативної спрямованості, яких утримували у виправних установах, ОСОБА_2 неодноразово порушував режим утримання, за що адміністрація установи неодноразово застосовувала до нього заходи стягнення, а також його притягували до кримінальної відповідальності за вчинення злісної непокори вимогам адміністрації виправної установи. ОСОБА_2 також здобув повагу й авторитет серед засуджених. Згодом ОСОБА_2, перебуваючи з 2 липня 2018 року в ДУ «Львівська установа виконання покарань № 19», маючи здобутий в місцях попереднього ув'язнення та місцях позбавлення волі авторитет як особа, що має «правильний» для «злочинських» традицій спосіб життя, у не встановлений досудовим розслідуванням час, але не раніше ніж 2 липня 2018 року, перейняв на себе неформальну владу на посту № 6 ДУ «Львівська установа виконання покарань № 19», тобто «смотрящого за постом». ОСОБА_2 виконував такі функції: перебрав на себе всю повноту неформальної влади на території поста № 6 установи, розробив загальні правила поведінки відповідно до «злочинських законів» і забезпечував дотримання їх засудженими, неухильний контроль за виконанням визначених ним правил й обов'язків засудженими на території поста № 6 ДУ «Львівська установа виконання покарань № 19», сприяв забезпеченню надходження на

територію поста № 6 ДУ «Львівська установа виконання покарань № 19» й установи загалом наркотичних засобів і психотропних речовин, забезпечував постачання на територію установи мобільних телефонів, які розподіляв серед засуджених, що дотримувалися «зłodійських традицій», вирішував спори, які виникали між засудженими, з позицій неписаних кримінальних «законів», «по поняттям», виконуючи в таких випадках роль «мирового судді», визначав обґрунтованість претензій, а також приймав рішення про необхідність покарання винуватця та яким воно буде, брав участь у перевірці засуджених, які прибували в ДУ «Львівська установа виконання покарань № 19» й утримувалися на карантині, доводив до них вимоги утримання та визначав, до якої «касти» будуть входити засуджені.

Під час аналізу зазначеного рішення суду вбачається, що ОСОБА_2 вчиняв кримінальні правопорушення, що в сукупності були спрямовані на встановлення та поширення злочинного впливу, а саме на території ДУ «Львівська установа виконання покарань № 19» [19; 20].

Наведемо ще один приклад: правоохоронці повідомили про підозру «вору в законі» на прізвисько «Гіга Озургетський» і двом «смотрящим» щодо поширення злочинного впливу, організації та участі в злочинному зібранні (за такі дії передбачено до 15-ти років ув'язнення). За даними слідства, 28-річний громадянин Грузії був «коронований» у Греції 2013 року. У березі 2020 року «вора в законі» на прізвисько «Гіга Озургетський» засудили до 7,5 років позбавлення волі за замах на вбивство. Відбуваючи покарання в Новгород-Сіверській виправній колонії № 31 та маючи авторитет у кримінальному світі, він встановив і поширив свій злочинний вплив на території установи через довірених осіб, призначав так званих «смотрящих». Крім того, вирішував конфлікти та спірні ситуації, які виникали між представниками криміналітету [14].

Зокрема, «зłodій у законі» з-поміж засуджених призначив двох «смотрящих», які відповідали за нелегальне надходження та розподіл матеріальних благ і коштів на потреби засуджених. За інформацією поліції,

останніх було засуджено до довічного позбавлення волі за вчинення вбивств, викрадень, вимагань і розбоїв. Невдовзі між ними виник конфлікт, аби його вирішити, після отримання згоди «вора в законі» «Гіги Озургетського» засуджені організували злочинне зібрання («сходку»). 15 січня 2021 року на території установи відбулося зібрання за участю підозрюваних і ще 13-ти засуджених, де останні висловили недовіру одному зі «смотрящих» за його поведінку. За результатами злочинного зібрання «Гіга Озургетський», засвідчуючи свій статус «вора в законі», залишив за довіреною особою його статус і гарантував присутнім, що він, як і всі, буде дотримуватися злочинських традицій. Також закликав усіх присутніх звертатися до нього як до «вора в законі» у випадку виникнення спірних питань і конфліктів [14].

На підставі викладеного слід констатувати, що органи досудового розслідування, відповідно до вимог КПК України, чітко й правильно діяли щодо прийняття процесуальних рішень та проведення НСРД, які зрештою сприяли збору необхідної доказової бази причетності особи до вчинення кримінального правопорушення та призначення винній особі покарання у виді позбавлення волі.

Отже, ми проаналізували види НСРД відповідно до глави 21 КПК України, які проводять, зокрема, у межах досудового розслідування за кримінальними правопорушеннями, передбаченими ст. 255-1 КК України. Згідно зі ст. 93 КПК України, збирання доказів здійснюють сторони кримінального провадження, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюють провадження. Факт вчинення кримінального правопорушення встановлюють на підставі заяви, повідомлення або рапорту, протоколів допиту й зібраних додаткових доказів, отримання ухвали, після чого розпочинають проведення НСРД з метою збирання належних доказів вчинення кримінального правопорушення – поширенням злочинного впливу на території місць тимчасової ізоляції вищим суб'єктом злочинної ієрархії – «вором у законі», що пройшов процедуру ініціації (був «коронований»), а саме шляхом виконання взятих на себе злочинних функцій, під час

перебування в ізоляторах тимчасового тримання, слідчих ізоляторах чи установах виконання покарань.

Доходимо висновку, що розслідування кримінальних правопорушень, вчинених особами, які позиціонують себе як суб'єкти підвищеного злочинного впливу, має низку особливостей, оскільки вони володіють знаннями щодо проведення СРД і НСРД. Зазначене дає змогу активно протидіяти органам досудового розслідування шляхом знищення речей та предметів, які можуть надалі бути використані як речові докази в кримінальному провадженні, для впливу на учасників кримінального судочинства з метою відмови від дачі показань чи зміни раніше наданих свідчень, а також вжиття інших активних заходів протидії.

У зв'язку із цим сторона обвинувачення має досконало знати положення кримінального процесуального законодавства, комплексно застосовувати всі сили та засоби, вміти спрямовувати значні ресурси й нестандартний підхід до проведення СРД і НСРД.

Отже, специфіка проведення НСРД відповідно до глави 21 КПК України, зокрема в межах досудового розслідування за кримінальними правопорушеннями, передбаченими ст. 255-1 КК України, полягає в тому, що збирання доказів, згідно з нормами ст. 93 КПК України, здійснюють сторони кримінального провадження, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюють провадження. Факт вчинення кримінального правопорушення встановлюють на підставі заяви, повідомлення або рапорту, протоколів допиту та зібраних додаткових доказів, отримання ухвали, після чого розпочинають проведення НСРД з метою збирання належних доказів вчинення кримінального правопорушення – поширення злочинного впливу на території місць тимчасової ізоляції вищим суб'єктом злочинної ієрархії – «вором у законі», який пройшов процедуру ініціації (був «коронований»), а саме шляхом виконання взятих на себе злочинних функцій, під час перебування в ІТТ, СІЗО чи установах виконання покарань.

Тож видається обґрунтованим, що результати НСРД є ключовим процесуальним джерелом доказів, без яких неможливо отримати вкрай важливу інформацію, що надалі може отримати процесуальний статус, – встановити факт приналежності особи, що займає найвище становище у злочинній ієрархії, до «ворів у законі» або «смотрящих» у місцях тимчасової ізоляції. Щоб підтвердити статус особи підвищеного злочинного впливу, яка перебуває в ІТТ, СІЗО чи установі виконання покарань і вчиняє кримінальні правопорушення, слідчий після закінчення проведення НСРД направляє експерту постанову про призначення лінгвістичної семантико-текстуальної експертизи письмового й усного мовлення в кримінальному провадженні разом з протоколами (додатками) проведених НСРД з метою забезпечення доказової сили висновку експерта в межах проведення зазначеної експертизи. Питання призначення лінгвістичної семантико-текстуальної експертизи детально буде розглянуто в наступному розділі роботи.

Додатково слід зазначити, що підвищена медіаінформатизація суспільства на сучасному етапі розвитку держави полягає в можливості використання електронних інформаційних носіїв у різних сферах життєдіяльності. Така тенденція, на нашу думку, не оминає й установи тимчасової ізоляції. Проблематика технічного забезпечення установ тимчасової ізоляції та ймовірних учасників кримінальної процесуальної діяльності дасть змогу розв'язувати значну кількість проблем, пов'язаних із затягуванням процесу досудового розслідування та підвищення ефективності його проведення. Своєю чергою постане питання стосовно забезпечення інформаційної безпеки кожного з імовірних учасників кримінального процесу. Наслідком таких процесів може стати кардинальна перебудова будівель і логістичних ланцюгів установ тимчасової ізоляції, а також і власне розуміння та підходи до здійснення НСРД. Можливість використання технічних засобів і технологій у порядку ст. 107 КПК України, на думку Ю. В. Убрамик та О. В. Кузьменко (які використали термін «дистанційне досудове розслідування»), має забезпечувати належну якість зображення і

звучу, а також інформаційну безпеку. Це, на думку дослідників, має забезпечити «можливість для учасників слідчої (розшукової) дії ставити запитання і отримувати відповіді осіб, які беруть участь у слідчій (розшуковій) дії дистанційно, реалізовувати інші надані їм процесуальні права та виконувати процесуальні обов'язки» [140].

В Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затвердженій міжвідомчим наказом від 16 листопада 2012 року № 114/1042/516/1199/936/1687/5 [85], ідеться про послідовний механізм здійснення НСРД та його подальше закріплення як доказу в кримінальному провадженні. За сутністю визначений механізм справді відповідає вимогам міжнародних договорів, Конституції та інших нормативних актів із захисту прав та свобод людини і громадянина. Зазначені гарантії реалізують за рахунок можливості втручання на будь-якій стадії проведення НСРД наглядово-контролюючих органів, насамперед органів прокуратури.

З другого боку, визначений механізм, на нашу думку, перевантажений бюрократичними перепонами та може ускладнити проведення НСРД, передусім за нагальної необхідності, коли є можливість знищення речових доказів або втечі особи з-під варти. Такі завдання є вкрай важливими, тому одним зі шляхів розв'язання цієї проблеми є впровадження та процесуальне закріплення електронних інтегрованих систем на кшталт проекту системи «Custody Records», діяльність якої передбачає безперервну відеофіксацію, що знижує ризики тиску з боку уповноважених осіб, а також застосування послідовної фіксації будь-яких дій правоохоронними органами починаючи з моменту фактичного затримання особи й до моменту поміщення особи до місця тимчасової ізоляції/місця несвободи.

У роботі практичних підрозділів Національної поліції України трапляються випадки несвоєчасного оформлення протоколів з відповідними додатками за результатами проведення НСРД під час досудового розслідування злочинів, передбачених ст. 255-1 КК України, у межах якого

здійснювали фіксацію ходу й результатів НСРД. Відповідно до ч. 3 ст. 252 КПК України, протоколи про проведення НСРД з додатками не пізніше ніж через двадцять чотири години з моменту припинення зазначених дій передають прокурору, з огляду на значний обсяг матеріалів, які слід опрацювати оперативним співробітникам для підготовки відповідних документів (протоколу з відповідними додатками), передусім у тих випадках, коли йдеться про документування організованої групи чи злочинної організації.

Зауважимо, що у вироку Вищого антикорупційного суду України від 10 червня 2021 року констатовано факт порушення порядку складання протоколу НСРД і строку його направлення прокурору, проте безпосередньо в рішенні суд зазначив, що дії здійснюються у присутності понятих і сторони захисту із застосуванням технічних засобів фіксації. Отже, контроль за вчиненням злочину фактично закінчується відкритим фіксуванням, а тому складання протоколу про результати проведення зазначеної НСРД необхідно було б здійснювати в присутності обвинуваченого¹.

Водночас складання такого протоколу потребувало значного часу у зв'язку зі значним обсягом інформації, яку необхідно було опрацювати для його оформлення, а тому орган досудового розслідування не мав можливості скласти його в присутності обвинуваченого безпосередньо в день його затримання.

Тому колегія суддів вважає виправданим складання зазначеного протоколу на п'ятий день після фактичного завершення НСРД, оскільки це не вплинуло на повноту та правомірність досудового розслідування.

Судова практика йде шляхом об'єктивного сприйняття недотримання процесуальних норм органами досудового розслідування та оперативними працівниками, проте для виправлення зазначеної ситуації вважаємо за доцільне внести відповідні зміни до ст. 252 КПК України, а саме ч. 3 викласти в такій редакції: *«Протоколи про проведення негласних слідчих*

¹ Це стосується контролю за вчиненням злочину (ст. 271 КПК України).

(розшукових) дій з додатками не пізніше ніж через двадцять чотири години з моменту припинення зазначених негласних слідчих (розшукових) дій передаються прокурору. У разі неможливості передачі протоколу з усіма додатками у встановлений термін, він передається протягом не пізніше ніж через 14 днів»; ч. 4 ст. 271 КПК України викласти в такій редакції: «Про результати контролю за вчиненням злочину складається протокол, до якого додаються речі й документи, отримані під час проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії. Якщо контроль за вчиненням злочину закінчується відкритим фіксуванням, про це складається протокол з обов'язковим ознайомленням такої особи».

Зазначені зміни унеможливають допущення процесуальних порушень стороною обвинувачення та фактично не призводять до порушення прав сторони захисту.

Висновки до розділу 2

Порядок проведення огляду місця події в місцях ізоляції чітко не регламентовано, що потребує від слідчого належної підготовки й усвідомлення алгоритму дій під час використання аудіо/відеозаписувальних пристроїв, кола учасників слідчої дії та наявного режиму в місцях несвободи для пошуку та залучення понятих, інших обов'язкових учасників СРД, зокрема огляду місця події. Інформація про приватне життя особи, навіть якщо ця особа перебуває в місцях ізоляції, отримана в порядку, визначеному положеннями КПК України, може бути використана виключно для виконання завдань кримінального судочинства.

Тому під час проведення НСРД у межах ч. 2 ст. 255-1 КК України слідчий/прокурор зобов'язані зазначати, що НСРД проводять у приміщеннях, які мають статус публічно доступних, тобто відповідно до ст. 267 КПК України йдеться про обстеження іншого володіння особи.

Прагнення до модернізації кримінального процесу, усебічної електронної уніфікації місць тимчасової ізоляції не може не позначитися на проведенні СРД на території установ тимчасової ізоляції та загалом, однак таке запровадження, на нашу думку, потребує додаткових досліджень. Не викликає сумніву необхідність оптимізації порядку доступу слідчих, прокурорів та інших учасників кримінального процесу до місць тимчасової ізоляції. Водночас слід не тільки спростити порядок здійснення допиту учасників кримінального провадження, а й забезпечити їх безпеку та безпеку осіб, які здійснюють досудове розслідування на території установ тимчасової ізоляції.

Щодо запровадження «процесуального інтерв'ю» як альтернативи проведення такої СРД, як допит, зауважимо, що переважна більшість осіб, які є суб'єктом підвищеного злочинного впливу, взагалі не дають показань на стадії досудового розслідування. «Вори в законі» за злочинськими «законами» категорично відмовляються від надання свідчень, оскільки надання показань у злочинному світі сприймають як вияв співпраці з органами досудового розслідування, що є неприйнятним. Проте є винятки з правил, тому застосування такого інноваційного інструмента під час отримання показань від підозрюваного/обвинуваченого сприятиме підвищенню ефективності розслідування зазначеної категорії кримінальних правопорушень.

Ефективність допиту залежить від низки чинників, зокрема від місця його проведення. Тому вкрай важливо слідчому проводити допит у кримінальних правопорушеннях, передбачених ч. 2 ст. 255-1 КК України (встановлення та поширення злочинного впливу), не в місці тимчасової ізоляції. Основні учасники кримінального процесу (підозрюваний, потерпілий, свідок) можуть перебувати в місцях тимчасової ізоляції, що негативно позначається на встановленні психологічного контакту та повноті наданої інформації, тобто одержанні від особи показань, які об'єктивно відображали б фактичні обставини вчинення кримінального правопорушення. Обов'язково під час проведення такої слідчої

(розшукової) дії, як допит, слідчий, прокурор зобов'язані забезпечити правову допомогу учасникам кримінального процесу.

Негласні слідчі (розшукові) дії є важливим різновидом СРД, які проводять, зокрема, у місцях тимчасової ізоляції в межах досудового розслідування за матеріалами кримінального провадження за ознаками кримінального правопорушення, які є тяжкими та особливо тяжкими, тобто встановлення або поширення злочинного впливу (ч. 2 ст. 255-1 КК України), вчиненого повторно або в ізоляторах тимчасового тримання, слідчих ізоляторах чи установах виконання покарань.

Специфіка проведення НСРД в окреслених умовах пов'язана з тим, що чинне законодавство не містить закріпленого процесуального порядку їх здійснення на території місць тимчасової ізоляції, який відповідав би вимогам положень КПК України щодо проведення досудового розслідування (зокрема стосовно дотримання принципів верховенства права, законності, рівності перед законом і судом тощо) та не створював бюрократичні перепони органам досудового розслідування під час виконання покладених на них повноважень.

Також слід акцентувати увагу на ст. 267 КПК України «Обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи». Зокрема, у ч. 3 цієї статті визначено, що приміщення, спеціально призначені для утримання осіб, права яких обмежені відповідно до закону (приміщення з примусового утримання осіб у зв'язку з відбуттям покарання, затриманням, взяттям під варту тощо), мають статус публічно доступних [48].

У зв'язку із цим доходимо висновку, що під час проведення НСРД у межах ч. 2 ст. 255-1 КК України слідчий/прокурор зобов'язані зазначити, що НСРД проводять у приміщеннях, які мають статус публічно доступних, тобто, відповідно до ст. 267 КПК України, ідеться про обстеження іншого володіння особи.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ВЧИНЕНИХ У МІСЦЯХ ТИМЧАСОВОЇ ІЗОЛЯЦІЇ

3.1. Взаємодія органів досудового розслідування з іншими правоохоронними органами під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у місцях тимчасової ізоляції

Значущою складовою ефективного проведення досудового розслідування на території установ тимчасової ізоляції є взаємодія органів досудового розслідування з оперативними підрозділами Національної поліції України, органами й установами виконання покарань. Не встановлено відомчої юрисдикції з розслідування злочинів, вчинених на території установ досліджуваної нами категорії, що зумовлює необхідність для органів виконання покарань співпрацювати з органами досудового розслідування Національної поліції України. Такі міжвідомчі відносини мають певну специфіку, відображену в окремих законодавчих і підзаконних нормах.

Проблематику взаємодії органів Національної поліції з працівниками установ тимчасової ізоляції (наприклад, установ виконання покарань) досліджували вітчизняні вчені. Зокрема, С. К. Гречанюк поняття взаємодії установ тимчасової ізоляції з органами державної влади розглядає як організований відповідно до вимог чинного законодавства, відомчих і міжвідомчих нормативних актів процес ділового співробітництва (погоджених або спільних дій), спрямованих на досягнення виправлення та ресоціалізації засуджених, спеціального та загального попередження, а також виконання комплексу завдань, що стоять перед означеними суб'єктами [24, с. 9, 10].

Свого часу взаємодію між органами внутрішніх справ і кримінально-виконавчими установами в надзвичайних ситуаціях Є. Ю. Соболев визначив як функціонування об'єднаних спільною метою рівноправних елементів системи органів внутрішніх справ і кримінально-виконавчих установ, інтегрованих у єдину систему, дії яких узгоджені за місцем і часом на підставі співпраці, взаємодопомоги та спрямовані на ефективне й раціональне виконання завдань, що виникають під час надзвичайних ситуацій, та їх ліквідацію в найстисліші строки відповідно до чинного законодавства [116, с. 203].

Досудове розслідування кримінальних правопорушень здійснює орган досудового розслідування, який наділений відповідними повноваженнями, передбаченими ст. 38 КПК України. У порядку ст. 40 КПК України слідчий розпочинає досудове розслідування. Ми розглянемо саме процесуальний порядок розслідування кримінальних проваджень, які на підставі ст. 216 КПК України віднесені до підслідності слідчих органів Національної поліції України, зокрема поширення злочинного впливу в місцях тимчасової ізоляції (ч. 2 ст. 255-2 КК України).

Передбачено процесуальну та непроцесуальну форми взаємодії між слідчими, прокурорами й оперативними працівниками. Крім того, взаємодія може бути між працівниками різних правоохоронних органів, зокрема оперативними працівниками Департаменту стратегічних розслідувань Національної поліції України та Державної кримінально-виконавчої служби Міністерства юстиції України під час проведення досудового розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 255-1, 255-2, 255-3 КК України.

Після прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою» від 4 червня 2020 року № 671-IX постало чимало процесуальних і непроцесуальних вимог до працівників правоохоронних органів, які безпосередньо пов'язані із процесуальною взаємодією. Своєю

чергою ми акцентуємо на дослідженні ефективності взаємодії між різними правоохоронними органами під час проведення досудового розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 255-1 КК України, тобто документуванні злочинної діяльності суб'єктів підвищеного злочинного впливу («ворів у законі», «смотрящих», «положенців»).

Аналізуючи особливості проведення СРД і наявність доказової бази в провадженнях щодо цієї категорії злочинів, зауважимо, що їх розслідування супроводжується складанням протоколу про затримання особи в порядку ст. 208 КПК України, що передбачає «затримання уповноваженою службовою особою». У цей час уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі. Згодом затриманому повідомляють про підозру в порядку ст. 278 КПК України.

Після затримання підозрюваної особи в порядку ст. 208 КПК України його поміщають до ІТТ. Запроваджена 2016 року в ІТТ система «Custody Records» передбачає електронну фіксацію всіх дій з моменту поміщення особи за вчинення кримінального правопорушення до ІТТ. Цю систему активно стали використовувати також у районних управліннях поліції, що надає працівникам ІТТ під час прибуття підозрюваної особи до ІТТ швидкий доступ до повної інформації з моменту затримання підозрюваної особи до моменту поміщення в ізолятор.

У цей час виникає непроцесуальна взаємодія, яка має визначати дії працівників правоохоронних органів і Державної кримінально-виконавчої служби, якщо особа є підозрюваною, її затримують у порядку ст. 208 КПК України та мають помістити до ІТТ, а на час вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 255-1 КК України, вона перебуває в СІЗО за вчинення іншого кримінального правопорушення, за яким щодо останньої вже застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою.

З практики вбачається, що така особа залишається в СІЗО відповідно до попередньо застосованого запобіжного заходу у вигляді тримання під

вартою та винесеної ухвали суду про місце виконання застосованого запобіжного заходу.

На нашу думку, прийняття таких рішень за аналізованою кримінальною кваліфікацією, по-перше, не цілком відповідає процесуальній послідовності поміщення підозрюваних осіб до установ тимчасових ізоляцій (ІТТ, СІЗО); по-друге, класифікація кримінального правопорушення за вчинення злочину, передбаченого ст. 255-1 КК України, встановлення або поширення злочинного впливу є тяжким та особливо тяжким кримінальним правопорушенням; по-третє, залишення підозрюваної особи до та після застосування запобіжного заходу в СІЗО надає останньому повний карт-бланш щодо вчинення подальших неправомірних дій з метою приховання речових доказів або чинення тиску на свідків та очевидців, зокрема працівників Державної кримінально-виконавчої служби.

Продовжуючи цю думку, вважаємо, що в такому випадку (а також у схожих випадках, де підозрюваний є особою підвищеного злочинного впливу) останнього має бути переміщено до іншої режимної установи й поміщено окремо. Ці відомості обов'язково мають міститися в протоколі затримання підозрюваної особи без зазначення установи та її юридичної адреси.

У контексті практики використання системи «Custody Records» після застосування до підозрюваної особи запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, передбаченого ст. 183 КПК України, і переміщення підозрюваного з ІТТ до СІЗО з останнім повторно проводять опитування у зв'язку з тим, що працівники СІЗО не мають можливості та повноважень щодо доступу до системи «Custody Records».

У разі прибуття до СІЗО суб'єкта підвищеного злочинного впливу, зокрема «вора в законі», або такого, що встановлює чи поширює злочинний вплив, працівники розпочинають повний збір інформації про прибулого: з останнім проводять профілактичну бесіду, оперативні працівники здійснюють фотографування та дактилоскопіювання, працівник установи

проводить медичний огляд, збір інформації з наявних джерел. Окрім зазначеного, проводять опитування засуджених з того регіону, де поширював злочинний вплив підозрюваний обвинувачений або засуджений.

Контроль за суб'єктами підвищеного злочинного впливу, зокрема «ворами в законі», які встановлюють або поширюють злочинний вплив, здійснюють у двох видах, а саме гласно й негласно. У межах предмета нашого дослідження розглянемо гласний вид контролю за суб'єктами підвищеного злочинного впливу, серед яких «вори в законі».

Під час прибуття особи підвищеного злочинного впливу, зокрема «вора в законі» або особи, яка встановлює або поширює злочинний вплив, до установи тимчасової ізоляції про це інформують усі служби, заповнюють відповідні профільні обліки, що є централізованими.

Під час перебування суб'єкта в місцях ізоляції здійснюють фіксацію всіх фактів додаткових пільг, заохочення або стягнення. Цю інформацію передають до уповноваженого підрозділу для моніторингу ситуації та вжиття заходів реагування.

Застосування до суб'єкта найсуворішого стягнення – поміщення в одномісну камеру відбувається виключно за рішенням суду, контроль за його виконанням знаходиться в межах компетенції лише Державної кримінально-виконавчої служби України.

Увагу слід зосередити на проведенні камерного огляду/обшуку в місцях ізоляції (ІТТ, СІЗО, установ виконання покарань). Здебільшого камери для утримання взятих під варту, арештованих і засуджених є маломісними, обшук проводять у загальному порядку працівники молодшого складу виправних установ або оперативні співробітники, передбачено й проведення обшуку спільно.

Якщо під час проведення обшуку буде виявлено заборонені предмети, речі або речовини, тоді працівники установи, які проводили обшук, одразу інформують керівництво установи про цей випадок, після чого черговий

установи через гарячу лінію 102 викликає працівників поліції та інформує про виявлені обставини.

Посиленої уваги потребує питання налагодження взаємодії між різними правоохоронними органами під час проведення такої слідчої (розшукової) дії, як обшук у місцях тимчасової ізоляції. Оскільки останніми роками частіше трапляються випадки вчинення шахрайств з місць тимчасової ізоляції за допомогою засобів зв'язку. Наприклад, за інформацією Рівненської обласної прокуратури, схему збагачення шахрайським шляхом налагодили троє засуджених, які відбувають покарання у виправній колонії на Рівненщині. Зокрема, у відкритих профільних групах в соцмережах вони знаходили інформацію про військовослужбовців ЗСУ, які зникли безвісти або потрапили в полон, телефонували до рідних і, представляючись військовими, пропонували інформацію про зниклих близьких та сприяння в їх поверненні. Вартість таких «послуг» становила від 3 тис. до 30 тис. грн. Коли потерпілі направляли аванс на карту пособників, які перебували на той час на волі, – шахраї блокували номери «клієнтів». У своїй діяльності зловмисники використовували кілька телефонів і картки різних операторів. Правоохоронці провели у виправній колонії низку обшуків, під час яких у зловмисників вилучили планшети, мобільні телефони, сім-картки, банківські картки та «чорнові» записи [139].

У цьому контексті доречно розглянути рішення Печерського районного суду м. Києва (номер кримінального провадження в ЄРДР 12021100000000983), згідно з яким ОСОБА_1, достовірно знаючи про запровадження в Україні кримінальної відповідальності за вплив суб'єктів злочинної ієрархії на суспільні відносини, зокрема криміногенні, набувши статусу суб'єкта підвищеного злочинного впливу, поширював його в СІЗО за таких обставин [15; 151].

ОСОБА_1 як особа, яка утримується в СІЗО, здобув значний тюремний і кримінальний досвід.

26 липня 2018 року до ОСОБА_1 ухвалою Печерського районного суду м. Києва за матеріалами кримінального провадження № 1201810000000701 за ч. 1 ст. 135, ч. 2 ст. 286 КК України застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою. Надалі ОСОБА_1 утримувався в ДУ «Київський слідчий ізолятор», розташований за адресою: м. Київ, вулиця Дегтярівська, буд. 13, у період до 4 жовтня 2021 року, а також з 11 жовтня 2021 року до дати винесення 16 серпня 2022 року Печерським районним судом м. Києва вироку в зазначеному кримінальному провадженні, продовжує утримуватися до набрання вироком законної сили.

Орієнтовно в жовтні 2018 року, точніше час досудове слідство не встановило, ОСОБА_1, маючи серед ув'язнених осіб авторитет як особа, що веде «правильний» для «зłodійських традицій» спосіб життя, у період попереднього ув'язнення в ДУ «Київський слідчий ізолятор», за підтримки «ворів у законі» набув статусу особи, яка наглядає за дотриманням загальноприйнятих у зłodійських колах неписаних законів поведінки – «смотрящого» за ДУ «Київський слідчий ізолятор», набувши тим самим статусу суб'єкта підвищеного злочинного впливу [147].

У черговому рішенні спостерігаємо неможливість встановлення повної інформації про точний час початку й місця початку вчинення кримінальних правопорушень особами підвищеного злочинного впливу.

Відповідно до рішення з червня 2020 року, точніший час досудовим слідством не встановлено, перебуваючи в умовах ДУ «Київський слідчий ізолятор», ОСОБА_1, маючи статус «смотрящого» за цією установою, діючи умисно, переслідуючи мету поширення свого злочинного впливу в суспільстві, вирішив організувати й надалі контролювати матеріальне забезпечення потреб «злочинної спільноти» ДУ «Київський слідчий ізолятор».

Надане клопотання суду за викладених вище обставин підкріплене зібраними доказами під час досудового розслідування, однак ми не виключаємо той факт, що в матеріалах до клопотання судді, крім

процесуальних рішень, було надано додаткові матеріали, зібрані працівниками розшуку.

Отже, «смотрящий» за ДУ «Київський слідчий ізолятор» ОСОБА_1, діючи за попередньою домовленістю з ОСОБА_2, у період із червня 2020 року до квітня 2021 року, точніше час досудове слідство не встановило, перебуваючи в умовах ДУ «Київський слідчий ізолятор», діючи умисно й усвідомлюючи протиправність своїх дій, завдяки своєму авторитету, особистим рисам і можливостям, зумовленим соціальними та ситуативними факторами:

1) поширював злочинний вплив у суспільстві й на діяльність інших представників злочинного середовища під час координованих ним процесів з метою забезпечення ефективного функціонування злочинної діяльності, матеріального забезпечення потреб «злочинної спільноти» та координації злочинної діяльності на території ДУ «Київський слідчий ізолятор»;

2) здійснював виведення грошових коштів у вільний обіг під контроль ОСОБА_2, тобто до «злочинського общака», координував їх подальше спрямування на забезпечення потреб «злочинної спільноти» шляхом придбання за отримані кошти та забезпечення постачання на територію СІЗО тютюнових виробів, алкогольних напоїв, продуктів харчування для осіб, утримуваних в СІЗО, де їх розподіляв «смотрящий» за ДУ «Київський слідчий ізолятор» ОСОБА_1 між особами, які мають «правильний», у розумінні «злочинного світу», спосіб життя;

3) спільно з ОСОБА_2 вів облік грошових коштів, у якому відображено всі надходження та витрати «злочинського общака», здійснював звіряння грошових коштів, виведених із ДУ «Київський слідчий ізолятор», грошових коштів, отриманих від «злочинної спільноти» з волі, а також витрачених грошових коштів, придбаних тютюнових виробів, алкогольних напоїв, продуктів харчування на потреби «злочинної спільноти».

Зокрема, маючи на меті поширення злочинного впливу в суспільстві, «смотрящий» за ДУ «Київський слідчий ізолятор» ОСОБА_1, діючи за

попередньою змовою з ОСОБА_2, здійснювали збір, накопичення, облік і розпорядження грошовими коштами, тобто «злочинським общакон», подальший розподіл цих коштів на потреби осіб, утримуваних у ДУ «Київський слідчий ізолятор», придбання за ці кошти й незаконне переправлення до СІЗО забороненого внутрішніми правилами алкоголю та іншої продукції, предметів, які були придбані за кошти «злочинського общака».

Наявність обгрунтованої підозри у вчиненні ОСОБА_1 інкримінованого йому кримінального правопорушення цілком засвідчена зібраними в кримінальному провадженні доказами, що зазначені в клопотанні та долучені до нього.

Головне слідче управління Національної поліції України здійснює досудове розслідування в кримінальному провадженні № 12021100000000983 від 2 листопада 2021 року за підозрою ОСОБА_1 у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 28, ч. 3 ст. 255-1 КК України; за підозрою ОСОБА_2 у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 28, ч. 2 ст. 255-1, ч. 6 ст. 111-1, ч. 5 ст. 185, ч. 4 ст. 185 КК України, і за підозрою ОСОБА_3 у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 6 ст. 111-1, ч. 5 ст. 185, ч. 4 ст. 185 КК України.

Обгрутовуючи підозру, слідчий суддя керується практикою ЄСПЛ і вважає, що дані, які вказують на обгрунтовану підозру й навіть у сторонньої людини не можуть викликати розумних сумнівів щодо можливого вчинення підозрюваним ОСОБА_1 інкримінованого йому кримінального правопорушення, містяться в їх сукупності в матеріалах, здобутих в процесі проведення досудового розслідування в кримінальному провадженні, а саме: протоколах тимчасового доступу до речей і документів від 17 червня 2022 року, 20 червня 2022 року /том 1 а.м. 35–52, 56–94/, протоколах допиту свідків ОСОБА_4, ОСОБА_5, ОСОБА_6, ОСОБА_7, ОСОБА_8 /том 1 а.м. 95–100, 101–104, 105–108, 109–112, 113–117/, протоколі проведення НСРД від 27 квітня 2022 року /том 1 а.м. 118–162/, висновку експерта від 25 серпня

2022 року № 19843/22-39 /том 1 а.м. 164–212/, висновку експерта від 17 листопада 2022 року № СЕ-19-22/41918-ВЗ /том 1 а.м. 213–220/, протоколі огляду та дослідження інформації /том 1 а.м. 221–246/, висновку експерта від 17 листопада 2022 року № 29521/22-39 /том 2 а.м. 1–22/, висновку експерта від 17 листопада 2022 року № СЕ-19-22/41904-ВЗ /том 2 а.м. 23–28/, протоколі обшуку від 23 листопада 2022 року, протоколі огляду речей від 24 листопада 2022 року, що надані в судовому засіданні [149; 154].

З огляду на викладене, проведено низку слідчих (розшукових) дій та процесуальних заходів, окрім початкових слідчих (розшукових) дій, вбачається проведення судових експертиз, додатково проведення обшуку: якщо він зазначений у рішенні суду, під час обшуку було виявлено та вилучено визнані речові докази, які й надали чіткі підстави для пред'явлення підозри та застосування запобіжного заходу,

Суддя зазначає, що ці дані з позиції належності, допустимості, достовірності, а їх сукупність – з погляду достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення, він вважає достатніми для визначення поняття обґрунтованої підозри ОСОБА_1 на цій стадії досудового розслідування, чим спростовуються відповідні заперечення сторони захисту.

Розглянемо порядок реагування слідчо-оперативної групи на вчинення кримінального правопорушення в місцях тимчасової ізоляції. Після прибуття слідчо-оперативної групи до установи за дозволом керівника зазначеної установи або особи, що тимчасово виконує його обов'язки, може бути надано дозвіл на прохід або проїзд групи. Зазвичай понятих для участі в слідчих (розшукових) діях запрошують оперативні працівники слідчо-оперативної групи. Відповідно до ч. 7 ст. 223 КПК України, до проведення СРД слідчий зобов'язаний запросити не менше ніж двох незаінтересованих осіб (понятих).

Поширеною є практика залучення до СРД осіб з господарчої служби установи тимчасової ізоляції, оскільки це не є порушенням кримінального процесуального законодавства щодо залучення понятих до СРД.

У разі запрошення понять з господарчої служби слід зауважити, що такі особи є найманими працівниками та не є атестованими співробітниками, а отже, не мають жодної заінтересованості щодо вчинення будь-яких порушень під час проведення СРД. Проте кожен випадок є індивідуальним, тому слідчі повинні бути уважними під час залучення будь-яких осіб до проведення СРД.

Якщо під час спілкування або допитів особи, який перебуває в статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу, зокрема «злодіїв у законі», «смотрящі», «положенці», які перебувають в установах тимчасової ізоляції, засвідчує практика, останні відмовляються від надання будь-яких пояснень чи показань, одразу висловлюють бажання скористатися послугами захисника для отримання правової допомоги. Тому слідчий зобов'язаний залучити адвоката до початку проведення слідчих (розшукових) дій, якщо зазначена категорія є учасником кримінального процесу.

Нині Державна кримінально-виконавча служба спільно з Міністерством юстиції України вивчає можливість утримання засуджених за ст. 255 КК України на окремих дільницях.

До прикладу, один із засуджених, який відбував покарання у Львівській виправній колонії № 19, обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 255-1 КК України, під час судового засідання повідомив, що він є «смотрящим» та має на меті отримати найвищий злочинний статус і стати «вором у законі».

У контексті аналізу практики взаємодії слідчих підрозділів і працівників Державної кримінально-виконавчої служби можна дійти висновку, що співпраця між різними правоохоронними органами є обмеженою, що пов'язано передусім із відсутністю сучасних спільних відомчих наказів про взаємодію, адже наявні нормативно-правові акти ґрунтуються ще на положеннях КПК України 1960 року.

Водночас непоодинокими є факти співпраці адміністрації пенітенціарних установ із представниками злочинного світу, зокрема

«злочдіями в законі», «смотрящими» і «положенцями», що полягає в переданні до місць тимчасової ізоляції заборонених речей та предметів, приховуванні фактів поширення злочинного впливу та інших кримінальних правопорушень, вчинених у місцях тимчасової ізоляції.

У зв'язку з тим, що взаємодія між працівниками Державної кримінально-виконавчої служби України й іншими правоохоронними органами (Національною поліцією, Службою безпеки України тощо) не регламентована на належному рівні міжвідомчими нормативно-правовими актами, тому виникають колізії в трактуванні та застосуванні чинних нормативно-правових актів під час проведення як досудового розслідування, так й оперативно-розшукових заходів і негласних (слідчих) розшукових дій.

По-перше, не цілком визначений правовий статус працівників Державної кримінально-виконавчої служби в кримінальному провадженні призводить до того, що слідчі не мають можливості дати доручення в порядку ст. 40 КПК України безпосередньо працівникам Державної кримінально-виконавчої служби України.

По-друге, працівники цієї служби не мають можливості самостійно проводити оперативні-розшукові заходи, а лише спільно з працівниками Національної поліції України, а саме працівниками Департаменту стратегічних розслідувань Національної поліції України чи його територіальних підрозділів. Так само, як і працівники цього Департаменту не мають можливості самостійно проводити оперативно-розшукові заходи на території установ тимчасової ізоляції.

На підставі викладеного вище доходимо висновку, що потреба в прийнятті спільного наказу Державної кримінально-виконавчої служби України, Національної поліції, Служби безпеки України й інших правоохоронних служб справді є нагальною.

Слід зауважити, що надання можливості працівникам Державної кримінально-виконавчої служби самостійно проводити оперативні-розшукові заходи може призводити до приховання відомостей про вчинені кримінальні

правопорушення, які матимуть значення як речові докази, так і обставин, що підлягають доказуванню. Тому спільне проведення оперативних-розшукових заходів видається оптимальним варіантом для документування протиправної поведінки осіб, які встановлюють і поширюють злочинний вплив у місцях тимчасової ізоляції.

Виконання завдань кримінального судочинства органами досудового розслідування актуалізує необхідність налагодження взаємодії між ними й іншими правоохоронними органами. Така взаємодія передбачає процесуальну та непроцесуальну форми. Вона може бути як внутрішня, так і зовнішня. Зовнішня процесуальна форма взаємодії між слідчими органів Національної поліції та іншими відомствами належно не врегульована, зокрема з працівниками Державної кримінально-виконавчої служби щодо розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у місцях тимчасової ізоляції.

На противагу цьому, внутрішня форма взаємодії органів досудового розслідування Національної поліції з оперативними працівниками має доволі високий рівень. Оперативні працівники фактично не є повноцінними учасниками кримінального процесу, оскільки вони переважно виконують доручення слідчого в порядку ст. 40 КПК України. Проте зі змісту ч. 2 ст. 40 КПК України випливає, що слідчий може доручити оперативним працівникам лише проведення СРД і НСРД. Кримінально-процесуальний закон не дозволяє слідчому доручати проведення інших процесуальних дій.

Потреба в ефективній взаємодії між органами досудового розслідування та оперативними працівниками зумовлена насамперед тим, що розслідування кримінальних правопорушень, вчинених представниками організованої злочинності, а саме суб'єктами підвищеного злочинного впливу в місцях тимчасової ізоляції, відбувається в умовах активної протидії розслідуванню та систематичного впливу на учасників кримінального процесу (потерпілих, свідків), а також осіб (підозрюваних), які виявили

бажання співпрацювати з органами досудового розслідування та надають показання щодо інших членів організованої злочинності.

Крім того, важливою є активна взаємодія між слідчим і прокурором, (процесуальним) керівником під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у місцях тимчасової ізоляції, оскільки переважна більшість учасників кримінального процесу перебуває в місцях несвободи, їх показання можуть змінюватися під впливом різних факторів. Налагоджена взаємодія між слідчим і прокурором у кримінальному провадженні дає змогу передбачити негативні обставини, що позначаються на перебігу розслідування, і забезпечити дотримання розумних строків розслідування, швидкість, повноту й неупередженість розслідування кримінальних правопорушень, а також проактивний підхід щодо збору, перевірки й оцінки доказів з метою притягнення особи до кримінальної відповідальності за вчинений злочин.

3.2. Використання спеціальних знань під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у місцях тимчасової ізоляції

Однією з необхідних умов ефективного досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у місцях тимчасової ізоляції, є використання слідчим або іншим суб'єктом розслідування спеціальних знань. Не вдаючись до наукової дискусії щодо визначення спеціальних знань, їх сутності та змісту, проаналізуємо найпоширеніші форми використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у місцях тимчасової ізоляції.

Використання спеціальних знань під час досудового розслідування є обов'язковим заходом, у процесі якого вдається встановити, підтвердити, спростувати певні факти й обставини, що мають значення для кримінального

провадження. Немає жодних сумнівів стосовно того, що залучення спеціаліста під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у місцях тимчасової ізоляції, нині є ускладненою процедурою. Головна проблема полягає в режимному стані, який не дозволяє своєчасно реагувати, а іноді перешкоджає здійсненню відповідної участі спеціаліста щодо використання його навичок і вмінь. Також слід зазначити про практику використання негласних способів отримання процесуально значущої інформації для досудового розслідування цих злочинів.

Більшість науковців поділяють форми використання спеціальних знань у кримінальному процесі на процесуальну й непроцесуальну (організаційну або організаційно-тактичну).

Зокрема, серед форм використання спеціальних знань виокремлюють:

- залучення спеціалістів (фахівців) до участі в слідчих (розшукових) діях;
- призначення та проведення судових експертиз;
- призначення проведення ревізій і використання висновків ревізій в кримінальному судочинстві.

Науковці В. К. Лисиченко, В. В. Циркаль виокремлюють три основні процесуальні форми використання спеціальних знань:

- а) безпосереднє використання спеціальних знань слідчим, прокурором (зокрема криміналістом) і складом суду під час виконання своїх процесуальних функцій, дослідження та оцінювання доказів;
- б) залучення спеціалістів під час проведення слідчих дій;
- в) призначення та проведення судових експертиз [58, с. 48–51].

За наявності численних класифікацій вважаємо за доцільне акцентувати на двох формах використання спеціальних знань відповідно до суб'єкта слідчого пізнання – безпосередній та опосередкованій. Безпосереднє використання спеціальних знань здійснює слідчий або суд. Ця форма не породжує самостійного джерела доказів, але вона сприяє результативності СРД (огляд місця події (ч. 3 ст. 214 КПК України), місцевості, приміщення,

речей, документів і комп'ютерних даних (ч. 1 ст. 237 КПК України) тощо. Без проведення експертизи неможливо оперативно встановити обставини, що мають значення для провадження (прочитати залитий текст, виявити підчистку і так далі), закріпити виявлені нові відомості в протоколі огляду речових доказів. Опосередковане використання спеціальних знань реалізують у формі: а) залучення спеціаліста до участі в СРД; б) надання спеціалістом консультацій або письмових роз'яснень у суді; в) призначення судової експертизи [62, с. 129].

Отже, використання спеціальних знань у процесуальних формах реалізують шляхом взаємодії слідчих з обізнаними особами, які набувають процесуального статусу спеціаліста або експерта під час проведення СРД. Ця взаємодія полягає в безпосередній практичній, методичній і технічній діяльності не підпорядкованих в адміністративному порядку суб'єктів для реалізації конкретних завдань розслідування. Безпосередня практична діяльність полягає в:

а) підготовці, організації та проведенні СРД;
б) виявленні, закріпленні, вилученні слідів злочину й інших матеріальних об'єктів, зразків для експертного дослідження, а в необхідних випадках – їх огляді та попередньому дослідженні; методична – передбачає розроблення та застосування науково-практичних прийомів і методів організації та проведення СРД, виявлення та роботи з об'єктами, які можуть стати доказами у справі. Технічна діяльність полягає у використанні науково-технічних засобів у процесі проведення СРД, виявленні, закріпленні, вилученні, огляді та дослідженні речових об'єктів [60].

Натомість І. В. Пиріг і Г. С. Бідняк зазначають, що процесуальними слід вважати такі форми, що безпосередньо передбачені законом, а саме:

- а) участь спеціаліста в кримінальному провадженні;
- б) проведення судових експертиз.

Непроцесуальними слід вважати спеціальні знання не за межами кримінального процесу, а ті, що безпосередньо не передбачені законом.

Такими формами є:

- а) відомчі розслідування, перевірки технічного стану;
- б) проведення досліджень об'єктів безпосередньо на місці події;
- в) консультаційно-довідкова допомога;
- г) надання технічної допомоги в підготовці технічних засобів, виконанні трудомістких робіт;
- д) використання допомоги обізнаних осіб під час проведення оперативно-розшукових заходів [73, с. 15].

Загалом ми поділяємо погляди І. В. Пирога та Г. С. Бідняка щодо форм використання спеціальних знань у кримінальному провадженні.

У контексті використання спеціальних знань під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у місцях тимчасової ізоляції, слід передусім зазначити про таку процесуальну форму, як призначення судових експертиз.

Під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у місцях тимчасової ізоляції, проводять судово-медичні [35, с. 120], психіатричні, дактилоскопічні, техніко-криміналістичні експертизи документів, судово-почеркознавчі, трасологічні [109, с. 165] й інші експертизи.

Матеріали результатів проведення НСРД, які здебільшого залучають під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених на території установ тимчасової ізоляції, має бути належно оцінено за допомогою компетентної особи зі спеціальними знаннями й викладено у вигляді висновку експерта.

З огляду на те, що в нашому дослідженні увагу зосереджено передусім на розслідуванні кримінальних правопорушень, вчинених у місцях тимчасової ізоляції, зокрема встановлення та поширення злочинного впливу (ч. 2 ст. 255-1 КК України), ми розглянемо особливості використання спеціальних знань саме в межах розслідування аналізованої категорії кримінальних правопорушень.

Згідно з нормами чинного законодавства, кримінальне правопорушення, передбачене ст. 255-1 КК України, тобто встановлення або поширення злочинного впливу, є особливо тяжким злочином, який вчиняють в установах тимчасової ізоляції або здійснюють контроль за його вчиненням з-поза меж таких установ. Розслідування таких злочинів потребує від працівників слідчо-оперативної групи та групи прокурорів спеціальних професійних знань, умінь і навичок, оскільки цей вид кримінального правопорушення вчиняють переважно в сукупності з іншими злочинами безпосередньо суб'єкти підвищеного злочинного впливу, які на момент готування та вчинення злочину здебільшого вже набули значного кримінального досвіду. Важливе значення має місце події, що знаходиться в режимній установі тимчасової ізоляції, де вхід/вихід сторонніх осіб контролює адміністрація установи, а тому ув'язнені, маючи змогу отримати важливу для них кримінальну інформацію від адміністрації установи, можуть ретельніше підготуватися до вчинення злочину. Оскільки основні доказові матеріали в процесуальній перспективі містяться переважно в процесуальних документах, на який поширюються вимоги процесуального закону, а саме в протоколах проведення СРД і НСРД, їх проведення уповноваженим органом (уповноваженими особами) на території місця тимчасової ізоляції без професійних знань, умінь і навичок послаблює ефективність збору доказового матеріалу та притягнення до кримінальної відповідальності суб'єктів підвищеного злочинного впливу.

Проведення контролю за вчиненням злочину зумовлює необхідність проведення аудіо-, відеоконтролю особи, інколи також і аудіо-, відеоконтролю місця, для одержання інформації про зміст спілкування. Оскільки без фіксації розмов особи, яка бере участь у проведенні контролю, та особи, щодо якої його здійснюють, доказова цінність контролю за вчиненням злочину буде мінімальною, зазначену НСРД без проведення аудіо-, відеоконтролю майже не проводять. Фактично, хоча рішення щодо проведення зазначених НСРД приймають різні суб'єкти, оформляють

різними протоколами, інформацію фіксують на різні носії інформації, подеколи із застосуванням різних технічних засобів, їх здійснюють в один проміжок часу, одні й ті самі учасники, тож по суті вони є різними формами фіксації однієї події. Аналогічно виконання спеціального завдання передбачає необхідність фіксації із застосуванням технічних пристроїв розмов та інших форм спілкування. Крім зазначеного, аудіо-, відеоконтроль місця хоча й не належить до НСРД, пов'язаних із втручанням у приватне спілкування, фактично передбачає одержання акустичної та іншої інформації, що за своїм змістом надає можливість одержати відомості про зміст розмов чи інших форм обміну інформацією, а отже, фактично є формою втручання в приватне спілкування [1].

Під час проведення досудового розслідування за кваліфікацією ст. 255-1, за зібраними під час проведення СРД (зокрема НСРД) доказами слідчий направляє постанову для проведення лінгвістичної експертизи. Важливим доказом є висновок експерта, який констатує об'єктивний зміст з позиції спеціальних знань [87] за результатами проведення лінгвістичної семантико-текстуальної експертизи письмового й усного мовлення в кримінальному провадженні.

Водночас з метою фіксації під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 255, 255-1, 255-3 КК України, слідство проводить НСРД, під час яких здійснюють фіксування розмов, що відбуваються між ув'язненими в місцях ізоляції, які долучають до матеріалів кримінального провадження та є основними доказами причетності певної особи (осіб) до зазначених кримінальних правопорушень. Такими доказами є матеріальні носії інформації (жорсткі диски з результатами оперативно-технічного заходу та DVD-R диски з відеозаписами процесу спілкування). У процесі досудового розслідування проводять огляд матеріальних носіїв інформації, за якого в протоколах огляду фіксують розмови, які, на думку сторони обвинувачення, мають доказове значення в

кримінальному провадженні та потребують подальшого аналізу відповідними спеціалістами.

Оскільки як об'єкт дослідження (усні тексти розмов, зафіксовані на електронних носіях інформації та викладені в текстовому відтворенні в протоколах за результатами проведення НСРД – аудіоконтроль особи, зняття інформації з електронних комунікаційних мереж), так і його предмет (фактичні дані про мовні особливості тексту, окремих слів, словосполучень) і завдання (встановлення об'єктивного змісту висловлювань окремих учасників спілкування, текстів розмов загалом) є об'єктом, предметом і завданням лінгвістичної семантико-текстуальної експертизи, слідчий з метою експертного підтвердження фактів встановлення та поширення злочинного впливу в певній установі тимчасової ізоляції та за її межами, а також авторитету певної особи, її статусу, лідерських рис призначає судову лінгвістичну семантико-текстуальну експертизу мовлення.

Проведення судової експертизи, зокрема судової лінгвістичної семантико-текстуальної експертизи, під час розслідування злочинів регламентоване Законом України «Про судову експертизу», КПК України, постановою Пленуму Верховного Суду України «Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах», Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз Міністерства юстиції України. Згідно з ч. 2 ст. 84 КПК України, висновок експерта є процесуальним джерелом доказів.

Відповідно до ст. 101 КПК України, висновок експерта – це докладний опис проведених експертом досліджень і зроблені за їх результатами висновки, обґрунтовані відповіді на запитання, поставлені особою, яка залучила експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи. У цьому контексті слід зазначити, що як джерело доказів висновок експерта містить сукупність фактичних даних, встановлених унаслідок дослідження матеріальних об'єктів особою, обізнаною в певній галузі науки, техніки, або інших спеціальних знань і з використанням цих знань, а також відомостей, зібраних/наявних у матеріалах кримінального

провадження, а перебіг і результати дослідження фіксують у висновку з дотриманням відповідного процесуального порядку.

Отже, підставою для проведення лінгвістичної експертизи є постанова слідчого про її призначення, а для її проведення в розпорядження експерта надають зафіксовані на відповідних носіях інформації записи розмов і протоколи огляду з текстовими відтвореннями (стенограмами) їх змісту.

Розпочинаючи роботу над матеріалами, експерт-лінгвіст встановлює, чи придатні вони для проведення експертизи, зокрема, чи дозволяє якість записів проаналізувати зміст розмов, ситуацію їх реалізації та смислову спрямованість, встановити послідовність реалізації реплік та учасників спілкування, які їх продукують, а також проводить порівняльний аналіз змісту розмов, зафіксованих у записах, з їх текстовим відтворенням, викладеним у протоколі огляду, для подальшого коректного його використання під час проведення експертизи.

З огляду на те, що притягнення до кримінальної відповідальності учасників злочинних організацій та спільнот неможливе без визнання їх суб'єктами злочину, визначеними ст. 255, а суб'єктом злочину, на підставі аналізу примітки 1 до ст. 255 КК України, є особа, яка здійснює злочинний вплив (особа, яка завдяки авторитету, іншим особистим рисам чи можливостям сприяє, спонукає, координує або здійснює інший вплив на злочинну діяльність, організовує або безпосередньо здійснює розподіл коштів, майна чи інших активів (доходів від них), спрямованих на забезпечення такої діяльності), а також, відповідно до примітки 2 до ст. 255 КК України, особа, яка перебуває у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу, зокрема у статусі «вора в законі» (особа, яка завдяки авторитету, іншим особистим рисам чи можливостям здійснює злочинний вплив і координує злочинну діяльність інших осіб, які здійснюють злочинний вплив), й особи, які в неформальній стратифікаційній системі кримінального середовища, зокрема й у місцях позбавлення волі, посідають становище «смотрящого», «положенця», «кримінального авторитета», слідчий на

вирішення лінгвістичної семантико-текстуальної експертизи ставить питання такого змісту:

– чи містяться у висловлюваннях певної особи (зазначають прізвище, ім'я, по батькові особи, щодо якої проводять відповідні слідчі дії), які зафіксовані в процесі проведення оперативно-технічних засобів (ОТЗ) відповідно до протоколу додаткового огляду (жорсткого диска з результатами ОТЗ і DVD+R диска з відеозаписом з певної установи відбування покарань), ознаки вказівок, вимог, наказів, розпоряджень чи переконань до вчинення будь-яких дій, або на підтвердження злочинного статусу останнього як особи, яка поширює злочинний вплив у певній установі відбування покарань (зазначають конкретну установу або місце перебування), якщо так, то які саме мовні засоби засвідчують це;

– чи містяться в розмовах, які зафіксовані в процесі проведення ОТЗ, відповідно до протоколу додаткового огляду (жорсткого диска з результатами ОТЗ і DVD+R диска з відеозаписом з певної установи відбування покарань), висловлювання, які вказують на ознаки отримання від певної особи (зазначають прізвище, ім'я, по батькові особи, щодо якої проводять відповідні слідчі дії), вимог, наказів, розпоряджень чи переконань до вчинення будь-яких дій, або висловлювання, які підтверджують злочинний статус останнього як особи, яка поширює злочинний вплив у певній установі відбування покарань (зазначають конкретну установу або місце перебування);

– чи впливає зі змісту розмов, що зафіксовані в процесі проведення ОТЗ, відповідно до протоколу додаткового огляду (жорсткого диска з результатами ОТЗ і DVD+R диска з відеозаписом з певної установи відбування покарань), що певна особа (зазначають прізвище, ім'я, по батькові особи, щодо якої проводять відповідні слідчі дії) користується певним статусом у злочинному середовищі та що вона є особою, яка поширює злочинний вплив (тобто сприяє, спонукає, координує або здійснює інший вплив на злочинну діяльність, організовує або безпосередньо здійснює

розподіл коштів, майна тощо) в певній установі відбування покарань (зазначають конкретну установу або місце перебування) і координує злочинну діяльність інших осіб;

– чи мають висловлювання певної особи (зазначають прізвище, ім'я, по батькові особи, щодо якої проводять відповідні слідчі дії), а також висловлювання інших осіб з приводу цієї особи, зафіксовані в процесі проведення ОТЗ, характер лідерства щодо певної особи [87].

У процесі лінгвістичного дослідження з метою надання відповіді на поставлені запитання експерт застосовує загальнонаукові та спеціально-лінгвістичні методи лінгвостилістичного, дискурсивного й інтент-аналізу, формально-граматичного, лексико-семантичного, структурно-системного та прагматичного аналізу (зокрема аналіз типів мовних актів й оцінювання потенційної ефективності комунікації), когнітивного аналізу (аналіз когнітивних операцій та логічних процедур), риторичного аналізу (аналіз структур аргументації), аналізу лінгвістичних засобів сугестії, аналізу комунікації в контексті теорії мовної діяльності, а також метод семантико-криміналістичного розпізнання (встановлення) об'єктивного змісту мовленнєвого повідомлення тощо.

Для розуміння того, у чому полягає злочинний вплив, і з метою подальшого співвіднесення прагматичного змісту цього поняття зі змістом наданого для проведення експертизи матеріалу розмов експерт, посилаючись на певні юридичні джерела, у дослідній частині висновку дає визначення цього поняття, а також понять «суб'єкт злочинного впливу» та «суб'єкт підвищеного злочинного впливу». Водночас у своєму дослідженні експерт безпосередньо зазначає про те, що всю юридичну термінологію, яку використано в тексті висновку експертизи, він розглядає в межах виключно лінгвістичних видів аналізу, а висновки складають виключно із застосуванням загальнонаукових і спеціально-лінгвістичних методів аналізу, а тому потребує подальшого юридичного оцінювання.

До суб'єктів злочинного впливу, згідно із Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою», належать особи, які в місцях позбавлення волі та за їх межами мають становище «смотрящого», «положенця», «кримінального авторитета», а до суб'єктів підвищеного злочинного впливу – «вори в законі». Крім того, аналізуючи поняття, на яких ґрунтуватиметься подальше дослідження, експерт, посилаючись на цей Закон, вказує на визначену ним криміналізацію окремих видів діянь, які, хоча не є адміністративно чи кримінально караними, але фактично забезпечують функціонування ключових елементів інфраструктури злочинності та лідерів кримінального середовища. До таких інфраструктурних елементів, відповідно до змісту Закону, належать:

а) формування стійкого економічного підґрунтя для злочинної діяльності – «общака», кошти з якого використовують для організації вчинення злочинів, підтримки лідерів й активних учасників злочинних угруповань у місцях позбавлення волі, встановлення корупційних зв'язків із працівниками правоохоронних органів, місць позбавлення волі, а також встановлення та підтримання кримінального контролю за окремими місцями позбавлення волі;

б) система тіньового правосуддя та вирішення конфліктів, зокрема суб'єктами підвищеного злочинного впливу – «ворами в законі»;

в) система управління злочинним середовищем і формування кримінальної еліти – злочинні зібрання – «сходки».

Ґрунтуючи дослідження на окреслених вище ключових поняттях і термінах, а також з огляду на зміст поставлених питань і застосовуючи зазначені вище методи, експерт встановлює об'єктивний зміст наданих на експертизу розмов і співвідносить його з прагматичним змістом понять «злочинне середовище», «суб'єкт злочинного впливу» та «суб'єкт підвищеного злочинного впливу», злочинний статус «смотрящого», «положенця», «кримінального авторитета», «вора в законі» тощо.

Слід зазначити, що переважна більшість понять, які використовують для номінації осіб, що в неформальній стратифікаційній системі кримінального середовища мають певне становище («вор в законі», «смотрящий», «положенець», «ответчик» та ін.), є русизмами і належать до жаргонної та оцінної лексики. У цьому полягає змістова проблема, оскільки використання такої лексики порушує вимогу офіційного стилю і не дає змоги, лише з огляду на їх семантичне наповнення, однозначно тлумачити зміст розмов і надавати категоричну відповідь на поставлені запитання. Крім того, назви «пацани», «бродяги», «босота», «блатниє», які також є назвами з найвищої тюремної касті, якою керують «вори в законі», номінації представників нижчих каст («мужики», «козли», «гуси», «чорти») є компонентами мови кримінального аргю та мають виражений оцінний характер. Тому експерт-лінгвіст, використовуючи для тлумачення змісту спеціальні лексикографічні джерела (словники жаргонної лексики) і встановлюючи наявність в особи певного злочинного статусу та здійснення нею злочинного впливу, керується не лише використаними для її найменування жаргонізмами, що характеризують її як особу, яка має певний статус у злочинному середовищі, а також жаргонізмами, використаними для найменування предметів, ознак, ситуацій та дій, що пов'язані зі злочинною діяльністю, їх тлумаченнями, а також іншими лінгвістичними ознаками, які відображено в досліджуваному мовленнєвому матеріалі, а саме:

- наявністю висловлювань, зміст яких вказує на надання певною особою вказівок, вимог, наказів, розпоряджень чи переконань до вчинення будь-яких дій, що підтверджують злочинний статус останньої як особи, яка поширює злочинний вплив у певній установі відбування покарань;

- наявністю висловлювань, зміст яких вказує на здійснення певною особою контролю за виконанням продукуваних нею вказівок і розпоряджень, а також на готовність інших учасників спілкування їх виконувати;

- наявністю висловлювань, зміст яких вказує на участь певної особи в збиранні та розподілі грошових коштів й інших матеріальних благ (цигарок,

наркотиків, чаю тощо), тобто на участь у формуванні стійкого економічного підґрунтя для злочинної діяльності – «общака»;

– наявністю висловлювань, зміст яких вказує на виконання певною особою провідної ролі у вирішенні проблемних питань, що постають у злочинному середовищі місця позбавлення волі або за його межами, тобто на участь у системі управління злочинним середовищем і формуванні кримінальної еліти – злочинних зібраннях – «сходках»;

– наявністю висловлювань, зміст яких вказує на знайомство та спілкування з іншими авторитетними представниками злочинного середовища.

На підставі аналізу об'єктивного змісту досліджуваних розмов і семантики використаних у них змістоутворювальних жаргонних компонентів експерт може дійти висновку про те, чи містяться в мовленні певної особи, щодо якої поставлено питання в постанові слідчого, висловлювання, виражені у формі категоричного спонукання (настанов і вказівок) й адресовані іншим учасникам спілкування щодо здійснення ними певної діяльності, пов'язаної з перебуванням у місці тимчасової ізоляції, та висловлювання, зміст яких вказує на надання ним таких настанов і вказівок, а також висловлювання, які характеризують його як особу, що має високий злочинний статус, порівняно з іншими учасниками спілкування, і прирівнює себе до особи, яка в неформальній стратифікаційній системі кримінального середовища має певне становище («вор в законі», «смотрящий», «положенець», «ответчик» тощо).

Крім того, встановлюють наявність висловлювань, зміст яких безпосередньо вказує на вищий соціально-рольовий статус певної особи, порівняно з іншими учасниками спілкування, зокрема на те, що вона має вплив на ситуації, які складаються в злочинному середовищі певної установи виконання покарань, що характеризує її як особу, що має вище становище в злочинній ієрархії певного злочинного середовища. На наявність у мовленні такої особи висловлювань, які мають характер лідерства щодо інших осіб, що

беруть участь у розмовах і підкреслюють його вищий злочинний статус, порівняно з ними, вказує реалізація в його мовленні таких диференційних імперативних висловлювань, як «волевиявлення» і «повинність/необхідність» щодо виконання названих ним дій, їх категоричний зміст, а також вербально виражена готовність інших учасників розмов виконувати адресовані їм вказівки й настанови.

Наявність у досліджуваних розмовах зазначених лінгвістичних ознак, а також наявність у мовленні як особи, яка цікавить слідство, так й інших учасників розмов висловлювань, у яких як ця особа, так й інші мовці підтверджують її статус як особи, що здійснює та поширює певний вплив на інших осіб, що є представниками злочинного середовища певної установи виконання покарань і задіяні в процесах, які вона координує або на які впливає, а також наявність висловлювань, зміст яких безпосередньо вказує на те, що певна особа відповідно до свого статусу може контактувати з іншими представниками злочинного середовища та має вплив на вирішення проблемних питань щодо осіб, яких утримують у місці позбавлення волі, приймає певні рішення та бере активну участь у вирішенні їхньої подальшої долі, дає експерту підстави стверджувати, що на лінгвістичному рівні в досліджуваних розмовах містяться ознаки, які в сукупності засвідчують, що ця особа має певний статус у злочинному середовищі, здійснює контроль за подіями та ситуаціями, які в ньому відбуваються, організовує та безпосередньо здійснює розподіл коштів і певного майна (цигарок, чаю, наркотичних речовин) серед ув'язнених та/або разом з іншими суб'єктами злочинного впливу бере участь у тіньовій системі здійснення правосуддя та вирішення конфліктів, координуючи діяльність інших осіб, які є представниками цього середовища.

Зауважимо, що доступ до методики проведення лінгвістичної семантико-текстуальної експертизи обмежений, оскільки відповідно до пп. 1.2.1 п. 1.2 Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, п. 2.1 глави 2 розділу I Науково-методичних

рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 року № 53/5, визначено, що лінгвістична експертиза, яку поділяють на авторознавчу експертизу письмового мовлення та семантико-текстуальну експертизу письмового й усного мовлення, належить до криміналістичного виду експертизи.

Згідно з пунктом 1 Переліку відомостей, що становлять службову інформацію в Міністерстві юстиції України, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 14 квітня 2017 року № 1277/5 (з подальшими змінами), методики, методичні посібники та рекомендації для експертів з криміналістичних видів експертиз є службовою інформацією [88].

Отже, у висновку цього виду експертизи, на нашу думку, має бути зафіксовано інформацію такого змісту: висловлювання особи, що має статус особи підвищеного злочинного впливу, виражені у формі вказівок і настанов, адресованих іншим учасникам спілкування, а в мовленні інших осіб – висловлювання, зміст яких підтверджує її статус як особи підвищеного злочинного впливу, що здійснює вплив на інших осіб – представників злочинного середовища, задіяних у процесах, які особа підвищеного злочинного впливу координує чи на які впливає. Для реалізації таких висловлювань особа підвищеного злочинного впливу використовує наказові конструкції та категоричні твердження, що вимагають беззастережного підпорядкування у виконанні вказівок.

Використання спеціальних знань відбувається шляхом проведення судових експертиз з метою дослідження протоколів негласних слідчих (розшукових) дій та аналізу їх змісту на предмет встановлення та поширення злочинного впливу. Підставою для проведення такого виду судових експертиз є рішення слідчого чи прокурора.

Аналізуючи слідчу та судову практику щодо розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 255-1 КК України (встановлення та поширення злочинного впливу), зауважимо, що

призначення та проведення в кримінальному провадженні лінгвістичної семантико-текстуальної експертизи дає змогу здобути органам досудового розслідування основний доказ, який підтверджує факт встановлення та поширення злочинного впливу. Непоодинокі випадки, коли слідчі та прокурори під час досудового розслідування ігнорують і не призначають лінгвістичну семантико-текстуальну експертизу за матеріалами НСРД. Це вкрай негативно позначається на процесі доказування та подальший судовий розгляд по суті справи [142; 144; 145; 146; 153; 155]

На наше переконання, таку експертизу мають призначати в кожному кримінальному провадженні, яке розслідують у зв'язку із вчиненням кримінального правопорушення, передбаченого ст. 255-1 КК України (встановлення та поширення злочинного впливу), зокрема в місцях тимчасової ізоляції.

Висновки до розділу 3

У контексті аналізу практики взаємодії слідчих підрозділів і працівників Державної кримінально-виконавчої служби можна дійти висновку, що співпраця між різними правоохоронними органами є обмеженою, це пов'язано передусім з браком сучасних спільних відомчих наказів про взаємодію, адже чинні нормативно-правові акти ґрунтуються ще на положеннях КПК України 1960 року.

У зв'язку з тим, що взаємодія між працівниками Державної кримінально-виконавчої служби України й іншими правоохоронними органами (Національною поліцією, СБУ тощо) не регламентована на належному рівні міжвідомчими нормативно-правовими актами, виникають колізії в трактуванні та застосуванні чинних нормативно-правових актів під час проведення як досудового розслідування, так й оперативно-розшукових заходів і НСРД.

По-перше, не цілком визначений правовий статус працівників Державної кримінально-виконавчої служби в кримінальному провадженні призводить до того, що слідчі не мають можливості дати доручення в порядку ст. 40 КПК України безпосередньо працівникам Державної кримінально-виконавчої служби України.

По-друге, працівники цієї служби не мають можливості самостійно проводити оперативні-розшукові заходи, а лише спільно з працівниками Національної поліції України, а саме працівниками Департаменту стратегічних розслідувань Національної поліції України чи його територіальних підрозділів. Водночас працівники цього Департаменту не мають можливості самостійно проводити оперативно-розшукові заходи на території установ тимчасової ізоляції.

На підставі викладеного доходимо висновку, що потреба в прийнятті спільного наказу Державної кримінально-виконавчої служби України, Національної поліції, Служби безпеки України й інших правоохоронних служб справді є нагальною.

Для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання. Наявність статусу суб'єкта підвищеного злочинного впливу, зокрема особи, що має статус «вора в законі», визначають на підставі висновку лінгвістичної семантико-текстуальної експертизи письмового й усного мовлення за зібраними матеріалами кримінального провадження (протоколами СРД і НСРД).

Крім того, за допомогою такого висновку експертизи встановлюють наявність висловлювань, зміст яких безпосередньо вказує на вищий соціально-рольовий статус певної особи, порівняно з іншими учасниками спілкування, зокрема на те, що вона має вплив на ситуації, які складаються в злочинному середовищі певної установи виконання покарань, що характеризує її як особу, що має вище становище в злочинній ієрархії певного злочинного середовища. Маркерами є використання в мовленні такої особи висловлювань, які мають характер лідерства щодо інших осіб, що

беруть участь у розмовах і засвідчують її вищий злочинний статус, зокрема таких диференційних імперативних висловлювань, як «волевиявлення» і «повинність/необхідність» щодо виконання названих нею дій, їх категоричний зміст, а також вербально виражена готовність інших учасників розмов виконувати адресовані їм вказівки й настанови.

Наявність у досліджуваних розмовах зазначених лінгвістичних ознак, а також у мовленні як особи, яка цікавить слідство, так й інших учасників розмов висловлювань, у яких ця особа й інші мовці підтверджують її статус як особи, що здійснює та поширює певний вплив на інших осіб, що є представниками злочинного середовища певної установи виконання покарань і задіяні в процесах, які вона координує або на які впливає, а також наявність висловлювань, зміст яких безпосередньо засвідчує, що певна особа відповідно до свого статусу може контактувати з іншими представниками злочинного середовища та має вплив на вирішення проблемних питань щодо осіб, яких утримують у місці позбавлення волі, приймає певні рішення та бере активну участь у вирішенні їхньої подальшої долі, дає експерту підстави стверджувати, що на лінгвістичному рівні в досліджуваних розмовах містяться ознаки, які в сукупності засвідчують, що ця особа має певний статус у злочинному середовищі, здійснює контроль за подіями та ситуаціями, які в ньому відбуваються, організовує та безпосередньо здійснює розподіл коштів і певного майна (цигарок, чаю, наркотичних речовин) серед ув'язнених та/або разом з іншими суб'єктами злочинного впливу бере участь у тіньовій системі здійснення правосуддя та вирішення конфліктів, координуючи діяльність інших осіб, які є представниками цього середовища.

У висновку цього виду експертизи, на нашу думку, має бути зафіксовано інформацію такого змісту: висловлювання особи, що має статус особи підвищеного злочинного впливу, виражені у формі вказівок і настанов, адресованих іншим учасникам спілкування, а в мовленні інших осіб – висловлювання, зміст яких підтверджує її статус як особи підвищеного злочинного впливу, що здійснює вплив на інших осіб – представників

злочинного середовища, задіяних у процесах, які особа підвищеного злочинного впливу координує чи на які впливає. Для реалізації таких висловлювань особа підвищеного злочинного впливу використовує наказові конструкції та категоричні твердження, що вимагають беззастережного підпорядкування у виконанні вказівок. Отже, використання спеціальних знань відбувається шляхом проведення судових експертиз з метою дослідження протоколів НСРД та аналізу їх змісту на предмет встановлення та поширення злочинного впливу. Підставою для проведення такого виду судових експертиз є рішення слідчого чи прокурора.

У межах аналізу слідчої та судової практики щодо розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 255-1 КК України (встановлення та поширення злочинного впливу), встановлено, що призначення та проведення в кримінальному провадженні лінгвістичної семантико-текстуальної експертизи дає змогу здобути органам досудового розслідування основний доказ, який підтверджує факт встановлення та поширення злочинного впливу. Непоодинокими є випадки, коли слідчі та прокурори під час досудового розслідування ігнорують і не призначають лінгвістичну семантико-текстуальну експертизу за матеріалами НСРД. Це вкрай негативно позначається на процесі доказування та подальшому судовому розгляді по суті справи. Таку експертизу слід призначати в кожному кримінальному провадженні, яке розслідують у зв'язку із вчиненням кримінального правопорушення, передбаченого ст. 255-1 КК України (встановлення та поширення злочинного впливу), зокрема в місцях тимчасової ізоляції.

ВИСНОВКИ

1. У юридичній науці недостатньо дослідженою залишається проблематика кримінального процесуального врегулювання діяльності підрозділів досудового розслідування щодо проведення досудового розслідування кримінальних правопорушень у місцях тимчасової ізоляції. Труднощі, що постають у процесі здійснення кримінального провадження перед органами, які проводять досудове розслідування, здебільшого пов'язані з режимністю установ тимчасової ізоляції, що ускладнює не лише допуск окремої категорії осіб з підрозділів, які проводять досудове розслідування та оперативно-розшукову діяльність, а й експертно-дослідну діяльність, що передбачає часово-просторові обмеження.

У зв'язку з нетривалим проміжком часу, що минув після встановлення кримінальної відповідальності за поширення злочинного впливу (ст. 255-1 КК України), зокрема щодо осіб підвищеного злочинного впливу й осіб, що перебувають у статусі «вора в законі», слід констатувати, що нині ще не сформовано належного теоретичного підґрунтя для узагальнення та усунення прогалин у законодавстві щодо застосування новел КК України, не напрацьовано достатньої слідчої та судової практики.

Дискусія між сторонами захисту й обвинувачення щодо наявності чи відсутності статусу в суб'єкта підвищеного злочинного впливу, зокрема статусу «вора в законі», засвідчує, що цей статус неможливо підтвердити офіційними документами, на чому у своїх процесуальних документах (клопотаннях, заявах) акцентує сторона захисту, яка зазначає про відсутність такої категорії осіб, що наділені статусом «вора в законі». У зв'язку із цим сторона обвинувачення в процесі розслідування кримінального провадження зобов'язана підтвердити наявність злочинного статусу в процесуальних документах або процесуально спростувати, що особа має злочинний статус особи підвищеного злочинного впливу, і на цій підставі за погодженням із процесуальним керівником закрити кримінальне провадження.

2. Складнощі, що постають під час здійснення кримінального провадження перед органами, які проводять досудове розслідування в місцях тимчасової ізоляції, передусім пов'язані з недосконалістю положень КПК України, застарілими положеннями спільних відомчих нормативно-правових актів, які регламентують взаємодію органів досудового розслідування та працівників Державної кримінально-виконавчої служби України.

Обґрунтовано, що кримінально-процесуальний закон України чітко не регламентує порядок проведення огляду місця події в місцях ізоляції, що потребує від слідчого належної підготовки, використання аудіо/відеозаписувальних пристроїв, усвідомлення алгоритму дій, кола учасників слідчих (розшукових) дій та розуміння функціонування режиму в місцях несвободи, оскільки це важливо для пошуку й залучення понять, інших учасників таких процесуальних дій, зокрема для проведення огляду місця події.

Констатовано, що одним із ключових і закономірних етапів процесу реформування кримінального законодавства стало прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою» від 4 червня 2020 року № 671-ІХ. Зокрема, цим законодавчим актом доповнено розділ ІХ КК України ст. 255, 255-1, 255-2, 255-3. Новели законодавства спричинили складнощі процесуального застосування введених у нормативний обіг понять, у зв'язку з чим постала необхідність теоретичного аналізу окресленої проблематики.

Доведено, що діяльність суб'єкта підвищеного злочинного впливу, зокрема «вора в законі», «смотрящого» і «положенця», супроводжується сукупністю вчинених кримінальних правопорушень, тому слідчим і прокурорам під час досудового розслідування необхідно мати ґрунтовні вміння та навички з розслідування різних категорій кримінальних правопорушень, а також щодо застосування всього комплексу СРД і НСРД,

оскільки такі суб'єкти обізнані щодо методів роботи органів досудового розслідування й можуть активно застосовувати заходи протидії та впливати на потерпілих і свідків.

Констатовано, що простежується дискусія між стороною захисту й обвинувачення щодо наявності чи відсутності статусу в суб'єкта підвищеного злочинного впливу, зокрема статусу «вора в законі», оскільки сторона захисту вважає, що статус неможливо підтвердити офіційними документами, на чому у своїх процесуальних документах (клопотаннях, заявах) акцентує сторона захисту, яка зазначає про відсутність такої категорії осіб, що наділені статусом «вора в законі». У зв'язку із цим сторона обвинувачення в процесі розслідування кримінального провадження зобов'язана підтвердити наявність злочинного статусу в процесуальних документах або процесуально спростувати, що особа має злочинний статус особи підвищеного злочинного впливу, й на цій підставі за погодженням із процесуальним керівником закрити кримінальне провадження.

3. Розглянувши рішення ЄСПЛ за скаргами країн – учасниць Конвенції щодо порушень у місцях тимчасової ізоляції під час розслідування кримінальних правопорушень, встановлено, що більшість випадків є наслідком грубого порушення кримінальних процесуальних норм працівниками органів державної влади з відповідними повноваженнями (невідкриття/несвоєчасне відкриття кримінального провадження, протиправне утримання в місці тимчасової ізоляції, недопущення користування правовою допомогою тощо); кожне рішення хоча й індивідуальне стосовно кожної окремої скарги, однак опосередковано впливає на національне законодавство країни, має декларативний характер і у виняткових випадках зобов'язує уряд країни-порушника відшкодувати завдану майнову шкоду скаржнику та не відмінює вже прийнятих щодо останнього рішень органів державної влади, які негативно позначилися на ньому.

На підставі узагальнення рішень ЄСПЛ сформульовано висновок, що інформація про приватне життя особи, навіть якщо ця особа перебуває в місцях ізоляції, отримана в порядку, визначеному положеннями КПК України, може бути використана виключно для виконання завдань кримінального судочинства. Факт втручання в приватне життя (приватність) людини є порушенням людської гідності, незалежності та цілісності особи. Тому органам досудового розслідування слід чітко дотримуватися під час здійснення кримінально-процесуальної діяльності балансу між інтересами особи, суспільства й держави, а також кожне процесуальне рішення та дії оформлювати належно, оскільки порушення кримінально-процесуальної форми не лише тягне за собою втрату доказів, а й може призвести до негативних наслідків у зв'язку з розголошенням відомостей щодо приватного та особистого життя особи.

Аналіз змісту положень законодавства України, що регламентує порядок досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у місцях тимчасової ізоляції, дає підстави для висновку, що порядок проведення огляду місця події в місцях ізоляції чітко не регламентовано, це потребує від слідчого належної підготовки, використання аудіо/відеозаписувальних пристроїв, усвідомлення алгоритму дій, кола учасників СРД і наявного режиму в місцях несвободи для пошуку та залучення понятих, інших обов'язкових учасників СРД, зокрема огляду місця події.

Доведено, що національним судам України під час розгляду справ щодо поширення або встановлення злочинного впливу (ст. 255-1 КК України) варто в обґрунтуванні своєї позиції в процесі посилатися на положення рішення ЄСПЛ у справі «Ашлабра проти Грузії» (справа № 45554/08) від 15 липня 2014 року, у якому Суд оперує такими категоріями, як «злодій в законі» і «злодійський світ».

4. Порядок проведення огляду місця події в місцях тимчасової ізоляції чітко не регламентовано, що потребує від слідчого належної

підготовки й усвідомлення алгоритму дій під час використання аудіо/відеозаписувальних пристроїв, кола учасників слідчої дії та наявного режиму в місцях несвободи для пошуку та залучення понятих, інших обов'язкових учасників СРД, зокрема огляду місця події. Інформація про приватне життя особи, навіть якщо ця особа перебуває в місцях ізоляції, отримана в порядку, визначеному положеннями КПК України, може бути використана виключно для виконання завдань кримінального судочинства.

Огляд місця події в місцях тимчасової ізоляції є найбільш інформативною СРД, його проводять з метою виявлення слідів злочину, предметів, які надалі можуть стати речовими доказами. Від якості проведення цієї СРД залежить початок формування доказової бази для інкримінування особі вчинення злочину, передбаченого ч. 2 ст. 255-1 КК України (встановлення та поширення злочинного впливу).

Доведено, що фактичні дані, на основі яких приймають рішення про проведення обшуку, слідчий отримує передусім із процесуальних джерел шляхом проведення СРД і НСРД. Водночас не можна ігнорувати й орієнтуючу інформацію, одержану внаслідок проведення оперативно-розшукових заходів. Отримані відомості слід зіставити з матеріалами кримінального провадження: якщо вони підтверджуються іншими відомостями, тоді в цьому місці обов'язково потрібно проводити обшук.

5. На сучасному етапі становлення кримінального процесуального законодавства України не закріплено процесуальний порядок проведення такої СРД, як допит, щодо учасників кримінального процесу, які перебувають у місцях тимчасової ізоляції. Проведення однієї з найскладніших СРД потребує сконцентрованості слідчого, ґрунтовних знань із психології, досконалого володіння процесуальним порядком допиту, а також тактико-криміналістичними прийомами допиту.

Особливість проведення допиту в межах ст. 255-1 КК України, а саме стосовно злочинів, що вчинені повторно або в ІТТ, СІЗО чи установах виконання покарань, полягає в тому, що слідчий/прокурор мають визначити

місце проведення допиту зі свідком/підозрюваним і подальше їх утримання в місці тимчасової ізоляції, щоб унеможливити вплив з боку підозрюваного/обвинуваченого.

У контексті розгляду питання запровадження «процесуального інтерв'ю» як альтернативи проведення такої СРД, як допит, зауважено, що переважна більшість осіб, які є суб'єктом підвищеного злочинного впливу, взагалі не дають показань на стадії досудового розслідування. «Вори в законі» за злочинськими «законами» категорично відмовляються свідчити, оскільки надання показань у злочинному світі сприймають як співпрацю з органами досудового розслідування, що є неприйнятним. Проте є винятки з правил, тому обґрунтовано, що застосування такого інноваційного інструмента під час отримання показань від підозрюваного/обвинуваченого сприятиме підвищенню ефективності розслідування зазначеної категорії кримінальних правопорушень.

Аргументовано, що прагнення до модернізації кримінального процесу, усебічної електронної уніфікації місць тимчасової ізоляції безпосередньо позначається на проведенні СРД на території установ тимчасової ізоляції та загалом, однак таке запровадження потребує додаткових досліджень. Не викликає сумніву необхідність оптимізації порядку доступу слідчих, прокурорів та інших учасників кримінального процесу до місць тимчасової ізоляції. Водночас слід не тільки спростити порядок здійснення допиту учасників кримінального провадження, а й забезпечити їх безпеку та безпеку осіб, які здійснюють досудове розслідування на території установ тимчасової ізоляції.

Констатовано, що потребує вирішення питання невідкладного допуску до участі в кримінальному провадженні та надання доступу до території установ тимчасової ізоляції захисника (адвоката). Під час проведення такої СРД, як допит, слідчий, прокурор зобов'язані забезпечити гарантовану правову допомогу підозрюваному або обвинуваченому, яку надає виключно

захисник (адвокат). У висновках має бути викладено результати, а не опис проведеного дослідження.

6. Негласні слідчі (розшукові) дії є важливим різновидом СРД, які проводять, зокрема, у межах досудового розслідування кримінальних правопорушень, учинених у місцях тимчасової ізоляції. Специфіка проведення НСРД в окреслених умовах пов'язана з тим, що чинне законодавство не містить закріпленого процесуального порядку їх здійснення на території місць тимчасової ізоляції, який відповідав би вимогам положень КПК України щодо проведення досудового розслідування (зокрема стосовно дотримання принципів верховенства права, законності, рівності перед законом і судом тощо) та не створював бюрократичні перепони органам досудового розслідування під час виконання покладених на них повноважень.

Акцентовано увагу на ст. 267 «Обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи». Зокрема, у ч. 3 цієї статті визначено, що приміщення, спеціально призначені для утримання осіб, права яких обмежені відповідно до закону (приміщення з примусового утримання осіб у зв'язку з відбуттям покарання, затриманням, взяттям під варту тощо), мають статус публічно доступних. У зв'язку із цим під час проведення НСРД у межах ч. 2 ст. 255-1 КК України слідчий/прокурор зобов'язані зазначити, що НСРД проводять у приміщеннях, які мають статус публічно доступних, тобто відповідно до ст. 267 КПК України йдеться про обстеження іншого володіння особи.

Специфіка проведення НСРД відповідно до глави 21 КПК України, зокрема в межах досудового розслідування за кримінальними правопорушеннями, передбаченими ст. 255-1 КК України, полягає в тому, що збирання доказів, згідно з нормами ст. 93 КПК України, здійснюють сторони кримінального провадження, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюють провадження. Факт вчинення кримінального правопорушення встановлюють на підставі заяви, повідомлення або рапорту, протоколів допиту

та зібраних додаткових доказів, отримання ухвали, після чого розпочинають проведення НСРД з метою збирання належних доказів вчинення кримінального правопорушення – поширення злочинного впливу на території місць тимчасової ізоляції вищим суб'єктом злочинної ієрархії – «вором у законі», який пройшов процедуру ініціації (був «коронований»), а саме шляхом виконання взятих на себе злочинних функцій, під час перебування в ІТТ, СІЗО чи установах виконання покарань.

Тож видається обґрунтованим, що результати НСРД є ключовим процесуальним джерелом доказів, без якого неможливо отримати вкрай важливу інформацію, що надалі може отримати процесуальний статус, – встановити факт приналежності особи, що займає найвище становище в злочинній ієрархії, до «ворів у законі» або «смотрящих» у місцях тимчасової ізоляції. Щоб підтвердити статус особи підвищеного злочинного впливу, яка перебуває в ІТТ, СІЗО чи установі виконання покарань і вчиняє кримінальні правопорушення, слідчий після закінчення проведення НСРД направляє експерту постанову про призначення лінгвістичної семантико-текстуальної експертизи письмового й усного мовлення в кримінальному провадженні разом з протоколами (додатками) проведених НСРД з метою забезпечення доказової сили висновку експерта в межах проведення зазначеної експертизи.

7. Виконання завдань кримінального судочинства органами досудового розслідування актуалізує необхідність налагодження взаємодії між ними й іншими правоохоронними органами. Така взаємодія передбачає процесуальну та непроцесуальну форми. Вона може бути як внутрішня, так і зовнішня. Зовнішня процесуальна форма взаємодії між слідчими органів Національної поліції та іншими відомствами належно не врегульована, зокрема з працівниками Державної кримінально-виконавчої служби щодо розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у місцях тимчасової ізоляції.

Потреба в ефективній взаємодії між органами досудового розслідування та оперативними працівниками зумовлена насамперед тим, що

розслідування кримінальних правопорушень, вчинених представниками організованої злочинності, а саме суб'єктами підвищеного злочинного впливу в місцях тимчасової ізоляції, відбувається в умовах активної протидії розслідуванню та систематичного впливу на учасників кримінального процесу (потерпілих, свідків), а також осіб (підозрюваних), які виявили бажання співпрацювати з органами досудового розслідування та надають показання щодо інших членів організованої злочинності.

8. Для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання, наявність статусу суб'єкта підвищеного злочинного впливу, зокрема особи, що має статус «вора в законі». Поширення останніми злочинного впливу можна підтвердити за допомогою протоколів проведення НСРД, такими як аудіо-, відеоконтроль особи, аудіо-, відеоконтроль місця

Встановлено, що під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у місцях тимчасової ізоляції, слідчий використовує спеціальні знання переважно в процесуальній формі – під час призначення судових експертиз. Серед низки відповідних судових експертиз виокремлено висновок лінгвістичної семантико-текстуальної експертизи письмового й усного мовлення за зібраними матеріалами кримінального провадження (протоколами СРД і НСРД). За її допомогою з'ясовують питання щодо поширення злочинного впливу в установі тимчасової ізоляції, а також для підтвердження авторитету особи, яка перебуває в статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу, зокрема «вора в законі», її лідерських рис. Висновок лінгвістичної семантико-текстуальної експертизи в такому кримінальному провадженні є одним з основних джерел доказів, тож його використання під час доказування відіграє ключову роль.

9. Розслідування кримінальних правопорушень, вчинених особами, які позиціонують себе як суб'єкти підвищеного злочинного впливу, має низку особливостей, оскільки вони володіють знаннями щодо проведення СРД і НСРД. Зазначене дає змогу активно протидіяти органам досудового

розслідування шляхом знищення речей та предметів, які можуть надалі бути використані як речові докази в кримінальному провадженні, для впливу на учасників кримінального судочинства з метою відмови від дачі показань чи зміни раніше наданих свідчень, а також вжиття інших активних заходів протидії.

Доведено, що, перебуваючи в установі тимчасової ізоляції, особа, яка має статус особи підвищеного злочинного впливу, користується цим у злочинному середовищі та чинить злочинний вплив (сприяє, спонукає, координує протиправну діяльність, організовує та безпосередньо здійснює розподіл певних майнових благ). Лідерську позицію щодо інших осіб можуть засвідчити, зокрема, висловлювання особи підвищеного злочинного впливу. Тому призначення лінгвістичної семантико-текстуальної експертизи органами досудового розслідування під час розслідування кримінальних проваджень, передбачених ч. 2 ст. 255-1 КК України, надає можливість встановити й довести імперативний характер висловлювань та дій особи, яка має статус суб'єкта підвищеного злочинного впливу щодо інших осіб, які перебувають у місцях тимчасової ізоляції. Імперативний характер висловлювань виявляється через використання особою, яка має статус суб'єкта підвищеного злочинного впливу, спеціальних мовних прийомів і засобів «арго».

Обґрунтовано, що таку експертизу необхідно призначати в кожному кримінальному провадженні, яке розслідують у зв'язку із вчиненням кримінального правопорушення, передбаченого ст. 255-1 КК України (встановлення та поширення злочинного впливу), зокрема в місцях тимчасової ізоляції.

Для вдосконалення досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у місцях тимчасової ізоляції, видається доцільним:

– доповнити норми ст. 233 КПК України частиною 4 такого змісту: «у разі вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину покласти обов'язок адміністрації установ тимчасової ізоляції надати безперешкодний доступ

на територію незалежно від розпорядку дня та чинити дії для забезпечення діяльності органів досудового розслідування, прокурора»;

– доповнити ст. 224 КПК України ч. 8-1, яку викласти в такій редакції: «У ході проведення допиту на території установ тимчасової ізоляції (установи виконання покарань, територія ізолятора тимчасового тримання, ізолятора тимчасового тримання СБУ та слідчого ізолятора) адміністрація установи зобов'язана не перешкоджати діяльності слідчого (детектива), прокурора й адвоката, а також за нагальної потреби надати спеціально обладнаний кабінет для його проведення за допомогою процесуального інтерв'ювання»;

– внести зміни й доповнення до КПК України, пов'язані із запровадженням спеціального порядку розслідування кримінальних правопорушень, вчинених представниками організованої злочинності щодо встановлення та поширення злочинного впливу в місцях тимчасової ізоляції, зокрема особами, які перебувають у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабіков О. П., Бабікова О. С. Документи у кримінальному провадженні (теорія, практика застосування, зразки) : практич. посіб. Київ : Норма права, 2022. 374 с.
2. Багрій М. В., Луцик В. В. Процесуальні аспекти негласного отримання інформації: вітчизняний та зарубіжний досвід : монографія. Харків : Право, 2017. 376 с.
3. Бараннік Р. В. Право на свободу від самовикриття, викриття членів її сім'ї чи близьких родичів у кримінальному процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2008. 18 с.
4. Басиста І. В. Правові основи прийняття і виконання рішень слідчого на стадії досудового розслідування : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Запоріжжя, 2012. 40 с.
5. Батюк О. В. Взаємозв'язок криміналістичної техніки і тактики у процесі розслідування злочинів, вчинених у пенітенціарних установах. *Часопис Академії адвокатури України*. 2015. Т. 2. № 2 (27). URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/18911/1/Cha%20A%20A%20U_2015_8_2_2.pdf.
6. Батюк О. В. Провадження слідчих (розшукових) дій в пенітенціарних установах. *Часопис академії адвокатури України*. 2013. № 21. С. 1–7.
7. Батюк О. В., Климчук М. П. Використання інформації про особу засудженого під час розслідування злочинів, вчинених у місцях позбавлення волі. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2012. Вип. 2 (2). С. 150–164. (Серія «Юридична»). URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/2883/3/12bovmpv.pdf>.
8. Батюк О. В. Використання спеціальних знань при проведенні обшуку в процесі розслідування злочинів, вчинених в пенітенціарних установах. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*.

2014. Вип. 25. С. 232–236. (Серія «Право»). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2014_25_59.

9. Бахуринська О. Поняття «злочинна спільнота»: проблеми правового та кримінологічного визначення. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 1. С. 190–195. doi: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.1.34>.

10. Бережний О. І., Чубарь С. С. Втручання в приватне спілкування особи під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій: проблемні питання. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*. 2020. Т. 1. № 89. С. 45–53. URL: <https://journal.lduvs.lg.ua/index.php/journal/article/view/905>.

11. Богатирьов І. Г., Богатирьова О. І., Пузирьов М. С. Запобігання пенітенціарній злочинності в Україні : посібник / за заг. ред. О. М. Джужі. Київ : Дакор, 2014. 96 с.

12. Бодунова О. М., Макаренко К. М. Проблематика кримінальної відповідальності осіб, що віднесені до категорії «злочинців у законі». *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 1. С. 224–226. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2021/56.pdf.

13. Браверман С. О. Юридико-психологічні засади процесуального інтерв'ю у кримінальному провадженні щодо корупційних злочинців : дис. ... канд. юрид. наук : 19.00.06. Київ, 2020. 240 с. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/17888/1/dys_braverman_so.pdf.

14. В Україні вперше повідомили про підозру «вору в законі». URL: <https://www.ukrinform.ua/amp/rubric-society/3184698-v-ukraini-vperse-povidomili-pro-pidozru-zlodiu-v-zakoni.html>.

15. Велика українська кримінологічна енциклопедія : у 2 т. / [редкол.: В. В. Сокурєнко (голова), О. М. Бандурка (співголова) та ін.]. Харків : Факт, 2021. Т. 1 : А–Л. С. 210–211.

16. Венедіктов А. А., Венедіктова Ю. Є. Визначення судом допустимості доказів, одержаних під час проведення негласних слідчих

(розшукових) дій. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 5. С. 283–285. URL: http://www.lsej.org.ua/5_2019/69.pdf.

17. Весельський В. К. Концептуальні основи тактики слідчих дій (слідчий огляд, допит, призначення і проведення судових експертиз). *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2012. № 2. С. 151–158. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2012_2_20.

18. Весельський В. К., Пясковський В. В., Сербін М. М. Розслідування злочинів, вчинених засудженими у місцях позбавлення волі : навч. посіб. Київ : КНТ, 2008. 196 с.

19. Вирок Галицького районного суду м. Львова від 31 трав. 2022 р. Справа № 461/2581/22. Провадження № 1-кп/461/433/22. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/104539968>.

20. Вирок Хмельницького міськрайонного суду Вінницької області від 22 жовт. 2021 р. Справа № 149/2360/17. Провадження № 1-кп/149/2/21. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/100488426>.

21. Висновок Головного науково-експертного управління Верховної Ради України на проєкт Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою». URL. https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67506.

22. Вознюк А. А., Дудоров О. О., Чернявський С. С. Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені злочинною спільнотою (статті 255, 255-1, 255-2, 255-3, 256 Кримінального кодексу України) : наук.-практ. комент. Київ : Норма права, 2021. 130 с.

23. Городецька М. С. Кримінально-процесуальна компетенція слідчого органів внутрішніх справ : монографія / за ред. Л. М. Лобойка. Дніпропетровськ : Ліра-ЛТД, 2010. 231 с.

24. Гречанюк С. К. Організаційно-правові засади взаємодії кримінально-виконавчих установ з державними органами та недержавними організаціями : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2006. 22 с.

25. Гриньків О. О., Ляш А. О. Заходи забезпечення безпеки у кримінальному судочинстві : монографія. Тернопіль : Астон, 2012. 260 с.
26. Грібов М. Л., Сухачов О. О. Конспірація як система заходів забезпечення негласності кримінально-процесуальної та оперативно-розшукової діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів. *Вісник кримінального судочинства*. 2019. № 4. С. 33–44.
27. Гуцалюк М. В., Антонюк П. Є. Щодо сутності електронної (цифрової) інформації як джерела доказів у кримінальному провадженні. *Криміналістичний вісник*. 2021. № 33 (1). С. 37–49.
28. Диса О. В. Психологічні основи проведення процесуального інтерв'ю. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 13 берез. 2020 р.). Дніпро, 2020. С. 313–314. URL: <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/publish/oblko.pdf>.
29. Дрозд В. Г. Судова практика щодо допустимості доказів, отриманих у результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 9. С. 185–190. doi: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.9.32>.
30. Європейська конвенція з прав людини з поправками, внесеними відповідно до положень Протоколів № 11 та 14 з Протоколами № 1, 4, 6, 7, 12, 13 та 16. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_UKR.pdf.
31. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : міжнар. док. від 4 листоп. 1950 р. URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/the-european-convention-on-human-rights-and-its-protocols>.
32. Застосування практики ЄСПЛ в національній судовій практиці. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/ESPL_vebinar_30_04_2020.pdf.
33. Зелінський А. Ф. Кримінологія : навч. посіб. Харків : Рубікон, 2000. 240 с.
34. Калиновський О. В. Предмет відання детектива (слідчого) в кримінальному судочинстві України. *Часопис Київського університету*

права. 2016. № 4. С. 310–313. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkur_2016_4_72.

35. Калиновський О., Ткаченко С. Дотримання органами досудового розслідування права на недоторканість приватного життя (приватність). *Часопис Київського університету права*. 2020. № 2. С. 118–122.

36. Капліна О. В. Збирання доказів сторонами кримінального провадження. *Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні*: матеріали Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. (Одеса, 27 листоп. 2013 р.) Одеса, 2013. С. 223–229.

37. Кваша О. О., Гацелюк В. О., Перемот С. В. Проблеми внесення поняття злочинів в законі до Кримінального кодексу України. *Правова держава*. 2015. № 26. С. 366–376.

38. Коваленко Є. Г. Теорія доказів у кримінальному процесі України : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 632 с.

39. Коваль А. А. Історико-правовий аналіз розвитку законодавства про негласні слідчі (розшукові) дії. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 2. С. 205–209. URL: http://lsey.org.ua/2_2015/57.pdf.

40. Ковальчук С. О. Вчення про речові докази у кримінальному процесі: теоретико-правові та практичні основи : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2018. 626 с.

41. Колб О. Г., Охман О. В. Суб'єкти протидії розслідуванню злочинів, учинених в установах виконання покарань і слідчих ізоляторах України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 24–30. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aymvs_2013_1_7.

42. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : міжнар. док. від 4 листоп. 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004/ed20131002#Text.

43. Коновалова Г. В. Деякі питання тактики захисту в умовах проведення слідством негласних слідчих (розшукових) дій. *Вісник Академії адвокатури України*. 2015. № 3 (34). С. 83–87.

44. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
45. Котова В. В. Визначення поняття забезпечення безпеки осіб, які виконують спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи або злочинної організації. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2015. № 1 (52). С. 130–134.
46. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
47. Кримінальний процес : підручник / [Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц та ін.] ; за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків : Право, 2013. 823 с.
48. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n2503>.
49. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10. № 11–12. № 13. Ст. 88.
50. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / відп. ред. С. В. Ківалов, С. М. Міщенко, В. Ю. Захарченко. Харків : Одісей, 2013. 1104 с.
51. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. Харків : Право, 2012. Т. 1. 768 с.
52. Кримінальний процесуальний кодекс. Науково-практичний коментар / за ред. В. Г. Гончаренка, М. Є. Нора, М. Є. Шумила. Київ : Юстініан, 2012. 1224 с.
53. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11 лип. 2003 р. № 1129-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text>.

54. Крицька І. О. Зберігання речових доказів у кримінальному провадженні: мета, способи, умови й суб'єкти. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 6. С. 178–182.

55. Кубарєв І. В. Поняття взаємодії слідчого та оперативних підрозділів при розслідуванні правопорушень. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2010. № 2. С. 181–185.

56. Кудінов С. С., Шехавцов Р. М., Дроздов О. М., Гриненко С. О. Негласні слідчі (розшукові) дії та використання результатів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному провадженні : навч.-практ. посіб. Харків : Оберіг, 2013. 344 с.

57. Лобойко Л. М. Кримінальний процес : підручник. Київ : Істина, 2014. 432 с.

58. Лисиченко В. К., Циркаль В. В. Використання спеціальних знань у слідчій і судовій практиці : навч. посіб. Київ : Київ. держ. ун-т, 1987. 100 с.

59. Лисиченко В. К., Шехавцов Р. М. Форми та способи протидії розслідуванню правопорушень, вчинених організованими групами, злочинними організаціями : наук.-практ. посіб. Київ : Атіка, 2009. 220 с.

60. Лук'янчиков Є. Д. Форми взаємодії в процесі використання спеціальних знань. URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/6285/1/9_Lukyanchikov.pdf.

61. Лук'янчиков Є. Д., Лук'янчиков Б. Є. Визначення та система негласних слідчих (розшукових) дій. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. 2014. № 1 (9). С. 1–17. (Серія «Право»). URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n1/14lydsrd.pdf>.

62. Лук'янчиков Є. Д., Лук'янчиков Б. Є. Негласні слідчі (розшукові) дії та їх класифікація. *Вісник Національного технічного університету України «КПІ»*. 2013. Вип. 4 (20). С. 149–153. (Серія «Політологія. Соціологія. Право»). URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/16967/1/25_Lukianchikov.pdf.

63. Лук'янчиков Є. Д., Лук'янчиков Б. Є., Петряєв С. Ю. Використання спеціальних знань у кримінальному провадженні. *Вісник Національного технічного університету України «КПІ»*. 2019. Вип. 4 (44). С. 125–130. (Серія «Політологія. Соціологія. Право»).
64. Міжнародна поліцейська енциклопедія : у 10 т. / відп. ред.: В. В. Коваленко, Є. М. Моїсеєв, В. Я. Тацій, Ю.С. Шемшученко. Київ : Атіка, 2010. Т. 6 : Оперативно-розшукова діяльність поліції (міліції). 1232 с.
65. Момотенко Т. Д. Виникнення, становлення та поширення організованої злочинності в Україні: історичний огляд. *Форум права*. 2015. № 1. С. 182–189.
66. Науково-практичний коментар Кримінально-процесуального кодексу України. Зразки процесуальних документів у кримінальному провадженні / за заг. ред. В. В. Чернея, С. С. Чернявського. Київ : Центр учб. літ., 2016. 880 с.
67. Негласні слідчі (розшукові) дії : курс лекцій / [Д. Й. Никифорчук, С. І. Ніколаюк, В. В. Поливода та ін.] ; за заг. ред. Д. Й. Никифорчука. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2012. 124 с.
68. Окрема думка судді Конституційного Суду України Мельника М. І. стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини шостої статті 216 Кримінального процесуального кодексу України від 24 квіт. 2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/na03d710-18#Text>.
69. Оперативно-розшукова діяльність : навч. посіб. / [Є. М. Моїсеєв, О. М. Джужа, Д. Й. Никифорчук та ін.] ; за ред. О. М. Джужі. Київ : Правова єдність, 2009. 309 с.
70. Орел Ю. В. Кримінальна відповідальність за злочини проти нормальної діяльності органів і установ Пенітенціарної служби України : монографія. Харків : В справі, 2016. 416 с. URL: <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/kporel.pdf>.

71. Орлеан А. М. Актуальні питання забезпечення безпеки потерпілих та свідків у кримінальних провадженнях. *Європейські стандарти діяльності прокурора, слідчого та адвоката у кримінальному провадженні*: зб. матеріалів наук.-практ. конф. (Київ, 26 листоп. 2015 р.). Київ : Прецедент, 2016. С. 32–36.

72. Особливості розслідування злочинів, учинених у місцях позбавлення волі : монографія / [О. М. Гумін, О. Г. Колб, К. Б. Марисюк та ін.] ; за заг. ред. В. Л. Ортинського. Вид. 2-ге, доповн. і випр. Львів : Львів. політехніка, 2020. 254 с.

73. Павленко С. О. Шляхи удосконалення правового регулювання протидії особам, віднесеним до категорії злодіїв у законі в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. Вип. 6 (3). С. 73–79. (Серія «Юридичні науки»).

74. Патик А. А. Засади взаємодії слідчих та оперативно-розшукових підрозділів при розкритті й розслідуванні майнових злочинів. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. 2010. № 3. С. 241–248.

75. Пиріг І. В., Бідняк Г. С. Використання спеціальних знань на досудовому розслідуванні : навч. посіб. Дніпро : ДДУВС, 2019. 140 с.

76. Погорецький М. А. Негласні слідчі (розшукові) дії: проблеми провадження та використання результатів у доказуванні. *Юридичний часопис національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 270–276.

77. Погорецький М. А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі : Монографія. Харків : Арсіс, 2007. 576 с.

78. Погорецький М., Старенький О. Негласні слідчі (розшукові) дії як засоби отримання доказів: окремі проблемні питання. *Право України*. 2018. № 8. С. 85–106. URL: <https://rd.ua/storage/attachments/9319.pdf>.

79. Подобний О. О. Оперативно-розшукова діяльність у виявленні та розслідуванні злочинів: теорія, історія і сучасна практика : навч.-метод. посіб. Одеса : Гельветика, 2021. 258 с

80. Постанова колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 24 листоп. 2020 р. Справа № 481/227/18. Провадження № 51-2539 км 20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93119786>.

81. Постанова колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду в складі Верховного Суду від 12 лют. 2019 р. Справа № 159/451/16-к. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80224144>.

82. Пристай Т., Мельніков Д. Легітимація поняття «вор в законі» та іншої злочинної термінології: дієвий спосіб протидії організованій злочинності чи чергові декларативні норми? *Юридична газета*. 2020. 22 верес. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/legitimaciya-ponyattya-vor-v-zakoni-ta-inshoyi-zlochinnoyi-terminologiyi-dieviy-sposib-protidiyi-org.html>.

83. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою : Закон України від 4 черв. 2020 р. № 671-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671-20#Text>.

84. Про Державну кримінально-виконавчу службу України : Закон України від 23 черв. 2005 р. № 2713-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2713-15#Text>.

85. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : наказ Генеральної прокуратури України, МВС України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16 листоп. 2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12#n74>.

86. Про затвердження Інструкції про порядок тримання осіб у спеціально відведених місцях для тимчасового тримання (ізоляторах тимчасового тримання) Служби безпеки України : наказ Служби безпеки України від 26 лип. 2008 р. № 589. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1013-08#Text>.

87. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України від 8 жовт. 1998 р. № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>.

88. Про затвердження Переліку відомостей, що становлять службову інформацію в Міністерстві юстиції України : наказ Міністерства юстиції України від 14 квіт. 2017 р. № 1277/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1277323-17#Text>.

89. Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку в ізоляторах тимчасового тримання органів внутрішніх справ України : наказ МВС України від 2 груд. 2008 р. № 638. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0137-09#Text>.

90. Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України : наказ Міністерства юстиції України від 14 черв. 2019 р. № 1769/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0633-19#Text>.

91. Про захист персональних даних : Закон України від 1 черв. 2010 р. № 2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>.

92. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1698-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text>.

93. Про Національну гвардію України : Закон України від 13 берез. 2014 р. № 876-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18#Text>.

94. Про Національну поліцію : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.
95. Про попереднє ув'язнення : Закон України від 30 черв. 1993 р. № 3352-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3352-12#Text>.
96. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/389-19>.
97. Про судову практику в справах про злочини, пов'язані з порушеннями режиму відбування покарання в місцях позбавлення волі : постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 берез. 1993 р. № 2. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/168762__168762.
98. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини : Закон України від 23 груд. 1997 р. № 776/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-%D0%B2%D1%80#Text>.
99. Процюк О. М. Кримінальна процесуальна регламентація й тактика допиту неповнолітнього підозрюваного : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2017. 243 с.
100. Рекомендація Комітету міністрів Ради Європи R11(97)5 щодо захисту медичних даних від 13 лют. 1997 р. URL: <http://www.umj.com.ua/article/37381/rekomendacii-radi-jevropi-shhodo-zaxistumedichnix-danix>.
101. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Служби безпеки України щодо офіційного тлумачення положення частини третьої статті 62 Конституції України від 20 жовт. 2011 р. № 12-рп/2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-11#Text>.
102. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України (справа № 1-9/2012) від

20 січ. 2012 р. № 2-рп/2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-12#Text>.

103. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини шостої статті 216 Кримінального процесуального кодексу України від 24 квіт. 2018 р. № 3-р/2018 (справа № 1-22/2018 (762/17)). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-18#Text>.

104. Романюк Б. В. Сучасні теоретичні та правові проблеми використання спеціальних знань у досудовому слідстві : монографія. Київ : Нац. акад. внутр. справ України, 2002. 196 с.

105. Сاینчин О. С. Амністія «злочинів в законі» у Грузії – можливий дестабілізаційний фактор криміногенної обстановки в Україні. *Гуманізація кримінальної відповідальності та демократизація кримінального судочинства* : матеріали Міжнар. наук.-практ. симпозіуму (Івано-Франківськ, 18–19 листоп. 2016 р.). Івано-Франківськ, 2016. С. 254–256.

106. Сас А. В. Організація і тактика слідчих дій при розслідуванні злочинів, вчинених засудженими до позбавлення волі : монографія. Київ : Правник, 2004. 250 с.

107. Севрук В. Г. Протидія злочинам, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями, які сформовані на етнічній основі: теорія та практика : монографія. Київ : Людмила, 2022. 1092 с.

108. Сербін М. М. Розслідування злочинів, вчинених у місцях позбавлення волі : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ : КНУВС, 2006. 16 с.

109. Сербін М. М. Розслідування злочинів, вчинених у місцях позбавлення волі : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Запоріжжя, 2006. 216 с.

110. Сергеєва Д. Б. Належність доказів за новим КПК України. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2013. № 3 (31). С. 234–239.

111. Сергеева Д. Б. Проблемні питання постановлення ухвал про проведення негласних слідчих (розшукових) дій. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2014. Вип. 1. С. 177–186.

112. Синявський С. М. Правові аспекти проведення негласної слідчої (розшукової) дії – установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу. URL: <https://dspace.chnpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/3719/1/%D0%93%D0%B5%D0%B9%D1%82%D0%BA%D1%96%D0%BF%D1%96%D0%BD%7%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC.pdf#page=257>.

113. Скуліш Є. Д. Негласні слідчі (розшукові) дії за кримінально-процесуальним законодавством України. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2012. № 2 (26). С. 15–23.

114. Смирнов М. П. Оперативно-розшукова діяльність поліції зарубіжних країн. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2014. № 2. С. 104–113.

115. Смірнов О. С., Тетерятник Г. К. Організаційно-правові питання фіксування обшуку технічними засобами. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. № 3. С. 176–179.

116. Соболев Є. Ю. Адміністративно-правові засади взаємодії органів державної влади у надзвичайних ситуаціях (у контексті забезпечення прав і свобод персоналу та засуджених). *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 1. С. 202–209.

117. Софінська І. Філософсько-правова візія доктрини громадянства : монографія. Львів : Каменяр, 2018. 346 с.

118. Справа «Ashlarba проти Грузії» (заява № 45554/08). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22fulltext%22:\[%22\%22CASE%20OF%20ASHLARBA%20v.%20GEORGIA\%22%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-145572%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22fulltext%22:[%22\%22CASE%20OF%20ASHLARBA%20v.%20GEORGIA\%22%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-145572%22]).

119. Справа «Броуган та інші проти Сполученого Королівства»: рішення Європейського суду з прав людини від 29 листоп. 1988 р. URL: <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?AIdx=430>.

120. Справа «Голдер проти Сполученого Королівства»: рішення Європейського суду з прав людини від 21 лют. 1975 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/SO0591>.

121. Справа «Кемпбелл і Фелл проти Сполученого Королівства»: рішення Європейського суду з прав людини від 28 січ. 1984 р. URL: <https://precedent.in.ua/2016/04/09/kempbell-y-fell-protyv-soedynennogo-k/>.

122. Справа «Тросін проти України» (заява № 39758/05): рішення Європейського суду з прав людини від 23 лют. 2012 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_940#Text.

123. Стахівський С. М. Слідчі дії як основні засоби збирання доказів: наук.-практ. посіб. Київ: Атіка, 2009. 64 с.

124. Степанюк Р. Л. Проблеми розвитку криміналістичної методики в умовах реформування кримінальної юстиції України. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2016. № 1 (12). С. 236–245.

125. Сухачов О. О. Повноваження слідчого у забезпеченні конспірації виконання оперативними підрозділами доручень на проведення негласних слідчих (розшукових) дій. *Європейські стандарти діяльності прокурора, слідчого та адвоката у кримінальному провадженні*: зб. матеріалів наук.-практ. конф. (Київ, 26 листоп. 2015 р.). Київ: Прецедент, 2016. С. 230–232.

126. Топчій В. В. Проблемні питання проведення обшуку житла чи іншого володіння особи. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2014. № 4. С. 98–107.

127. Тарасюк С. М. Використання результатів негласної слідчої (розшукової) дії – аудіо-відеоконтроль особи, проведеної відносно заявника, потерпілого, при втручанні у приватне спілкування третіх осіб. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 4. С. 626–629. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2023/151.pdf.

128. Ткаченко С. Етимологічне значення понять «місце несвободи», «місце позбавлення волі», «місце попереднього ув'язнення». *На перетині мови і права* : матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 21 лют. 2020 р.). Київ, 2020. С. 91–94.

129. Ткаченко С. Забезпечення слідчим принципу приватності під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій в місцях ізоляції. *Генезис держави і права: розвиток загальноєвропейських цінностей* : матеріали загальноакад. підсумк. наук.-теорет. конф. (Київ, 15 трав. 2020 р.). Київ, 2020. С. 109–112.

130. Ткаченко С. Захист прав і свобод осіб, які перебувають в місцях тимчасової ізоляції, за допомогою інтегрованої системи «Custody Records». *Двадцять осінніх юридичних читань* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 1–2 жовт. 2021 р.). Хмельницький, 2021. С. 166–167.

131. Ткаченко С. Новели законодавства та судова практика щодо притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 255-1 КК України, у сукупності з іншими злочинами. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 3. С. 143–152.

132. Ткаченко С. Особливості взаємодії слідчих Національної поліції України з працівниками пенітенціарних установ під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених в місцях тимчасової ізоляції. *Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 28 трав. 2021 р.). Київ, 2021. С. 373–375.

133. Ткаченко С. Особливості проведення негласних (слідчих) розшукових дій у межах досудового розслідування за кримінальними правопорушеннями, передбаченими ч. 2 ст. 255-1 КК України. *Recht der Osteuropäischen Staaten*. 2021. № 6. Р. 77–84.

134. Ткаченко С. Причини та умови, що сприяють вчиненню корупційних кримінальних правопорушень, вчинених в місцях тимчасової

ізоляції. *Актуальні проблеми запобігання корупції* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 14 квіт. 2021 р.). Харків, 2021. С. 457–460.

135. Ткаченко С. Проведення огляду місця події в місцях тимчасової ізоляції. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 4. С. 395–401.

136. Ткаченко С. Строки та підстави продовження запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 255-1 КК України. *Актуальні проблеми протидії злочинності та корупції* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 17 лют. 2023 р.). Харків, 2023. С. 253–258.

137. Ткаченко С. Особливості проведення допиту в місцях тимчасової ізоляції. *Нове українське право*. 2021. № 6. С. 192–200.

138. Ткаченко С. Стан наукового дослідження проведення кримінального провадження у місцях тимчасової ізоляції. *Дев'ятнадцяті осінні юридичні читання* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 23 жовт. 2020 р.). Хмельницький, 2020. С. 485–487.

139. У колонії на Рівненщині викрили шахраїв, які виманювали гроші у родичів зниклих українських військових. URL: <https://www.unian.ua/incidents/v-yazni-koloniji-u-rivnomu-vimanyuvali-groshi-u-rodin-ukrajinskih-viyskovopoloneni-foto-12198843.html>.

140. Убрамик Ю. В., Кузьменко О. В. Фіксація результатів проведення негласних слідчих (розшукових) дій як засіб забезпечення прозорості доказування у кримінальному процесі України. *Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня*. Ірпінь, 2020. URL: http://ir.nusta.edu.ua/bitstream/123456789/6869/1/6865_IR.pdf. неактивне

141. Удалова Л. Д. Теоретичні засади отримання вербальної інформації у кримінальному процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2007. 17 с.

142. Ухвала Держинського районного суду м. Харкова від 18 берез. 2015 р. Справа № 638/3552/15-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/49196093>.

143. Ухвала Красногвардійського районного суду м. Дніпропетровська від 1 жовт. 2021 р. Справа № 204/7508/21. Провадження № 1-кк/204/1812/21. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/100104247/>.

144. Ухвала Новозаводського районного суду м. Чернігова від 23 лип. 2018 р. Справа №751/4766/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75499231>.

145. Ухвала Новозаводського районного суду м. Чернігова від 7 верес. 2016 р. Справа № 751/8720/16-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/61140341>.

146. Ухвала Орджонікідзевського районного суду міста Запоріжжя від 18 груд. 2017 р. Справа № 335/15067/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/71158958>.

147. Ухвала Печерського районного суду м. Києва від 11 лип. 2022 р. Справа № 757/16547/22-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106624570>.

148. Ухвала Печерського районного суду м. Києва від 23 серп. 2022 р. Справа № 757/21666/22-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105996382>.

149. Ухвала Печерського районного суду м. Києва від 24 листоп. 2022 р. Справа № 757/33611/22-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107578587>.

150. Ухвала Печерського районного суду міста Києва від 17 січ. 2020 р. Справа № 757/2075/20-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87032685>.

151. Ухвала Печерського районного суду міста Києва від 25 лют. 2020 р. Справа № 757/8877/20-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87984777>.

152. Ухвала Придніпровського районного суду м. Черкаси від 8 верес. 2021 р. Справа № 711/5575/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99522853>.

153. Ухвала Соснівського районного суду м. Черкаси від 11 верес. 2018 р. Справа № 712/10725/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76411906>.

154. Ухвала Третьої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 14 лип. 2022 р. Справа № 761/11819/2022. Провадження № 51-2008впс22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105234085>.

155. Ухвала Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 8 черв. 2018 р. Справа № 686/9232/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75713991>.

156. Фаринник В. І. Особливості формування доказів та доказування в кримінальному судочинстві : посібник. Харків : Фактор, 2013. 96 с.

157. Федюк С. В. Окремі питання взаємодії оперативних підрозділів правоохоронних органів України. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності* : тези Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 3 берез. 2017 р.). Хмельницький, 2017. С. 978–981.

158. Цимбал П. В., Влад В. Ф. Особливості проведення допиту в пенітенціарних установах під час розслідування втечі з місць позбавлення волі. *Juris Europensis Scientia*. 2020. № 2. С. 84–89. URL: <http://chernvisn.onua.edu.ua/index.php/chern/article/view/80>.

159. Чумак С. П. Особливості виявлення злочинів, вчинених в ізоляторах тимчасового тримання. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/11151/CHUMAK%20S%20P.pdf?sequence=1>.

160. Шеленіна К. Г. Типові слідчі ситуації на початковому етапі розслідування вбивств, учинених засудженими в місцях позбавлення волі. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених* : тези доп. учасн. наук.-практ. конф. з нагоди святкування Дня науки (Харків, 15 трав. 2020 р.). Харків : ХНУВС, 2020. С. 311–316. URL: https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/14724/Typovi%20slidchi_Shelenina_2020.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

161. Шило А. В. Використання в кримінальному провадженні відомостей, отриманих у результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2019. 233 с.

162. Янковий М. О. Тактичні засади допиту та розвідувального опитування: порівняльне дослідження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2007. 18 с.

163. Brannigan and McBride v. The United Kingdom, 26 May 1993. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:\[%22001-57819%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:[%22001-57819%22]).

164. Elizbarashvili Z. Criminal Liability for Banditry : Thesis is presented for presented for obtaining of the Dr. of Law Academic Degree. Tbilisi, 2014. 88 p.

165. Glonti G. Problems associated with organized crime in Georgia. URL: <http://www.traccc.cdn.ge/publications>.

166. Meskhishvili D. The Criminological and Crimanal Law Characteristic of Organized Crime in Georgia : Thesis is presented for presented for obtaining of the Dr. of Law Academic Degree. Tbilisi, 2011. 80 p.

167. Montanino F. Unintended victims of organized crime witness protection. *Criminal Justice Policy Review*. 1987. Vol. 2. No. 4. P. 392–408.

168. Rajakaruna N., Henry P., Crous Ch., Fordham A. Community Intelligence: Exploring Human Source as a New Frontier. *Australasian Policing. A Journal of Professional Practice and Research*. 2013. No. 5 (1). P. 19–22.

ДОДАТКИ

Додаток А

АНКЕТА

щодо проблемних питань проведення досудового розслідування, здійснення процесуального керівництва, захисту (представлення інтересів) і судового контролю кримінальних правопорушень щодо встановлення або поширення злочинного впливу, вчиненого в ізоляторах тимчасового тримання, слідчих ізоляторах чи установах виконання покарань (ч. 2 ст. 255-1 КК України)

Шановні респонденти! Деякі питання можуть передбачати декілька варіантів відповідей, а також надають можливість висловити власну позицію. Анкетування є анонімним!

1. У якому правоохоронному органі Ви працюєте?

1. Національна поліція
 2. Прокуратура
 3. Служба безпеки України
 4. Адвокатура
 5. Суддя/слідчий суддя
 6. Інший варіант _____
-

2. Стаж Вашої практичної роботи у сфері юриспруденції становить:

1. До 5-ти років
2. Від 5-ти до 10-ти років
3. Від 10-ти до 15-ти років
4. Від 15-ти до 20-ти років
5. Від 20-ти до 25-ти років
6. Понад 25 років

3. Чи маєте Ви практичний досвід участі в розслідуванні кримінальних правопорушень/оперативного супроводження, здійсненні процесуального керівництва чи судового контролю, а також захисту (представлення інтересів) щодо злочинів, передбачених ст. 255-1 КК України (встановлення або поширення злочинного впливу)?

1. Так

2. Ні

3. Інший варіант _____

4. Чи маєте Ви практичний досвід участі в розслідуванні кримінальних правопорушень/оперативного супроводження, здійсненні процесуального керівництва чи судового контролю, а також захисту (представлення інтересів) щодо злочинів, передбачених ч. 2 ст. 255-1 КК України (встановлення або поширення злочинного впливу в ізоляторах тимчасового тримання, слідчих ізоляторах чи установах виконання покарань)?

1. Так

2. Ні

3. Інший варіант _____

5. Найчастіше підставою для внесення відомостей до ЄРДР за ознаками вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 255-1 КК України (встановлення або поширення злочинного впливу, зокрема в ізоляторах тимчасового тримання, слідчих ізоляторах чи установах виконання покарань), є:

1. Усна/письмова заява заявника (повідомлення про кримінальне правопорушення)

2. Повідомлення підприємств, установ, організацій та посадових осіб

3. Матеріали правоохоронних і контролюючих державних органів про виявлення фактів вчинення чи підготовки до вчинення кримінальних правопорушень
 4. Повідомлення представників влади, громадськості або окремих громадян, які затримали підозрювану особу, відповідно до ч. 2 ст. 207 КПК України
 5. Повідомлення в медіа
 6. Самостійне виявлення слідчим, дізнавачем (уповноваженою особою іншого підрозділу) кримінального правопорушення, зокрема під час досудового розслідування
 7. Самостійне виявлення прокурором кримінального правопорушення
 8. Інший варіант _____
-

6. Які види процесуальних джерел доказів найчастіше трапляються під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 255-1 КК України?

1. Показання
 2. Речові докази
 3. Документи
 4. Висновки експертів
 5. Інший варіант _____
-

7. Які види кримінальних правопорушень найчастіше вчиняють суміжно під час вчинення злочинів, передбачених ч. 2 ст. 255-1 КК України?

1. Кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи
2. Кримінальні правопорушення проти волі, честі та гідності особи
3. Кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи

4. Кримінальні правопорушення проти виробничих, трудових та інших особистих прав і свобод людини й громадянина
 5. Кримінальні правопорушення проти власності
 6. Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності
 7. Кримінальні правопорушення проти громадської безпеки
 8. Кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності
 9. Кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші кримінальні правопорушення проти здоров'я населення
 10. Кримінальні правопорушення проти авторитету державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян, кримінальні правопорушення проти журналістів
 11. Кримінальні правопорушення у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку
 12. Кримінальні правопорушення у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг
 13. Кримінальні правопорушення проти правосуддя
 14. Інший варіант _____
-

8. Чи продовжували фіксування результатів НСРД з моменту вручення повідомлення про підозру під час досудового розслідування кримінальних проваджень щодо злочинів, передбачених ч. 2 ст. 255-1 КК України, участь у розслідуванні яких Ви брали?

1. Так
2. Ні
3. Інший варіант _____

9. У який строк здебільшого завершувалося розслідування кримінальних проваджень щодо злочинів, передбачених ч. 2 ст. 255-1 КК України, участь у розслідуванні яких Ви брали?

1. До 2-х місяців
2. Від 2-х до 3-х місяців
3. Від 3-х до 5-ти місяців
4. Від 5-ти до 12 місяців
5. Інший варіант _____

10. Які найтипівіші процесуальні складнощі виникають під час розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 255-1 КК України?

1. Легалізація протоколів НСРД
 2. Встановлення учасників кримінального процесу
 3. Відмова потерпілих/свідків надавати показання
 4. Відмова потерпілих/свідків від наданих раніше показань
 5. Протидія органам досудового розслідування в збиранні доказів
 6. Встановлення фактичних даних або обставин, що підлягають доказуванню
 7. Забезпечення безпеки учасників кримінального процесу
 8. Підтвердження статусу суб'єкта підвищеного злочинного впливу, зокрема статусу «вора в законі»
 9. Інший варіант _____
- _____
- _____

11. Чи використовували Ви під час розслідування злочинів, передбачених ч. 2 ст. 255-1 КК України, відкриті джерела даних для з'ясування таких понять, як «вор в законі», «зłodійський закон»,

«суб'єкт підвищеного злочинного впливу», «кримінальна субкультура», «АУЕ», «ієрархія злочинного впливу» тощо?

1. Так

2. Ні

3. Інший варіант _____

12. Чи залучали Ви фахівців у галузі права й інших спеціалістів під час розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 255-1 КК України?

1. Так

1.1. Якщо так – наведіть приклад із власної практики _____

2. Ні

3. Інший варіант _____

13. Чи траплялися у Вашій практиці випадки несвоєчасного оформлення протоколів з відповідними додатками за результатами проведення досудового розслідування злочинів, передбачених ст. 255-1 КК України, у межах якого здійснювали фіксацію ходу й результатів НСРД? (Відповідно до ч. 3 ст. 253 КПК України, протоколи про проведення НСРД з додатками не пізніше ніж через 24 години з моменту припинення зазначених дій передають прокурору)

1. Так

2. Ні

3. Інший варіант _____

14. Чи потрібно, на Вашу думку, внести зміни або доповнення до порядку й тактики проведення досудового розслідування злочинів, передбачених ч. 2 ст. 255-1 КК України, коли проводять НСРД за ст. 271 КПК України

(контроль за вчиненням злочину), якщо вона закінчується відкритим фіксуванням?

1. Так

1.1. Чому та які? _____

2. Ні

2.1. Чому та які? _____

3. Інший варіант _____

Дякуємо за участь в опитуванні!

ІНФОРМАЦІЯ

про результати анкетування щодо проблемних питань проведення досудового розслідування, здійснення процесуального керівництва, захисту (представлення інтересів) і судового контролю кримінальних правопорушень щодо встановлення або поширення злочинного впливу, вчиненого в ізоляторах тимчасового тримання, слідчих ізоляторах чи установах виконання покарань (ч. 2 ст. 255-1 КК України)

Переважає більшість респондентів – працівники Національної поліції України (84 особи), менше опитаних – працівники прокуратури (14 осіб), адвокати (3 особи), судді/слідчі судді (1 особа).

Стаж практичної роботи опитаних у сфері юриспруденції становить: до 5-ти років – 5 осіб, від 5-ти до 10-ти років – 25 осіб, від 10-ти до 15-ти років – 27 осіб, від 15-ти до 20-ти років – 17 осіб, від 20-ти до 25-ти років – 20 осіб, понад 25 років – 8 осіб.

Якщо вважати, що досвідчений практичний працівник повинен мати стаж служби від 10-ти років, то 97 (98,94 %) проанкетованих осіб його мають.

Працівників, у яких є практичний досвід участі в розслідуванні кримінальних правопорушень/оперативного супроводження, здійсненні процесуального керівництва чи судового контролю, а також захисту (представлення інтересів) щодо злочинів, передбачених ст. 255-1 КК України (встановлення або поширення злочинного впливу), серед опитаних 52 особи; відповідно 49 осіб не мають практичного досвіду; 1 особа здійснює координацію та контроль за працівниками, які супроводжують розслідування злочинів, тож, на нашу думку, можна вважати, що ця особа має практичний досвід, оскільки ознайоmlена з послідовністю та повнотою проведення всіх слідчо-розшукових заходів. Загалом 53 особи мають практичний досвід, що становить більшість – 53,06 %.

Працівників, які мають практичний досвід участі в розслідуванні кримінальних правопорушень/оперативного супроводження, здійсненні процесуального керівництва чи судового контролю, а також захисту (представлення інтересів) щодо злочинів, передбачених ч. 2 ст. 255-1 КК України (встановлення або поширення злочинного впливу в ІТТ, СІЗО чи установах виконання покарань), – 44 особи; не мають такого досвіду 57 осіб, 1 особа здійснює координацію та контроль за працівниками, які супроводжують розслідування злочинів. На нашу думку, можна вважати, що ця особа має відповідний практичний досвід, оскільки ознайомена з послідовністю та повнотою проведення всіх слідчо-розшукових заходів. Отже, 45 осіб мають зазначений практичний досвід.

Відповідно до результатів анкетування, найпоширенішою підставою для внесення відомостей до ЄРДР за ознаками вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 255-1 КК України (встановлення або поширення злочинного впливу, зокрема в ІТТ, СІЗО чи установах виконання покарань), є: усна/письмова заява заявника (повідомлення про кримінальне правопорушення) – 18,81 %; повідомлення підприємств, установ, організацій та посадових осіб – 2,97 %; матеріали правоохоронних і контролюючих державних органів про виявлення фактів вчинення чи підготовки до вчинення кримінальних правопорушень – 62,38 %; повідомлення представників влади, громадськості або окремих громадян, які затримали підозрювану особу, відповідно до ч. 2 ст. 207 КПК України, – 0 %; повідомлення в медіа – 0,99 %; самостійне виявлення слідчим, дізнавачем (уповноваженою особою іншого підрозділу) кримінального правопорушення, зокрема під час досудового розслідування, – 10,89 %; самостійне виявлення прокурором кримінального правопорушення – 1,98 %. Інші варіанти: ініціативний рапорт – 0,99 % (належить до матеріалів правоохоронних і контролюючих державних органів про виявлення фактів вчинення чи підготовки до вчинення кримінальних правопорушень); невідомо – 2,97 %; інформація оперативного підрозділу щодо встановлення та перевірки факту

виявлення такого виду кримінального правопорушення – 0,99 % (належить до матеріалів правоохоронних і контролюючих державних органів про виявлення фактів вчинення чи підготовки до вчинення кримінальних правопорушень). Отже, 63 особи, або 64,26 %, вважають найпоширенішою підставою для внесення відомостей до ЄРДР за ознаками вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 255-1 КК України, матеріали правоохоронних і контролюючих державних органів про виявлення фактів вчинення чи підготовки до вчинення кримінальних правопорушень.

На думку респондентів, найпоширенішими процесуальними джерелами доказів під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 255-1 КК України, є: показання – 45,54 % (відповідно до ст. 95 КПК України); речові докази – 16,83 % (відповідно до ст. 84 КПК України); документи – 6,93 % (відповідно до ст. 99 КПК України); висновки експертів – 8,91 % (відповідно до ст. 101 КПК України); інший варіант: матеріали НСРД – 18,81 % (належать до ст. 99 КПК України, отже, є документами), показання і речові докази як атрибут авторитетів – 0,99 % (відповідно до ст. 98 КПК України); невідомо – 2,97 %.

Відповідно до отриманих відомостей, найпоширенішими видами кримінальних правопорушень, які вчиняють суміжно під час вчинення злочинів, передбачених ч. 2 ст. 255-1 КК України, є: кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи – 34,65 %; кримінальні правопорушення проти волі, честі та гідності особи – 10,89 %; кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканності особи – 1,89 %; кримінальні правопорушення проти виробничих, трудових та інших особистих прав і свобод людини й громадянина – 2,97 %; кримінальні правопорушення проти власності – 14,85 %; кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності – 2,97 %; кримінальні правопорушення проти громадської безпеки – 0,99 %; кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності – 0,99 %; кримінальні правопорушення

у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші кримінальні правопорушення проти здоров'я населення – 25,74 %; кримінальні правопорушення проти авторитету державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян, кримінальні правопорушення проти журналістів – 0 %; кримінальні правопорушення у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку – 0,99 %; кримінальні правопорушення у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, – 0 %; кримінальні правопорушення проти правосуддя – 0 %; інший варіант: кримінальні правопорушення проти власності з використанням обчислюваних машин і гаджетів (в мережі інтернет) – 0,99 %; невідомо – 2,97 %. Отже, найчастіше суміжно вчиняють кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи, кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші кримінальні правопорушення проти здоров'я населення, кримінальні правопорушення проти власності, про що зазначила переважна більшість респондентів – 76 (77,52 %).

Відповідаючи на запитання, чи продовжують фіксування результатів НСРД з моменту вручення повідомлення про підозру під час досудового розслідування кримінальних проваджень щодо злочинів, передбачених ч. 2 ст. 255-1 КК України, участь у розслідуванні яких брали респонденти, відповідь «так» дали 46 осіб (45,54 %); «ні» – 40 осіб (39,60 %); інший варіант: «участі не брав» – 12 осіб (11,88 %), «виключно під час досудового розслідування» – 1 особа (0,99 %).

На запитання, у який строк здебільшого завершувалося розслідування кримінальних проваджень щодо злочинів, передбачених ч. 2 ст. 255-1 КК України, участь у розслідуванні яких брали респонденти, відповіді розподілилися так: до 2-х місяців – 7 осіб (6,93 %), від 2-х до 3-х місяців – 22 особи (21,78 %), від 3-х до 5-ти місяців – 25 осіб (24,75 %), від 5-ти до 12-

ти місяців – 34 особи (33,66 %), інший варіант: не брали участі – 12 осіб (11,88 %).

Серед найтипівіших процесуальних складнощів, що постають під час розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 255-1 КК України, виокремили легалізацію протоколів НСРД – 8 осіб (7,92 %); встановлення учасників кримінального процесу – 8 осіб (7,92 %); відмову потерпілих/свідків надавати показання – 24 особи (23,76 %); відмову потерпілих/свідків від наданих раніше показань – 11 осіб (10,89 %); протидію органам досудового розслідування в збиранні доказів – 7 осіб (6,93 %); встановлення фактичних даних або обставин, що підлягають доказуванню, – 8 осіб (7,92 %); забезпечення безпеки учасників кримінального процесу – 7 осіб (6,93 %); підтвердження статусу суб'єкта підвищеного злочинного впливу, зокрема статусу «вора в законі», – 24 особи (23,76 %); інший варіант: значний термін проведення судової семантико-текстуальної експертизи – 1 особа (відповідь не стосується поставленого запитання, оскільки є визначені терміни проведення експертизи, що позначається на продовженні строку досудового розслідування); невідомо – 4 особам (3,96 %).

Отже, найтипівішими процесуальними складнощами слід вважати: легалізацію протоколів НСРД, встановлення учасників кримінального процесу, відмову потерпілих/свідків надавати показання, відмову потерпілих/свідків від наданих раніше показань, підтвердження статусу суб'єкта підвищеного злочинного впливу, зокрема статусу «вора в законі», що загалом становлять 76,5 %.

На запитання, чи використовували респонденти під час розслідування злочинів, передбачених ч. 2 ст. 255-1 КК України, відкриті джерела даних для з'ясування таких понять, як «вор у законі», «злочинський закон», «кримінальний авторитет», «смотрящий», «суб'єкт підвищеного злочинного впливу», «кримінальна субкультура», «АУЕ», «зайняття вищого становища в злочинній ієрархії» тощо, відповідь «так» дали 59 осіб (58,42 %), «ні» – 35 осіб (34,65 %), інший варіант: «не брав участі» – 8 осіб (7,92 %).

Згідно з результатами опитування, залучали фахівців у галузі права й інших спеціалістів під час розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 255-1 КК України, 27 респондентів (26,73 %), не залучали – 63 особи (62,38 %); інший варіант: виключно колег, які мають досвід у розслідуванні таких злочинів, – 1 особа (0,99 %), участі не брали 6 осіб (5,94 %); експерта – 1 особа (0,99 %).

На запитання, чи траплялися в практиці випадки несвоєчасного оформлення протоколів з відповідними додатками за результатами проведення досудового розслідування злочинів, передбачених ст. 255-1 КК України, у межах якого здійснювали фіксацію ходу й результатів НСРД, відповідь «так» дали 38 осіб (37,62 %), «ні» – 58 осіб (57,46 %), інший варіант: «участі в розслідуванні не брав» – 6 осіб (5,94 %).

Внести зміни чи доповнення до порядку й тактики проведення досудового розслідування злочинів, передбачених ч. 2 ст. 255-1 КК України, коли проводять НСРД за ст. 271 КПК України (контроль за вчиненням злочину), якщо вона закінчується відкритим фіксуванням, вважають за доцільне 43 особи (додатково відповіли «так» – 15 осіб у різних формах висловлювання) (загалом – 57,43 %), «ні» – 28 осіб (додатково відповіли «ні» 9 осіб у різних формах висловлювання) (загалом – 36,63 %), розслідування не проводили – 7 осіб (6,93 %).

Додатково, відповідно до вироку Вищого антикорупційного суду від 10 червня 2021 року, у п. 5.4 зазначено щодо порушення порядку складання протоколу НСРД та строку його направлення прокурору. Зазначені дії здійснюють у присутності понятих і сторони захисту із застосуванням технічних засобів фіксації. Тож у цьому випадку контроль за вчиненням злочину фактично закінчується відкритим фіксуванням, а тому складання протоколу про результати проведення такої НСРД мало б здійснюватися в присутності обвинуваченого.

Водночас складання такого протоколу потребувало тривалого проміжку часу у зв'язку зі значним обсягом інформації, яку необхідно було

опрацювати для його оформлення, а тому орган досудового розслідування не мав можливості скласти його в присутності обвинуваченого безпосередньо в день його затримання.

У зв'язку із зазначеним колегія суддів вважає виправданим складання такого протоколу на 5-й день після фактичного завершення НСРД, оскільки це ніяк не вплинуло на повноту та правомірність досудового розслідування.

Отже, є правова норма щодо терміну направлення матеріалів НСРД, передбаченого ст. 252 КПК України, прокурору, однак колегія суддів вважає виправданим складання цього протоколу на 5-й день після фактичного завершення НСРД, адже це не впливає на повноту та правомірність досудового розслідування, тим самим порушуючи норму закону.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ*Статті в наукових фахових виданнях України:*

1. Калиновський О., Ткаченко С. Дотримання органами досудового розслідування права на недоторканість приватного життя (приватність). *Часопис Київського університету права*. 2020. № 2. С. 118–122 (авторський внесок становить 50 %).

2. Ткаченко С. Проведення огляду місця події в місцях тимчасової ізоляції. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 4. С. 395–401.

3. Ткаченко С. Особливості проведення допиту в місцях тимчасової ізоляції. *Нове українське право*. 2021. № 6. С. 192–200.

4. Ткаченко С. Новели законодавства та судова практика щодо притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 255-1 КК України, у сукупності з іншими злочинами. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 3. С. 143–152.

Статті в наукових періодичних виданнях інших держав:

5. Ткаченко С. Особливості проведення негласних (слідчих) розшукових дій у межах досудового розслідування за кримінальними правопорушеннями, передбаченими ч. 2 ст. 255-1 КК України. *Recht der Osteuropäischen Staaten*. 2021. № 6. Р. 77–84. (Федеративна Республіка Німеччина).

Праці апробаційного спрямування:

6. Ткаченко С. Етимологічне значення понять «місце несвободи», «місце позбавлення волі», «місце попереднього ув'язнення». *На перетині*

мови і права : матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 21 лют. 2020 р.). Київ, 2020. С. 91–94.

7. Ткаченко С. Забезпечення слідчим принципу приватності під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій в місцях ізоляції. *Генезис держави і права: розвиток загальноєвропейських цінностей* : матеріали загальноакад. підсумк. наук.-теорет. конф. здобувачів вищої освіти (Київ, 15 трав. 2020 р.). Київ, 2020. С. 109–112.

8. Ткаченко С. Стан наукового дослідження проведення кримінального провадження у місцях тимчасової ізоляції. *Дев'ятнадцяті осінні юридичні читання* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 23 жовт. 2020 р.). Хмельницький, 2020. С. 485–487.

9. Ткаченко С. Причини та умови, що сприяють вчиненню корупційних кримінальних правопорушень, вчинених в місцях тимчасової ізоляції. *Актуальні проблеми запобігання корупції* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 14 квіт. 2021 р.). Харків, 2021. С. 457–460.

10. Ткаченко С. Особливості взаємодії слідчих Національної поліції України з працівниками пенітенціарних установ під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених в місцях тимчасової ізоляції. *Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 28 трав. 2021 р.). Київ, 2021. С. 373–375.

11. Ткаченко С. Захист прав і свобод осіб, які перебувають в місцях тимчасової ізоляції, за допомогою інтегрованої системи «Custody Records». *Двадцяті осінні юридичні читання* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 1–2 жовт. 2021 р.). Хмельницький, 2021. С. 166–167.

12. Ткаченко С. Строки та підстави продовження запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 255-1 КК України. *Актуальні проблеми протидії злочинності та корупції* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 17 лют. 2023 р.). Харків, 2023. С. 253–258.

Додаток В

ДЕРЖАВНА СУДОВА АДМІНІСТРАЦІЯ УКРАЇНИ
ДСА України

 вул. Липська, 18/5, м. Київ, 01601, тел. 277-76-86, факс 277-76-11,
 e-mail: inbox@court.gov.ua, web: <http://www.dsa.court.gov.ua>, код ЄДРПОУ 26255795

2104/2022 № 400/Т-89-22-000/Т-89/р-22-333/22
 на № від

Ткаченко С.

tka4enko_sergey@ukr.net

Про розгляд запитів від 18.07.2022
Шановний пане Сергію!

Державна судова адміністрація України за результатами розгляду Вашого запиту та запиту, що надійшов листом від Державної служби статистики України, надсилає наявну статистичну інформацію про розгляд справ кримінального провадження за статтею 255¹ Кримінального кодексу України (далі – КК України) за 2021 рік (у розрізі регіонів України).

Зазначаємо, що згідно з інформацією, облікованою у звіті за формою № 1-к "Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження", у 2020 році кримінальні провадження за статтею 255¹ КК України не розглядались.

Звертаємо увагу, що в разі вчинення особою декількох злочинів, облік ведеться за статтею Кримінального кодексу України, санкція якої передбачає більш суворе покарання.

Надати іншу запитувану інформацію за 2022 рік неможливо, оскільки відповідно до наказу ДСА України від 23.06.2018 № 325 "Про затвердження річних форм звітів щодо здійснення правосуддя місцевими та апеляційними судами" звітність формується за рік, тому в іншій частині запиту Вам відмовлено.

Вказану відмову відповідно до статті 23 Закону України "Про доступ до публічної інформації" Ви можете оскаржити до суду в порядку, визначеному Кодексом адміністративного судочинства України.

Додатково повідомляємо, що на офіційному вебпорталі "Судова влада України" (www.court.gov.ua) у розділі "Судова статистика" рубрики "Інше" оприлюднюється звітність про стан розгляду судових справ.

 Додаток: на 4 арк. в 1 прим.

З повагою

 Начальник юридичного
 управління ДСА України

Михайлюк (044) 277 76 55

Т. Опанасюк

ДЕРЖАВНА СУДОВА АДМІНІСТРАЦІЯ УКРАЇНИ
ДСА України

вул. Липська, 18/5, м. Київ, 01601, тел.: (044) 277-76-86, факс: (044) 277-76-11,
e-mail: inbox@court.gov.ua, web: [http:// www.dsa.court.gov.ua](http://www.dsa.court.gov.ua), код ЄДРПОУ: 26255795

24.03.2023 № інф/Т355-23-362/23
на № _____ від _____

Сергію Ткаченку

tka4enko_sergey@ukr.net

*Про розгляд запиту на публічну
інформацію від 21.03.2023*

Шановний пане Сергію!

За результатами розгляду Вашого запиту на публічну інформацію ДСА України в межах повноважень повідомляє.

ДСА України надсилає Вам наявну інформацію зі звіту за формою № 1-к "Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження" за 2022 рік за статтею 255-1 Кримінального кодексу України.

Звертаємо увагу, що в разі вчинення особою декількох кримінальних правопорушень (злочинів), облік ведеться за статтею Кримінального кодексу України, санкція якої передбачає більш суворе покарання.

Водночас повідомляємо, що ознайомитись із наявною у звітності судів інформацією можливо на вебпорталі "Судова влада України" (www.court.gov.ua) у розділі "Судова статистика" рубрики "Інше".

Додаток: в електронному вигляді.

З повагою

Начальник юридичного
управління ДСА України

Тетяна ОПАНАСЮК

Прокуратура України
ОФІС ГЕНЕРАЛЬНОГО ПРОКУРОРА

вул. Різницька, 13/15, м. Київ, 01011 факс: (044) 280-26-03
 e-mail: office@gp.gov.ua, web: www.gp.gov.ua
 Код ЄДРПОУ 00034051

11.08.2022 № 27/3-769вих-22

На № _____ від _____

Сергію Ткаченку
 tka4enko_sergey@ukr.net

Ваш запит, який надійшов з Державної служби статистики України, щодо надання статистичних відомостей про кримінальні правопорушення, за кваліфікацією передбаченою статтею 255¹ Кримінального кодексу України, а також з інших питань розглянуто.

Роз'яснюємо, що відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації» запитувачу надається наявна та задокументована інформація, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у їх володінні.

Відтак, визначальним для публічної інформації є те, щоб вона була заздалегідь готовим, зафіксованим продуктом, отриманим або створеним суб'єктом владних повноважень у процесі виконання своїх обов'язків.

Закон не передбачає проведення аналізу, підрахунків або виокремлення інформації за запитуваними критеріями, а відтак створення нової інформації.

Повідомляємо, що відомості про зареєстровані кримінальні правопорушення (провадження) та результати їх розслідування узагальнюються у звітності за формою №1 «Єдиний звіт про кримінальні правопорушення», яка формується на підставі даних, внесених до Єдиного реєстру досудових розслідувань користувачами інформаційної системи, щомісячно, наростаючим підсумком з початку звітної періоду (року) у розрізі статей та розділів Кримінального кодексу України за регіоном вчинення кримінального правопорушення.

З огляду на викладене надаємо відомості про кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень (проваджень), передбачених статтею 255¹ (встановлення або поширення злочинного впливу) Кримінального кодексу України та результати їх розслідування відповідно до звітності за формою № 1 «Єдиний звіт про кримінальні правопорушення» упродовж 2020–2021 років, січня – липня 2022 року. Інші запитувані відомості у звітності, яка формується органами прокуратури не виокремлюються, у зв'язку з чим надати їх немає можливості.

Офіс Генерального прокурора
 11.08.2022 №27/3-769ВИХ-22

У разі незгоди з відповіддю Ви вправі її оскаржити відповідно до статті 23 Закону України «Про доступ до публічної інформації» керівництву Офісу Генерального прокурора або до суду.

Додаток: на 1 арк.

**Виконувач обов'язків
начальника відділу розгляду
запитів на публічну інформацію**

Тетяна АКАВ

Прокуратура України
ОФІС ГЕНЕРАЛЬНОГО ПРОКУРОРА

вул. Різницька, 13/15, м. Київ, 01011 факс: (044) 280-26-03
 e-mail: office@gp.gov.ua, web: www.gp.gov.ua
 Код ЄДРПОУ 00034051

11.08.2022 № 27/3-769Вих-22

На № _____ від _____

Сергію Ткаченку
 tka4enko_sergey@ukr.net

Ваш запит, який надійшов з Державної служби статистики України, щодо надання статистичних відомостей про кримінальні правопорушення, за кваліфікацією передбаченою статтею 255¹ Кримінального кодексу України, а також з інших питань розглянуто.

Роз'яснюємо, що відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації» запитувачу надається наявна та задокументована інформація, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у їх володінні.

Відтак, визначальним для публічної інформації є те, щоб вона була заздалегідь готовим, зафіксованим продуктом, отриманим або створеним суб'єктом владних повноважень у процесі виконання своїх обов'язків.

Закон не передбачає проведення аналізу, підрахунків або виокремлення інформації за запитуваними критеріями, а відтак створення нової інформації.

Повідомляємо, що відомості про зареєстровані кримінальні правопорушення (провадження) та результати їх розслідування узагальнюються у звітності за формою №1 «Єдиний звіт про кримінальні правопорушення», яка формується на підставі даних, внесених до Єдиного реєстру досудових розслідувань користувачами інформаційної системи, щомісячно, наростаючим підсумком з початку звітного періоду (року) у розрізі статей та розділів Кримінального кодексу України за регіоном вчинення кримінального правопорушення.

З огляду на викладене надаємо відомості про кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень (проваджень), передбачених статтею 255¹ (встановлення або поширення злочинного впливу) Кримінального кодексу України та результати їх розслідування відповідно до звітності за формою № 1 «Єдиний звіт про кримінальні правопорушення» упродовж 2020–2021 років, січня – липня 2022 року. Інші запитувані відомості у звітності, яка формується органами прокуратури не виокремлюються, у зв'язку з чим надати їх немає можливості.

Офіс Генерального прокурора
 11.08.2022 №27/3-769Вих-22

У разі незгоди з відповіддю Ви вправі її оскаржити відповідно до статті 23 Закону України «Про доступ до публічної інформації» керівництву Офісу Генерального прокурора або до суду.

Додаток: на 1 арк.

**Виконувач обов'язків
начальника відділу розгляду
запитів на публічну інформацію**

Тетяна АКАВ

**МІНІСТЕРСТВО
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

пл. Солом'янська, 1, м. Київ, 03035
тел./факс: +380 44 246-94-91
E-mail: post@naiau.kiev.ua
<https://www.naiu.kiev.ua>
Код згідно з ЄДРНОУ 08751177

20 01 20 23 № 46/ 01/ 98 м

На № _____ від _____ 20__

Про надіслання пропозицій

Шановна пані Вікторіє!

На виконання листа Міністерства внутрішніх справ України від 19.12.2022 № 39284/2/38-2022 надсилаємо підготовлені фахівцями академії пропозиції щодо удосконалення нормативно-правових актів у сфері боротьби з організованою злочинністю.

Додаток: на 13 арк. у 1 прим.

З повагою
ректор
генерал поліції першого рангу

Болодимир ЧЕРНСЬИЙ

Віктор Корольчук (044) 520 06 58

ПРОПОЗИЦІЇ

щодо вдосконалення нормативно-правових актів у сфері боротьби з організованою злочинністю

Проблема протидії організованій злочинності в Україні завжди перебувала в центрі уваги як правоохоронців, так і вчених. Особливої актуальності вона набула у зв'язку зі створенням нового підрозділу Національної поліції України – Департаменту стратегічних розслідувань та наданням йому нових кримінально-правових інструментів для підвищення ефективності притягнення до відповідальності кримінальних авторитетів. Внаслідок внесення змін до Кримінального кодексу України суттєво змінилася модель кримінально-правової протидії діяльності кримінальних авторитетів, зокрема, в законодавчий обіг введено такі поняття як «злочинна спільнота», «вор в законі», «злочинний вплив», «злочинна діяльність», «особа, яка здійснює злочинний вплив», «особа, яка перебуває у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу»; криміналізовано нові діяння – встановлення або поширення злочинного впливу, звернення за застосуванням злочинного впливу, а також виокремлено в самостійну статтю «організацію, сприяння у проведенні або участь у злочинному зібранні (сходці)». Водночас аналіз положень нових кримінально-правових заборон, передбачених ст. 255, 255-1, 255-2, 255-3 КК України, свідчить про наявність серйозних вад у відповідних підставах кримінальної відповідальності.

Окремі складові нових кримінально-правових інструментів є недоцільними та надто складними для застосування. Йдеться, насамперед, про злочинну спільноту з огляду на труднощі її документування, зайве навантаження на роботу правоохоронних органів, а також можливість притягнення її учасників до кримінальної відповідальності за створення злочинної організації, керівництво нею чи участь в ній.

Надто складною для застосування є конструкція суб'єкта підвищеного злочинного впливу. Для того, щоб притягнути до кримінальної відповідальності особу, яка перебуває у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу, у тому числі у статусі «вора в законі», необхідно задокументувати та притягнути до кримінальної відповідальності двох і більше осіб, які здійснюють злочинний вплив, а потім ще доводити факт здійснення координації їх злочинної діяльності. Учасниками сходки визнано представників злочинних організацій або організованих груп та осіб, які здійснюють злочинний вплив. Вживання терміну «представник злочинної організації або організованої групи» означає, що для того, щоб довести наявність представництва, насамперед, слід буде встановити факт існування злочинної організації або організованої групи. Натомість факт існування таких об'єднань можна підтвердити у випадку засудження їх учасників.

Окремі терміни є чітко невизначеними, неточними, розпливчастими. Це обумовлюватиме неоднозначне їх тлумачення та ускладнить застосування відповідних кримінально-правових заборон. Щонайменше, йдеться про

поняття злочинного впливу, на основі якого визначається й особа, яка його здійснює. Воно містить не лише оцінні, але й невизначені терміни – «завдяки авторитету, іншим особистим якостям чи можливостям», «інший вплив на злочинну діяльність». Такий підхід, зважаючи на незадовільний стан правоохоронної та судової діяльності, веде до свавілля та необмеженого суддівського розсуду.

Визначення таких термінів, як «злочинна діяльність» та «вор в законі» відсутнє. Відсутня єдність у погляд вчених щодо їхнього змісту і в теорії кримінального права. Якщо кримінально-правова категорія «вор в законі» активно обговорюється в наукових колах, то поняття «злочинна діяльність» менш розроблене. Окрім того, терміни «вор в законі» та «злочинна діяльність» до внесення змін до КК України мали більш кримінологічне значення, ніж кримінально-правове.

Можливості спеціального виду звільнення від кримінальної відповідальності, передбаченого ч. 6 ст. 255 КК України, обмежені участю у злочинній організації. Передумовою цього кримінально-правового заохочення може бути лише така форма об'єктивної сторони злочину, як участь у злочинній організації. Однак на практиці така участь майже завжди поєднується з вчиненням інших кримінальних правопорушень, а тому про повне звільнення від кримінальної відповідальності на підставі ч. 6 ст. 255 КК України не може бути й мови. Хоча звісно, постає й питання чи доцільно говорити в таких ситуаціях про повне звільнення від кримінальної відповідальності учасників злочинних організацій.

Сучасна організована злочинність становить небезпеку для національних інтересів окремих держав та створює пряму загрозу міжнародній безпеці, набуваючи транснаціонального характеру. Саме тому, підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів є одним із найважливіших напрямів удосконалення державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю.

Підґрунтям для покращення стану нормативно-правового регулювання боротьби з організованою злочинністю є, насамперед, удосконалення загальних засад правового регулювання протидії злочинності, зокрема, силами та засобами оперативних підрозділів. Сьогодні у цій сфері накопичилася низка проблем. Одні з них стосуються запобігання вчиненню кримінальних правопорушень, виявлення та припинення злочинів оперативними підрозділами. Інші – участі оперативних підрозділів у кримінальному провадженні. При цьому перші зумовлені прогалинами та колізіями у Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність», а другі недосконалістю положень КПК України. Але існує і третя група проблем. Вони пов'язані з тим, що діяльність одного і того самого суб'єкта протидії злочинності (оперативних підрозділів), яка передбачає використання тотожних методів та засобів, законодавчо розмежована за різними сферами державно-правової діяльності (оперативно-розшукова діяльність та кримінальний процес) й регулюється окремими нормативно-правовими

актами. Положення цих актів щодо діяльності оперативних підрозділів є недостатньо узгодженими, розбалансованими та потребують удосконалення.

На концептуальному рівні існування цих проблем зумовлене сполученням:

а) прагнення законодавця наблизити діяльність органів кримінальної юстиції (за формою та змістом) до європейських зразків;

б) збереження основних рис старої моделі системи розмежування оперативно-розшукової діяльності та кримінального процесу, старих принципів діяльності оперативних підрозділів, у тому числі і спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю.

Ми пропонуємо декілька з багатьох кроків, що спрямовані на зміну цього становища (шляхом гармонізації зазначеного вище сполучення).

Відповідно пропонується:

1. Пункт перший частини першої статті 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» виокремити як окрему частину даної статті та викласти у наступній редакції:

«Оперативні підрозділи за власною ініціативою та без погодження з прокурором та одержання дозволу суду з метою виявлення злочинів, а також в межах заведених оперативно-розшукових справ мають право проводити заходи оперативного пошуку до яких належать:

оперативне опитування – одержання оперативним працівником (або особою, яка співпрацює з ним на конфіденційній основі) інформації, потрібної для боротьби зі злочинністю в процесі спілкування з особами за їх добровільною згодою, у тому числі з приховуванням дійсної мети опитування та персональних даних особи яка його проводить;

оперативний огляд – візуальне обстеження оперативним працівником (або особою, яка співпрацює з ним на конфіденційній основі) конкретних матеріальних об'єктів з метою виконання завдань оперативно-розшукової діяльності шляхом вільного доступу або на підставі згоди власника, користувача чи уповноважених ними осіб. Згоду власника, користувача чи уповноважених ними осіб на доступ до конкретного об'єкта одержують відкрито або з приховуванням належності до правоохоронних органів та (або) мети відвідування;

вивчення документів – безпосереднє вивчення документів та інформаційних баз даних з доступом до них відповідно до законних повноважень або за згодою уповноважених осіб;

пошук інформації з вільним доступом у мережі Інтернет;

аналітична розвідка – комплексній аналіз всієї доступної оперативним підрозділам інформації, у тому числі із застосуванням інформаційних технологій, з метою отримання нових відомостей про злочинну діяльність окремих осіб та груп;

візуальне спостереження у публічно доступних місцях з метою розпізнавання ознак вчинення злочину та встановлення даних, що в подальшому дають змогу ідентифікувати причетних до нього осіб.

Матеріали заходів оперативного пошуку, що проводяться з метою виявлення злочинів накопичуються в справах оперативного пошуку. Такі справи заводяться за окремими напрямками боротьби зі злочинністю, про що повідомляється прокурор. Порядок ведення цих справ визначається підзаконними нормативно-правовими актами».

2. *Із усіх пунктів статті 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»* де перераховані права оперативних підрозділів вилучити слова, які відсилають до положень окремих положень Кримінального процесуального кодексу України.

3. *Пункт 7¹ частини першої статті 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» сформулювати у наступній редакції:*

«7¹) з дозволу прокурора і за його особистої участі проводити оперативний контроль за злочинами у сфері службової діяльності, тобто негласну фіксацію вчинення службовою особою замаху на вчинення злочину даної категорії, затриманням цієї особи та відкритою фіксацією обстановки вчинення даного злочину. Порядок проведення оперативного контролю за злочинами у сфері службової діяльності визначається підзаконними нормативно-правовими актами.

Оперативний контроль за вчиненням злочинів у сфері службової діяльності складається з негласної та відкритої фази. Негласна фаза проводиться з використанням усіх прав передбачених ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» (перелік конкретних оперативно-розшукових заходів погоджується з прокурором), та завершується в момент замаху на злочин. Після цього розпочинається відкрита фаза в ході якої оперативні працівники, керуючись положеннями ст. 208 КПК України затримують особу, вживають заходів для збереження документів, матеріалів, що можуть бути використані як докази, а також фізичних слідів вчинення злочину.

За вказівкою прокурора, відразу після затримання посадової особи оперативні підрозділи можуть провести:

обшук затриманого з дотриманням правил, передбачених ч. 7 ст. 223 КПК України з метою одержання матеріалів та документів, що в подальшому можуть бути використані як докази у кримінальному провадженні;

освідування затриманого з метою виявлення, відібрання та вилучення з тіла та одягу слідів спеціальних хімічних речовин з дотриманням порядку передбаченого ч. 2 ст. 241 КПК України;

огляд місцевості, приміщення, речей та документів відповідно до вимог щодо огляду передбачених ст. 237 КПК України.

Усі зазначені дії оперативні працівники мають негайно відобразити у протоколі про проведення ОРЗ «оперативний контроль за вчиненням службового злочину». Даний протокол повинен мати складну описову частину, що зараховує результати як гласної, так і негласної фази оперативного документування. Такий протокол з відповідними додатками до

нього в подальшому використовується як доказ у кримінальному провадженні на підставі п. 4 ч. 2 ст. 99 КПК України.

Лише прокурор має приймати рішення про те чи вживають оперативні працівники вказаних заходів самостійно відразу після затримання особи чи очікують прибуття слідчого (якщо його не було на місці проведення заходів).

4. У частині першій статті 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» після переліку прав підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, зазначити наступне:

«Дії з реалізації зазначених прав працівниками оперативних підрозділів є оперативно-розшуковими заходами».

5. Назву статті 9 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» сформулювати у наступній редакції:

«Гарантії законності діяльності оперативних підрозділів».

6. Початок статті 9 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» сформулювати у наступній редакції:

«У кожному випадку наявності підстав для проведення оперативно-розшукової діяльності передбачених пунктами 1–4 цього закону заводиться оперативно-розшукова справа, а у випадках передбачених п. 5 заводиться справа оперативного пошуку. Матеріали заходів, що вживаються оперативними підрозділами для забезпечення ефективного проведення процесуальних дій під час досудового розслідування накопичуються у справах оперативного супроводження кримінального провадження. Порядок проведення таких заходів та ведення відповідних справ здійснюється відповідно до вимог КПК України.

У межах оперативно-розшукових справ, справ оперативного пошуку та справ оперативного супроводження кримінального провадження оперативні підрозділи вживають оперативно-розшукових заходів з метою оперативного документування злочинів.

Оперативне документування (документування, що здійснюється оперативними підрозділами) – діяльність оперативних підрозділів зі створення та (або) одержання документів які містять інформацію, що може бути використана для прийняття рішень в ОРД, прийняття процесуальних, організаційних і тактичних рішень та доказування у кримінальному провадженні. Оперативно-розшукове документування – різновид оперативного документування, що здійснюється винятково в межах ОРД. Оперативно-технічне документування – різновид оперативного документування, заснований на застосуванні технічних засобів одержання інформації та не може бути здійснений без їх використання.

Форма результатів оперативного документування має відповідати вимогам КПК України встановленим для доказів-документів у ст. 99 КПК України, а також протоколів та їх додатків (ст. 104, 105 КПК України)».

7. Статтю 9 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» доповнити частиною 17, яку викласти у наступній редакції:

«В межах справ оперативного пошуку та оперативного супроводження кримінального провадження можуть бути проведені лише ті заходи, що не потребують дозволу суду або рішення прокурора».

8. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» доповнити статтею 9⁻³, яку викласти у наступній редакції:

«9⁻³) Справи оперативного пошуку заводяться за конкретними напрямами боротьби зі злочинністю. Прядок їх заведення та знищення визначається підзаконними нормативно-правовими актами».

9. Частину третю статті 14 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» доповнити пунктом 11, який викласти у наступній редакції:

«11) безперешкодно знайомиться з переліком та змістом заведених справ оперативного пошуку, дає вказівки щодо заведення таких справ за конкретними напрямами боротьби зі злочинністю та їх закриття».

10. Статтю 41 Кримінального процесуального кодексу України «Оперативні підрозділи» викласти у наступній редакції:

«1. Оперативні підрозділи – це суб'єкти, які відповідно до ст. 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» уповноважені на проведення ОРД та функціонують у складі правоохоронних органів, визначених у ст. 38 цього кодексу.

2. Оперативні підрозділи зобов'язані проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, прокурора.

3. Оперативні підрозділи з метою одержання й документальної фіксації фактичних даних, що можуть бути використанні для виконання завдань кримінального провадження в межах досудового розслідування уповноважені проводити комплекс гласних та негласних дій, що може включати заходи супроводження кримінального провадження, до яких віднесено:

а) збирання публічно доступної інформації з будь-яких джерел;

б) опитування – одержання оперативним працівником (або особою, яка співпрацює з ним на конфіденційній основі) інформації, потрібної для боротьби зі злочинністю в процесі спілкування з особами за їх добровільною згодою, у тому числі з приховуванням дійсної мети опитування та персональних даних особи яка його проводить;

в) огляд публічно доступних об'єктів – візуальне обстеження оперативним працівником (або особою, яка співпрацює з ним на конфіденційній основі) конкретних матеріальних об'єктів з метою виконання завдань оперативно-розшукової діяльності шляхом вільного доступу або на підставі згоди власника, користувача чи уповноважених ними осіб. Згоду власника, користувача чи уповноважених ними осіб на доступ до конкретного об'єкта одержують відкрито або з приховуванням належності до правоохоронних органів та (або) мети відвідування;

г) обстеження публічно недоступних об'єктів за згодою осіб, у розпорядженні (користуванні) яких вони перебувають;

г) короткочасне впровадження до криміногенного середовища;

д) комплексний аналіз інформації, одержаної під час інших заходів оперативного супроводження кримінального провадження та слідчих (розшукових) дій, зокрема негласних, у досудовому розслідуванні конкретного злочину;

ж) візуальне спостереження у публічно доступних місцях з метою встановлення даних, що в подальшому дають змогу ідентифікувати невідомих осіб, виявлених в процесі інших заходів оперативного супроводження кримінального провадження та слідчих (розшукових) дій, зокрема негласних, у досудовому розслідуванні конкретного злочину.

Проведення комплексу зазначених заходів має санкціонуватися прокурором – процесуальним керівником (у формі відповідної резолюції на постанові про заведення справи оперативного супроводження кримінального провадження) та погоджуватися зі слідчим – щодо кожного заходу. Прокурор – процесуальний керівник має право: давати вказівки про заведення, зупинення або припинення провадження у справі оперативного супроводження кримінального провадження, проведення та припинення конкретних заходів в її межах. Він зобов'язаний здійснювати нагляд за дотриманням законності у такій справі».

11. Частину другу статті 246 КПК України доповнити реченням:

«...будь-які негласні слідчі (розшукові) дії можуть проводитися незалежно від тяжкості злочину у досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень проти державної безпеки, у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів; злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку; злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг».

12. Доповнити КПК України ст. 272-1, яку пропонуємо викласти у наступній редакції:

«В межах досудового розслідування тяжкого або особливо тяжкого злочину може проводитися внутрішньокамерна розробка осіб затриманих або узятих під варту.

Внутрішньокамерна розробка полягає у негласному опитуванні затриманих або узятих під варту осіб з метою одержання відомостей, які мають значення для виконання завдань кримінального провадження.

Таке опитування проводиться безпосередньо у приміщенні для утримання осіб, права яких обмежені відповідно до закону. Його здійснюють під виглядом інших затриманих або узятих під варту, які утримуються у тому самому приміщенні:

1) особа спеціально залучена для цього слідчим у порядку ст. 275 КПК;

2) штатний негласний працівник оперативного підрозділу або позаштатний конфіденційний працівник оперативного підрозділу (задорученням слідчого, погодженого з прокурором або за дорученням прокурора оперативному підрозділу).

Результати внутрішньокамерної розробки оформлюються протоколом та можуть використовуватися винятково для прийняття організаційних і тактичних рішень у кримінальному провадженні. Використання результатів внутрішньокамерної розробки як доказів у судовому провадженні не допускається.

Внутрішньокамерна розробка проводиться на підставі ухвали слідчого судді, постановленої за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором. Проведення внутрішньокамерної розробки до поставлення ухвали слідчого судді можливе у порядку передбаченому ст. 250 КПК України».

13. Текст ст. 570 КПК України викласти у наступній редакції:

«1. У разі незаконного переміщення особи через державний кордон України з метою вчинення злочинів на її території (за інформацією, яка міститься в заявах, повідомленнях громадян, матеріалах оперативно-розшукової діяльності, запитах про міжнародну правову допомогу), прокурор або слідчий за погодженням з прокурором має право дати вказівку не затримувати цю особу, а за домовленістю з компетентними органами держави, звідки вона прибула, безперешкодно пропустити її через державний кордон України з метою виявлення, викриття та документування її злочинної діяльності. При цьому розпочинається досудове розслідування за ст. 332 КК України та ст. КК України, що встановлюють відповідальність злочини, які дана особа планує вчинити на території України. Документування діяльності зазначеної особи відбувається згідно з положеннями ст. 271 КПК України.

2. Матеріали кримінального провадження щодо документування незаконної діяльності зазначеної особи на території України згідно з міжнародними договорами про прикордонне переслідування передаються відповідним органам держави, де цю особу притягнуто до кримінальної відповідальності, а в разі одержання таких матеріалів від відповідних органів іншої держави, вони долучаються до матеріалів досудового розслідування».

Використання членами організованих груп або злочинних організацій сучасних інформаційних технологій на достатньо високому рівні забезпечує захищеність інформації, яка може містити ознаки протиправної діяльності та передається каналами зв'язку. Окрім того, кількість злочинів, що вчиняються організованими групами або злочинними організаціями в кіберпросторі, з кожним роком зростає.

Як і в реальному житті, цифровий простір стає місцем вчинення правопорушень, пов'язаних не тільки із фінансами, посяганнями на персональні дані чи власність, а також із здійсненням торгівлі забороненими товарами чи наданням заборонених послуг. Переважно через неврегульовані законом віртуальні ринки здійснюється легалізація (відмивання) доходів,

одержаних злочинним шляхом. Відповідно до досліджень Міжнародного валютного фонду, в усьому світі нерегульовані законом віртуальні ринки надають можливість відмити гроші в розмірі від 2,17 до 3,61 трлн доларів США щорічно. Прикладом неконтрольованого віртуального ринку є SilkRoad, обіг якого склав 1,2 млрд доларів США.

Одним із напрямків роботи є посилення спроможностей суб'єктів сектору безпеки та оборони для забезпечення ефективної боротьби із кіберзагрозами воєнного характеру, кібершпигунством, кібертероризмом та кіберзлочинністю, поглиблення міжнародного співробітництва у цій сфері.

Тому актуальним напрямком є вироблення та впровадження законодавчих пропозицій, які б регулювали порядок збору електронної інформації підрозділами по боротьбі з організованою злочинністю з урахуванням світових стандартів захисту прав і свобод людини і громадянина.

Розширення повноважень підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю здійснювати пошук і фіксацію протиправних діянь окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, в транспортних телекомунікаційних та електронних інформаційних системах є, на нашу думку, пріоритетним завданням.

Враховуючи викладене, пропонуємо внести до Кримінального процесуального кодексу України наступні зміни:

1. Частину першу статті 3 доповнити пунктами наступного змісту:

«електронна інформаційна система – сукупність електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів, серверів), периферійного обладнання та програмного забезпечення, призначених для автоматизації прийому, зберігання, обробки, пошуку і видачі інформації користувачам;

пристрої для обробки, передавання та зберігання електронної інформації або їх складові – технічні пристрої, призначені для зберігання, обробки та передавання інформації в електронному вигляді за допомогою апаратних і програмних засобів».

Обґрунтування. На сьогодні в чинній редакції КПК України використовується поняття «електронна інформаційна система», але роз'яснення цього терміну відсутнє. Крім того, часто трапляються випадки вилучення комп'ютерної техніки, хоча саме електронна інформація може бути скопійована. Тому, регламентування проблеми відсутності в чинній редакції КПК України понять «електронна інформаційна система» та «пристрої для обробки, передавання та зберігання електронної інформації або їх складові» дозволить забезпечити захист прав і свобод громадян та запобігти можливим зловживанням з боку правоохоронних органів.

2. Частину другу статті 98 викласти у наступній редакції:

«2. Документи та інформація в електронному вигляді (електронна інформація) є речовими доказами, якщо вони містять ознаки, зазначені в [частині першій](#) цієї статті».

Обґрунтування. В цифровому світі сама електронна інформація має бути речовим доказом. Не повинно бути обов'язковою умовою наявність матеріального носія інформація для визнання допустимості, достовірності та належності такого доказу.

3. Доповнити статтю 98 частиною третьою наступного змісту:

«3. Не є речовим доказом пристрої для обробки, передавання та зберігання електронної інформації або їх складові як носії електронної інформації, якщо знаряддям, засобом або предметом кримінального правопорушення є інформація в електронному вигляді (електронна інформація), окрім випадків, якщо така інформація не може бути копійована без пошкодження чи знищення цього пристрою».

4. Пункт перший частини другої статті 99 викласти у наступній редакції:

«1) матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації, у тому числі електронні (їх копії), **атакож електронні документи відповідно до Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг».**

Обґрунтування. В статті 9 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» вказано, що допустимість електронного документа як доказу не може заперечуватися виключно на підставі того, що він має електронну форму. На практиці електронні документи не визнаються доказами в кримінальному судочинстві, тому дана правка буде прогресивною та надасть темп у використанні такого різновиду доказів.

5. Статтю 159 доповнити частинами третьою, четвертою та п'ятою наступного змісту:

«3. У виняткових невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та запобіганням вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину, передбаченого розділом I, II, VI, VII (статті 201 та 209), IX, XIII, XIV, XV, XVII Особливої частини Кримінального кодексу України, тимчасовий доступ до інформації, яка знаходиться в операторів та провайдерів телекомунікацій, про зв'язок абонента, надання телекомунікаційних послуг, у тому числі отримання послуг, їх тривалості, змісту, маршрутів передавання може бути здійснений до постановлення ухвали слідчого судді за рішенням слідчого або прокурора. У такому випадку слідчий або прокурор зобов'язаний невідкладно звернутися з відповідним клопотанням дослідного судді.

4. Слідчий суддя розглядає таке клопотання згідно з вимогами статті 163 цього Кодексу.

5. Отримана за постановою слідчого чи прокурора від операторів та провайдерів телекомунікацій інформація, яка не може бути використана як докази, повинна бути знищена, якщо слідчий суддя постановить ухвалу про відмову в наданні тимчасового доступу до неї».

Обґрунтування. В статті 250 КПК України передбачена можливість проведення таких негласних слідчих (розшукових) дій як установлення

місцезнаходження радіоелектронного засобу та спостереження за особою, річчю або місцем до постановлення ухвали слідчого судді. В аналогії до цієї статті необхідно регламентувати і порядок тимчасового доступу до інформації, яка знаходиться в операторів та провайдерів телекомунікацій. Незважаючи на оперативність судово-контрольних процедур, все ж існують об'єктивно зумовлені випадки, коли найменше зволікання загрожує втратою орієнтуючої або доказової інформації.

За результатами проведеного анкетування в межах підготовки дисертаційного дослідження «Особливості досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у місцях тимчасової ізоляції» отримано відомості від респондентів щодо наявності найтипівіших процесуальних складнощів, які виникають у працівників правоохоронних органів України під час розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 255-1 КК України (Встановлення або поширення злочинного впливу), зокрема це легалізація протоколів за результатом проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

У роботі практичних підрозділів Національної поліції України трапляються випадки несвоєчасного оформлення протоколів з відповідними додатками за результатами проведення негласних слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування злочинів, передбачених ст. 255-1 КК України, у межах якого здійснювали фіксацію ходу й результатів НСРД. Відповідно до ч. 3 ст. 252 КПК України, протоколи про проведення НСРД з додатками не пізніше ніж через двадцять чотири години з моменту припинення зазначених дій передають прокурору. Враховуючи значний обсяг матеріалів, які слід опрацювати оперативним співробітникам для підготовки відповідних документів (протоколу з відповідними додатками), особливо в тих випадках, коли мова йде про документування організованої групи чи злочинної організації.

Зауважимо, що у вирокі Вищого антикорупційного суду України від 10 червня 2021 року констатується факт порушення порядку складання протоколу НСРД та строку його направлення прокурору, проте в самому рішенні суд зазначив:

«340. При цьому вказані дії здійснюється у присутності понятих та сторони захисту із застосуванням технічних засобів фіксації. Таким чином, в даному випадку контроль за вчинення злочину фактично закінчується відкритим фіксуванням, а тому складання протоколу про результати проведення вказаної НСРД мало б здійснюватися у присутності обвинуваченого².

341. Водночас, складання такого протоколу потребувало значного часу у зв'язку з великим обсягом інформації, яку необхідно було опрацювати для його оформлення, а тому в органу досудового розслідування була відсутня можливість скласти його у присутності обвинуваченого безпосередньо у день його затримання.

²Стосується контролю за вчиненням злочину (ст. 271 КПК України)

342. З цих підстав колегія суддів вважає виправданим складання вказаного протоколу на 5-й день після фактичного завершення НСРД оскільки це жодним чином не вплинуло на повноту та правомірність досудового розслідування».

Отже, ВАКС вважає виправданим складання вказаного протоколу на 5-й день після фактичного завершення НСРД оскільки це жодним чином не вплинуло на повноту та правомірність досудового розслідування, тим самим порушивши норму закону.

З одного боку судова практика йде шляхом об'єктивного сприйняття недотримання процесуальних норм органами досудового розслідування та оперативними працівниками, проте для виправлення вказаної ситуації вважаємо за доцільне внести відповідні зміни до ст. 252 КПК України, а саме ч. 3 викласти в наступній редакції *«Протоколи про проведення негласних слідчих (розшукових) дій з додатками не пізніше ніж через двадцять чотири години з моменту припинення зазначених негласних слідчих (розшукових) дій передаються прокурору. У разі неможливості передачі протоколу з усіма додатками у встановлений термін, він передається протягом не пізніше ніж через 14 днів»* і викласти ч. 4 ст. 271 КПК України наступним чином *«Про результати контролю за вчиненням злочину складається протокол, до якого додаються речі і документи, отримані під час проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії. Якщо контроль за вчиненням злочину закінчується відкритим фіксуванням, про це складається протокол з обов'язковим ознайомленням такої особи»*.

Зазначені зміни унеможливають в майбутньому допущення процесуальних порушень стороною обвинувачення та фактично не призводять до порушення прав сторони захисту.

Наразі викликає занепокоєння питання щодо запровадження в Україні апробованої в країнах Європейського Союзу методології Європейського офісу з формування оцінки загроз тяжких злочинів та організованої злочинності «SOCTA: Serious and Organized Crime Threat Assessment»³.

Згадана методологія (SOCTA) у 2018 році спільною робочою групою за представників різних правоохоронних органів, до якої входили національні та європейські експерти була адаптована з урахуванням українських реалій, однак нині вона не в повній мірі впроваджена в діяльність правоохоронних органів України.

Ця проблема залишиться невирішеною до того часу, поки не буде внесено відповідні зміни і доповнення до Закону України «Про Національну поліцію», зокрема до ст. 23 «Основні повноваження поліції» наступного

³<https://www.europol.europa.eu/socta-report#fndtn-tabs-0-bottom-2>

SOCTA – це звіт, який містить оцінку загроз (у т. ч. майбутніх) тяжких злочинів та організованої злочинності. Такий документ відрізняється від звіту щодо поточної ситуації (який зазвичай є статистичним та ретроспективним), адже прогнозує можливі майбутні зміни. Звіт SOCTA містить огляд й аналіз поточних і майбутніх загроз, пов'язаних з тяжкими злочинами та організованою злочинністю. В SOCTA також присутня інформація про корупцію, яка вчиняється організованою злочинністю.

змісту *«забезпечує збір та обробку відомостей від центральних органів виконавчої влади та правоохоронних органів України та подальшу підготовку звіту щодо загроз організованої злочинності та тяжких злочинів відповідно до системи оцінки SOCTA України».*

У ст. 16 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» від 30 червня 1993 року чітко регламентуються умови і порядок обміну інформацією між підрозділами Служби безпеки України та підрозділами органів Національної поліції регулюються спільними нормативними актами Міністерства внутрішніх справ України і Служби безпеки України. Відповідно, для впровадження методології SOCTA Україна в практичну діяльність Служби безпеки України та Національної поліції України внесення відповідних змін і доповнень до зазначеного Закону немає потреби.

Закріплення працівниками поліції завдання щодо збору та обробки даних для оцінки загроз вчинення тяжких злочинів та діяльності організованої злочинності обґрунтовується тим, що 80 % тяжких та особливо тяжких кримінальних правопорушень підслідні згідно ст. 216 Кримінального процесуального кодексу України органам досудового розслідування Національної поліції України. Крім того, в структурі Національної поліції України функціонують спеціальні підрозділи, які протидіють організованим групам та злочинним організаціям (Департамент стратегічних розслідувань, Департамент карного розшуку, Департамент міграційної поліції) та спеціальний аналітичний підрозділ (Департамент кримінального аналізу). Також основний масив інформації щодо діяльності організованих груп та злочинних організацій зберігається в інформаційно-пошукових системах (базах даних) органів Національної поліції України.

Зауважимо, що Постановою Кабінету Міністрів України від 26 січня 2022 року № 59 «Деякі питання запровадження в діяльність центральних органів виконавчої влади системи оцінки SOCTA України» утворено Міжвідомчу робочу групу з координації запровадження в діяльність центральних органів виконавчої влади системи оцінки SOCTA України, до якої входить Міністерство внутрішніх справ України, Національна поліція України тощо. Запропоновані зміни і доповнення до Закону України «Про Національну поліцію» спрямовані на вирішення проблемних питань, що виникають у процесі запровадження в діяльність центральних органів виконавчої влади системи оцінки SOCTA України та удосконалення нормативно-правової бази у зв'язку із запровадженням системи оцінки SOCTA України.

Запровадження в практичну діяльність правоохоронних органів та центральних органів виконавчої влади України методології SOCTA України є одним із дієвих кроків щодо адаптації їх роботи з протидії організованій злочинності до вимог європейського співтовариства.

Пропозиції підготували:

завідувач наукової лабораторії з проблем протидії злочинності навчально-наукового інституту № 1, доктор юридичних наук, професор Вознюк А.А.;

заступник начальника відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник Калиновський О.В.;

ад'юнкт кафедри кримінального процесу Ткаченко С.В.

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор

Національної академії

внутрішніх справ,

доктор юридичних наук, професор

Сергій ЧЕРНЯВСЬКИЙ

2023 р.

А К Т

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Ткаченка Сергія Валерійовича «Особливості досудового
розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у місцях
тимчасової ізоляції» у науково-дослідну діяльність Національної
академії внутрішніх справ**

Комісія у складі: доцента кафедри кримінального процесу, кандидата юридичних наук, доцента Форостяного Андрія Володимировича (голова комісії); старшого наукового співробітника наукової лабораторії з проблем протидії злочинності, кандидата юридичних наук Бурак Марії Віталіївни, старшого наукового співробітника відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності, кандидата юридичних наук, Бондаря Сергія Володимировича – склала цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження ад'юнкта кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ Ткаченка Сергія Валерійовича «Особливості досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у місцях тимчасової ізоляції» впроваджено в науково-дослідну діяльність академії.

1. Матеріали дисертаційного дослідження Ткаченка С.В. використовуються здобувачами вищої освіти бакалавра, магістра й аспірантури (ад'юнктури) при вивченні навчальних дисциплін академії з навчальних дисциплін «Кримінально – процесуальне доказування», «Організація роботи слідчо оперативної групи», «Особливі порядки кримінального провадження», «Процесуальні документи у кримінальному провадженні», «Складання кримінально процесуальних документів на стадії досудового розслідування».

2. Результати дисертаційного дослідження Ткаченка С.В. відображено в науково-практичних і навчально-методичних матеріалах для здобувачів ступенів вищої освіти, де як джерела рекомендовано такі публікації:

– Калиновський О., Ткаченко С. Дотримання органами досудового розслідування права на недоторканість приватного життя (приватність). *Часопис Київського університету права*. 2020. № 2. С. 119;

– Ткаченко С. Проведення огляду місця події в місцях тимчасової ізоляції. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 4. С. 395;

– Ткаченко С. Особливості проведення допиту в місцях тимчасової ізоляції. *Київський регіональний центр. Нове українське право*. 2021. № 6. С. 192;

– Ткаченко С. Особливості проведення негласних (слідчих) розшукових дій у межах досудового розслідування за кримінальними правопорушеннями, передбаченими ч. 2 ст. 255-1 КК України. *Recht der Osteuropäischen Staaten*. 2021. № 6. P. 77 ;

– Ткаченко С. Новели законодавства та судова практика щодо притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 255-1 КК України, у сукупності з іншими злочинами. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 3. С. 143;

– Ткаченко С. Етимологічне значення понять «місце несвободи», «місце позбавлення волі», «місце попереднього ув'язнення». *На перетині мови і права* : матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 21 лют. 2020 р.). Київ, 2020. С. 91;

– Ткаченко С. Забезпечення слідчим принципу приватності під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій в місцях ізоляції. *Генезис держави і права: розвиток загальноєвропейських цінностей* : матеріали загальноакад. підсумк. наук.-теорет. конф. здобувачів вищої освіти (Київ, 15 трав. 2020 р.). Київ, 2020. С. 109;

– Ткаченко С. Стан наукового дослідження проведення кримінального провадження у місцях тимчасової ізоляції. *Дев'ятнадцяті осінні юридичні читання* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 23 жовт. 2020 р.). Хмельницький, 2020. С. 485;

– Ткаченко С. Причини та умови, що сприяють вчиненню корупційних кримінальних правопорушень, вчинених в місцях тимчасової ізоляції. *Актуальні проблеми запобігання корупції* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 14 квітня 2021 р.). Харків, 2021. С. 457;

– Ткаченко С. Особливості взаємодії слідчих Національної поліції України з працівниками пенітенціарних установ під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених в місцях тимчасової ізоляції. *Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 28 трав. 2021 р.). Київ, 2021. С. 373;

– Ткаченко С. Захист прав і свобод осіб, які перебувають в місцях тимчасової ізоляції, за допомогою інтегрованої системи

«Custody Records». *Двадцяті осінні юридичні читання*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 1–2 жовт. 2021 р.). Хмельницький, 2021. С. 166.

3. Зазначені праці засвідчили високий науково-теоретичний рівень, практичну доступність за результатами підготовки та проведення всіх видів занять, а також були використані в науково-дослідній роботі профільних кафедр, наукових лабораторій та перемінного складу академії.

Голова комісії:

Доцент кафедри кримінального процесу
кандидат юридичних наук, доцент

Андрій ФОРОСТЯНИЙ

Члени комісії:

Старший науковий співробітник
наукової лабораторії з проблем протидії злочинності
кандидат юридичних наук

Марія БУРАК

Старший науковий співробітник
відділу організації наукової діяльності
та захисту прав інтелектуальної власності,
кандидат юридичних наук

Сергій БОНДАР

ЗАТВЕРДЖУЮ

Заступник Голови Національної поліції України – начальник Головного слідчого управління, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, генерал поліції третього рангу

Максим ЦУЦКІРІДЗЕ

09 травня 2023 року

АКТ № 17-542

Про впровадження у практичну діяльність Головного слідчого управління Національної поліції України результатів дисертаційного дослідження

Уклала комісія у складі:

Голови:

заступника начальника Головного слідчого управління Національної поліції України – начальника управління організації роботи та методичного забезпечення полковника поліції Сергія Гайду

членів комісії:

начальника відділу методичної роботи та правового забезпечення Головного слідчого управління Національної поліції України, кандидата юридичних наук полковника поліції Владислава Бурлаки

старшого слідчого в особливо важливих справах відділу методичної роботи та правового забезпечення Головного слідчого управління Національної поліції України доктора філософії з права, майора поліції Максима Романова

комісія відповідно до доручення Національної поліції України № 34684/24/4/3-2022 від 20.12.2022 «Про впорядкування процедури видання актів впровадження наукових досліджень у діяльність органів досудового розслідування Національної поліції України», склала цей акт, щодо розгляду основних положень та результатів дисертаційного дослідження Ткаченка Сергія Валерійовича на тему: «Особливості досудового розслідування кримінальних правопорушень вчинених у місцях тимчасової ізоляції» поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 (Право).

Комісією встановлено, що викладені в висновках пропозиції та рекомендації можуть бути корисними під час надання криміналістичної характеристики та визначення особливостей розслідування кримінальних правопорушень вчинених у місцях тимчасової ізоляції, чому й приділено значну наукову увагу. Розкрито: особливості початку досудового розслідування та коло обставин, що підлягають встановленню; типові слідчі ситуації, слідчі версії та тактичні завдання під час розслідування кримінальних правопорушень вчинених у місцях тимчасової ізоляції; планування розслідування кримінальних правопорушень вчинених у місцях тимчасової ізоляції; застосування спеціальних знань при розслідуванні даного виду правопорушень.

Так, висновки і рекомендації, що містяться в дисертаційному дослідженні, можуть використовуватись у практичній діяльності слідчих підрозділів органів Національної поліції під час проведення занять в системі службової підготовки, а також при проведенні семінарів, нарад.

Матеріали викладені в висновках до дисертаційного дослідження було використано під час підготовки листів-роз'яснень до органів досудового розслідування територіальних органів поліції Національної поліції України, оскільки вони мають як необхідний теоретичний та методологічний рівень, так і практичну цінність, що сприяють вдосконаленню процесуальної діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України.

Голова комісії:

Сергій ГАЙДУ

Члени комісії:

Владислав БУРЛАКА

Максим РОМАНОВ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор

Харківського національного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

Анатолій Клочко

2023 р.

А К Т

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Ткаченка Сергія Валерійовича «Особливості досудового
розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у місцях
тимчасової ізоляції» у науково-дослідну діяльність
Харківського національного університету внутрішніх справ**

Комісія у складі: завідувача науково-дослідної лабораторії з проблем досудового розслідування доктора юридичних наук, доцента Шатрави Сергія Олександровича (голова) та членів комісії: доцента кафедри кримінального процесу та досудового слідства, кандидата юридичних наук, доцента Хань Олександра Олександровича, старшого викладача кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства, кандидата юридичних наук, доцента Чичи Руслана Павловича – склала цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження ад'юнкта кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ Ткаченка Сергія Валерійовича «Особливості досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у місцях тимчасової ізоляції» впроваджено в науково-дослідну діяльність Харківського національного університету внутрішніх справ.

1. Матеріали дисертаційного дослідження Ткаченка С.В. використовуються здобувачами вищої освіти бакалавра, магістра й ад'юнктури, аспірантури, при вивченні навчальних дисциплін ХНУВС з навчальних дисциплін: «Кримінальний процес», «Кримінально процесуальне доказування», «Дізнання», а у магістрів, зокрема: «Сучасні доктрини кримінального процесу», «Напрями розвитку науки кримінального процесу».

2. Результати дисертаційного дослідження Ткаченка С.В. відображено в науково-практичних і навчально-методичних матеріалах для здобувачів ступенів вищої освіти, ад'юнктури і аспірантури, де як джерела рекомендовано такі публікації:

Калиновський О., Ткаченко С. Дотримання органами досудового розслідування права на недоторканість приватного життя (приватність). *Часопис Київського університету права*. 2020. № 2. С. 119;

Ткаченко С. Проведення огляду місця події в місцях тимчасової ізоляції. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 4. С. 395;

Ткаченко С. Особливості проведення допиту в місцях тимчасової ізоляції. *Київський регіональний центр. Нове українське право*. 2021. № 6. С. 192;

Ткаченко С. Особливості проведення негласних (слідчих) розшукових дій у межах досудового розслідування за кримінальними правопорушеннями, передбаченими ч. 2 ст. 255-1 КК України. *Recht der Osteuropäischen Staaten*. 2021. № 6. P. 77 ;

Ткаченко С. Новели законодавства та судова практика щодо притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 255-1 КК України, у сукупності з іншими злочинами. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 3. С. 143;

Ткаченко С. Етимологічне значення понять «місце несвободи», «місце позбавлення волі», «місце попереднього ув'язнення». *На перетині мови і права* : матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 21 лют. 2020 р.). Київ, 2020. С. 91;

Ткаченко С. Забезпечення слідчим принципу приватності під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій в місцях ізоляції: матеріали загальноакад. підсумк. наук.-теорет. конф. здобувачів вищої освіти (Київ, 15 трав. 2020 р.). Київ, 2020. С. 109;

Ткаченко С. Стан наукового дослідження проведення кримінального провадження у місцях тимчасової ізоляції. *Дев'ятнадцяті осінні юридичні читання* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 23 жовт. 2020 р.). Хмельницький, 2020. С. 485;

Ткаченко С. Причини та умови, що сприяють вчиненню корупційних кримінальних правопорушень, вчинених в місцях тимчасової ізоляції. *Актуальні проблеми запобігання корупції* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 2021 С. 457;

Ткаченко С. Особливості взаємодії слідчих Національної поліції України з працівниками пенітенціарних установ під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених в місцях тимчасової ізоляції. *Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 28 трав. 2021 р.). Київ, 2021. С. 373;

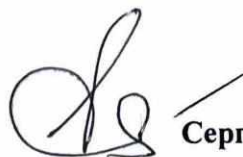
Ткаченко С. Захист прав і свобод осіб, які перебувають в місцях тимчасової ізоляції, за допомогою інтегрованої системи «Custody Records». *Двадцяті осінні юридичні читання* : матеріали

Міжнар. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 1–2 жовт. 2021 р.).
Хмельницький, 2021. С. 166.

3. Зазначені праці засвідчили високий науково-теоретичний рівень, прикладну доступність за результатами підготовки та проведення всіх видів занять, а також були використані в науково-дослідній роботі профільних кафедр, наукових лабораторій та перемінного складу Харківського національного університету внутрішніх справ.

Голова комісії:

завідувач науково-дослідної лабораторії
з проблем слідства
доктор юридичних наук, професор

Сергій ШАТРАВА

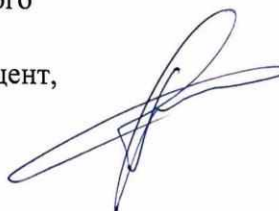
Члени комісії:

доцент кафедри кримінального процесу та
організації досудового слідства,
кандидат юридичних наук, доцент

Олександр ХАНЬ

старший викладач кафедри кримінального
процесу та організації досудового
слідства, кандидат юридичних наук, доцент,
підполковник поліції

Руслан ЧИЧА